

Våldsförebyggande arbete med män

EN KUNSKAPSÖVERSIKT

Sveriges
Kommuner
och Landsting

Våldsförebyggande arbete med män

EN KUNSKAPSÖVERSIKT

Upplysningar om innehållet:
Åsa Frostfeldt asa.frostfeldt@skl.se

© Sveriges Kommuner och Landsting, 2011
ISBN 978-91-7164-716-0
Produktion: ETC Kommunikation
Illustrationer: Sara-Mara/Söderberg Agentur
Text: Maria Eriksson, Lena Berg och Annette Wallqvist
Textredaktör: Annette Wallqvist
Tryckeri: Ljungbergs tryckeri, oktober 2011

Förord

Mäns våld och hot mot kvinnor är ett mycket allvarligt samhällsproblem och en kränkning av de mänskliga rättigheterna. Det är en folkhälsofråga som innebär stora och kostsamma konsekvenser både för individ och samhälle. För att minska problemet behöver vi fokusera mera på orsakerna till att män misshandlar, hotar eller trakasserar kvinnor i nära relationer – något som orsakar otrygghet, lidande och ibland även får dödlig utgång. Vi behöver mera kunskap om hur vi kan förebygga våld. Vi behöver också effektiva behandlingsformer för att få män att sluta utöva fysiskt, psykiskt och sexuellt våld mot kvinnor.

Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) stöttar kommuner, landsting och regioner i deras arbete för ökad hälsa, trygghet och säkerhet. Förbundet stöttar också medlemmarna i deras arbete med att säkerställa full respekt för de mänskliga rättigheterna och verka för ökad jämställdhet. Förbundet strävar efter att inspirera till en ökad användning av forskningsbaserad kunskap och att stödja medlemmarnas verksamhetsutveckling. Denna kunskapsöversikt har som ambition att ge en samlad bild av vad vi faktiskt vet om det våldspreventiva arbetet riktat till män. Kunskapsöversikten är tänkt att fungera som en kunskapsbank och ett verktyg som kan inspirera och visa vägen för fortsatt arbete.

Inom kvinnofridsområdet har SKL tidigare publicerat kunskapsöversikten *Mäns våld mot kvinnor i nära relationer*, som skrevs av professor Mona Eliasson och fil. kand. Barbro Ellgrim. SKL har även gett ut rapporten *Utveckling pågår. En kartläggning av kvinnofridsarbetet i kommuner, landsting och regioner*. I kartläggningen framgick det tydligt att medlemmarna ville vidareutveckla arbetet med män som utövar våld och efterfrågade mera kunskap inom detta område.

Kunskapsöversikten har skrivits av Maria Eriksson, från Uppsala universitet samt Lena Berg fil. dr sociologi och kurator vid Järva Ungdomsmottagning. Annette Wallqvist har varit textredaktör samt skrivit det sista kapitlet. Sara-Mara har varit illustratör och Åsa Frostfeldt från SKL har varit projektledare.

En referensgrupp har bidragit med värdefull professionell kunskap och insiktsfulla synpunkter under arbetets gång och den har bestått av Monica Carlsson, jämställdhetsråd i Norrbottens läns landsting, Li Teske, kommunfullmäktiges ordförande i Norrköpings kommun, Tomas Wetterberg, ledamot i kommunfullmäktige i Hallsbergs kommun, Viveka Enander, utvecklingsledare vid Västra Götalandsregionens kompetenscentrum om våld i nära relationer, Göran Rosenström, utvecklingschef vid socialförvaltningen i Falun kommun, Margot Olsson, samordnare för kvinnofridsprogrammet i Malmö stad, Monika Nielsen, kvinnofridssamordnare vid Växjö kommun, Anders Danell, manssamordnare vid Utväg Göteborg, Johan Fors, familjebehandlare vid Rinkeby-Kista kvinnofridsteam i Stockholms stad.

Ett stort tack till alla inblandade för stort engagemang och bra genomfört arbete.

Sveriges Kommuner och Landsting, oktober 2011

Göran Stiernstedt
Direktör, Avdelningen för vård och omsorg

Innehåll

9	Sammanfattning
13	Kapitel 1. Från privatsak till politiskt problem och kunskapsområde
15	Ett ansvar för kommuner, landsting och regioner
16	Ett praktik- och kunskapsområde växer fram
16	Ökande uppmärksamhet internationellt och i Sverige
17	Arbete med män på dagordningen
18	Varför ska man arbeta med män?
18	Behovet av metodutveckling
19	Ett kunskapsbaserat arbete
21	Kapitel 2. Perspektiv på mäns våld
22	Från individ till socialt sammanhang och könad makt
22	Individfokuserade förklaringar
22	En social individ
22	Systemorienterade förklaringar
24	Feministiska perspektiv
24	Duluth-modellen
25	Utveckling och syntes av olika modeller
25	Vad uppnår män med att använda våld?
26	Ekologiska modeller med maktperspektiv
26	Hur omsätts teori i praktik?
27	Sexuellt våld
27	Individ men inte kön/genus i arbetet med sexuellt våld?
27	Våld i hederns namn
28	Kultur, kön/genus eller samverkande ojämlikheter?
28	Unga mäns våld
28	Kön, genus eller kritik av heteronormativitet?
29	Konsekvenser av val av perspektiv
31	Kapitel 3. Att förebygga våldets uppkomst
31	Universell, selektiv och indikativ prevention
32	Ett nytt arbetssätt växer fram
32	Universell prevention inriktad på unga män
32	Universell våldsprevention internationellt
33	Vad anses fungera?
34	Universell våldsprevention nationellt
35	Exempel på utvärderade program
36	Andra exempel på arbete med våld i nära relationer
37	Exempel med bredare fokus på våld
37	Pågående utvecklingsarbete
38	Universell prevention inriktade på vuxna män
39	Selektiv prevention
39	Selektiva insatser med fokus på unga män
41	Selektiva insatser inriktade på vuxna män
42	Centrala frågor i fortsatt utvecklingsarbete

45	Kapitel 4. Upptäckt och bedömning av mäns våld
45	Att fråga om våld
46	Utmaningar för praktiker
46	Att kartlägga våldet
47	Att kartlägga barns utsatthet
47	Bedömningar av risk för upprepat våld
48	SARA, PATRIARK och SAM
49	Risker ur barnperspektiv
49	Risk för sexuellt våld
49	Risk och kvinnor och barns upplevelser av trygghet
50	Säkerhetsplanering med våldsutövande män
50	Våldsutövande mäns omsorgsförmåga
51	Likheter med förövare av sexuella övergrepp
52	Efter skilsmässa och separation
53	Utredning och bedömning av föräldraförmåga
54	Samordning av bedömning och insatser till pappor
54	Bedömning av lämpliga insatser
57	Kapitel 5. Insatser riktade till våldsutövande män
57	Hjälper insatserna?
58	Svenska studier
59	Påverkansprogram
59	Andra insatser i grupp
60	Inspiration från ATV
61	Inspiration från CIRV
61	Individuella insatser
62	Motiverande samtal och förändring i flera steg
63	Arbete med par
63	Kvinno- och barnstöd
66	Centrala frågor för fortsatt utvecklingsarbete
69	Kapitel 6. Särskilt inriktade insatser
69	Sexuellt våld
70	Unga mäns sexuella våld
70	Våld mot kvinnor med funktionsnedsättning
71	Våldsutövande pappor
71	Pappornas behandlingsbehov
72	Exemplet Caring Dads
74	Andra exempel
74	Unga män
75	Män med minoritetsbakgrund
74	Kulturellt sensitiva respektive fokuserade program
77	Våld i hederns namn
78	Missbruk av alkohol och droger
79	Psykisk ohälsa
79	Centrala frågor i fortsatt utvecklingsarbete

81	Kapitel 7. Avslutning, uppföljning, samverkan och utvärdering
81	Att avsluta och följa upp kontakter
81	Uppföljning
83	Samordnade insatser och samverkan
83	Socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens samverkansansvar
84	Strategier för samverkan
85	Utvärdering
85	Utvärdering av samverkan och samordnade insatser
86	Att ta tillvara brukares perspektiv
86	Från intressent till expert genom erfarenhet
89	Kapitel 8. Att tillämpa eller införa ett systematiskt våldspreventivt arbete
90	Utveckling av verksamheter
91	Genomförande och ledningsansvar
92	Stöd till lärande i vardagen
92	Ackreditering som ett sätt att säkra kvalitet
94	Ackreditering inom Kriminalvården
95	Ansvar för universell och selektiv prevention
97	Kapitel 9. Några exempel på verksamheter som arbetar med män som utövar våld
97	VASKA – samtal och Säkrare pappor vid Kvinnofridsteamet på Kvinnofridshuset inom socialtjänsten vid Rinkeby- Kista stadsdelsförvaltning i Stockholms stad
100	Utväg Skaraborg
103	Utväg Södra Älvsborg
107	Begrepp och ordförklaringar
109	Lästips
113	Referenser

Sammanfattning

Den här kunskapsöversikten fokuserar på arbetet med att förhindra mäns våld mot kvinnor i nära relationer, som är ett mycket stort samhälls- och folkhälsoproblem. Syftet med kunskapsöversikten är att fungera som ett stöd i det fortsatta utvecklingsarbetet när det gäller systematiskt våldsförebyggande arbete med män inom kommuner, landsting och regioner. Syftet är även att uppmuntra till en evidensbaserad praktik med dokumenterat effektiva metoder, professionell kompetens och erfarenhet, samt där brukarens behov och önskemål tas i beaktande.

Eftersom det finns få svenska utvärderingar om våldsprevention riktade till män, kommer det forskningsbaserade kunskapsunderlaget i denna kunskapsöversikt främst från internationell forskning.

Våldspreventivt arbete med män är en angelägen fråga, oavsett vilken typ av insatser det handlar om. Det kan vara universella insatser för att förebygga våld, selektiva insatser inriktade på riskgrupper eller indikativa insatser till män som utvecklat ett våldsbeteende. Än så länge vet vi inte i vilken grad de universella och selektiva insatserna som görs verkligen förebygger våld. Det arbetet behöver utvärderas. När det gäller indikativa preventionsinsatser och de utvärderade programmens bidrag till minskat våld anses effekten vara liten, men ur våldsutsatta kvinnors och barns perspektiv är varje förändring till det bättre betydelsefull.

Det finns också en samhällsekonomisk aspekt att ta hänsyn till. Ett systematiskt våldspreventivt arbete med män kan motiveras både utifrån det mänskliga lidande som våldet orsakar och utifrån de kostnader som våldet orsakar för bland annat socialtjänsten respektive hälso- och sjukvården.

De senaste åren har insatser för att arbeta med mäns våld mot kvinnor och barn utvecklats runt om i landet. Behovet är stort av ett kunskaps- och metodstöd i det utvecklingsarbete som pågår inom våldsprevention. För att säkerställa vilka metoder som är effektiva och framgångsrika, krävs att befintliga och kommande verksamheter utvärderas. Det krävs även att hälso- och sjukvården samt kommunerna blir bättre på att screena både efter våldsutsatta och efter våldsutövande personer.

Ett sätt att närma sig frågan om verksamhetsutveckling och kvalitets-säkring inom socialtjänst respektive hälso- och sjukvård är att lära av andra länders erfarenheter av att arbeta med ackreditering av verksamheter eller program. I Sverige arbetar Kriminalvården med ackrediterade program. På sikt kan ackreditering av flera verksamheter eller program vara en väg att försäkra sig om kvalitet i det våldspreventiva arbetet riktat till män.

Vid framväxten av våldsförebyggande arbete med män har perspektiv som sätter män som våldsutövare i fokus och som utgår från relationen mellan makt och genus varit helt centrala. Valet av perspektiv på mäns våld mot kvinnor har betydelse för de konkreta våldsförebyggande insatserna. Perspektivet avgör vilka frågor som hamnar i centrum och vilka som förblir oproblematiserade. Till exempel är det ett viktigt ställningstagande att välja att uttala om mäns våld – eller inte. Att inte tala om vem som utövar våld mot vem riskerar att medföra att våldets farlighetsgrad underskattas och därmed också behovet av säkerhetsarbete. Därför är det viktigt att noga överväga sitt val av perspektiv på våldet och vilka konsekvenser det får för det praktiska arbetet.

Insatser till våldsutövande män bör ses som en del av ett helt interventionssystem. En viktig del i systemet är stödet och hjälpen till de utsatta kvinnorna, en annan är pågående riskhantering.

En utvecklingsfråga gäller de män som utövar våld och har minderåriga barn i sin närhet. För att undvika att mäns ansvar för barns välbefinnande glider ur fokus, ska bedömningarna göras systematiskt och i samverkan mellan de instanser som kan komma att bli involverade i ärendet.

I ett barnskyddssammanhang är det också viktigt med riskbedömningsmetoder som fokuserar på både omedelbar fara, för exempelvis fysiskt våld eller sexuella övergrepp mot barnet, och på mer långsiktiga risker som är förknippade med psykiskt våld och bristande föräldraförmåga.

En generell rekommendation vid bedömningen av vilken insats som kan vara lämplig att erbjuda våldsutövande män är att ta hänsyn till *risknivå*, *behandlingsbehov* och behov av *anpassning* till den specifika gruppen våldsutövande män tillhör.

En viktig utvecklingsfråga är i vilken utsträckning socialtjänsten respektive hälso- och sjukvården erbjuder våldsutövande män insatser anpassade till deras specifika situation och behov, exempelvis genom att insatser mot missbruk integreras i arbetet med partnervåld och att insatser kulturanpassas. Behovet av kulturanpassning gäller även den svenska etniska majoriteten eftersom många påverkansprogram är utvecklade i den engelskspråkiga världen där synen på jämställdhet skiljer sig från den svenska. Det saknas också exempel på indikativa insatser riktade till män som utövar våld mot kvinnor med funktionsnedsättning. När det gäller insatser för våldsutövande pappor handlar utvecklingsfrågorna framförallt om hur insatserna kan integreras i socialtjänstens respektive hälso- och sjukvårdens arbete med att skydda och stödja barn.

Större delen av det universella preventionsarbetet i Sverige är inriktat på unga män. Arbetet riktat till unga har dock haft tydligare fokus på sexuellt våld, än våld i ungas nära relationer. När det gäller vuxna män däremot har partnervåld uppmärksamats mer än det sexuella våldet, samtidigt

som de sällan är föremål för universella insatser. En annan påtaglig brist är avsaknaden av selektiv prevention av mäns våld mot kvinnor, vare sig det handlar om unga eller vuxna män.

Forskningen pekar ut några viktiga hållpunkter vid uppföljningen av män som fått en insats. Uppföljningen bör vara mer intensiv under de första nio månaderna efter att en insats påbörjats och bör pågå åtminstone under de första 15 månaderna efter att insatsen startat.

När en ny verksamhet ska startas eller en befintlig utvecklas visar forskningen att följande frågor är centrala:

- › Utgångspunkten bör vara en utvärderad insats/modell.
- › Det bör finnas en tydlig beskrivning av insatsen, inklusive utgångspunkter när det gäller mäns våld mot kvinnor respektive förändringsarbete.
- › Målgruppen och dess behandlingsbehov bör definieras.
- › Det ska finnas rutiner för riskbedömningar och säkerhetsarbete.
- › Det ska finnas en partnerkontakt och ett barnstöd.
- › Man bör ha metoder för att upptäcka svåra psykiska störningar och missbruk.
- › Man bör arbeta med en intensiv intervention under de första månaderna om målgruppen innehåller män som utövat mycket våld eller begått andra våldsbrott.
- › Det bör finnas rutiner för att säkra en snabb och tydlig reaktion på upprepat våld.
- › Det bör finnas periodiska uppföljningar och en tydlig reaktion på frånvaro eller avhopp från programmet.
- › Det ska finnas en genomtänkt plan för dokumentation, uppföljning och utvärdering av verksamheten.
- › Verksamheten bör ingå i samverkan med andra aktörer i det lokala och regionala sammanhanget.

Från privatsak till politiskt problem och kunskapsområde

Mäns våld mot kvinnor i nära relationer är ett brott mot mänskliga rättigheter. Det är ett globalt samhällsproblem och ett folkhälsoproblem eftersom det drabbar kvinnors och barns hälsa, välbefinnande och liv på en rad destruktiva och långtgående sätt. Den 20 december 1993 antog FN deklARATIONEN om avskaffandet av våld mot kvinnor och där definieras våld som ”varje genusrelaterad våldshandling som resulterar i eller sannolikt kommer att resultera i fysisk, sexuell eller psykisk skada eller sådant lidande för kvinnor innefattande hot om sådana handlingar, tvång eller godtyckligt frihetsberövande vare sig det sker offentligt eller privat” (Artikel 1, United Nations, A/RES/48/104, Declaration on the Elimination of Violence against Women).

I FN-deklarationens kölvatten tillsattes Kvinnovåldskommissionen i Sverige med uppdrag att se över lagstiftningen och arbetet för att motverka mäns våld mot kvinnor. Ett resultat av kommissionens arbete var kvinnofridsreformen som kom 1998. Kvinnofridsreformen och det senaste decenniets arbete i Sverige för kvinnofrid är ett uttryck för en ökande medvetenhet om våldets omfattning och det allmännas ansvar att ingripa för att motverka mäns våld (se SKL 2006).

Mäns våld mot kvinnor är också en jämställdhetsfråga. Sedan 1990 har arbetet mot män våld mot kvinnor varit en uttalad del av den svenska jämställdhetspolitiken (proposition 1990/91:113, Om en ny jämställdhetslag, m.m.). En ökad uppmärksamhet på mäns våld mot kvinnor kan ses också inom jämställdhetsarbetet på kommunal och regional nivå. Till exempel har SKL ställt sig bakom och rekommenderat kommuner, landsting och regioner att underteckna

FAKTA

Enligt FN-deklarationens andra artikel omfattar våld mot kvinnor (men är inte begränsat till):

- a) fysiskt, sexuellt och psykiskt våld som förekommer inom familjen, innefattande misshandel, sexuell utnyttjande av minderåriga flickor i hushållet, våld relaterat till hemgift, våldtäkt inom äktenskapet, kvinnlig könsstympning och andra traditionella seder som är skadliga för kvinnorna, våld utövat av annan än make och våld i samband med utnyttjande,
- b) fysiskt, sexuellt och psykiskt våld som förekommer ute i samhället inklusive våldtäkt, sexuell utnyttjande, sexuell ofredande och hotelser i arbetet, inom utbildningsinstitutioner och på andra platser, handel med kvinnor och tvångsprostitution,
- c) fysiskt, sexuellt och psykiskt våld förövat eller tolererat av staten, varhelst det förekommer.

FAKTA

Enligt artikel 22 i den europeiska deklarationen om jämställdhet mellan kvinnor och män ska kommuner och regioner:

- › inrätta eller stödja särskilda stödstrukturer för offren,
- › informera allmänheten, på de i området vanligast förekommande språken, om den hjälp som finns att få på området,
- › se till att specialistteam får utbildning i att identifiera och stödja offren,
- › se till att de berörda myndigheterna, till exempel polisen, hälso- och sjukvårdsmyndigheterna och boenderelaterade myndigheter, är effektivt samordnade,
- › främja upplysningskampanjer och utbildningsprogram som riktar sig till potentiella och verkliga offer och förövare,
- › utbildningsprogram för specialistteam som har till uppgift att identifiera och stödja offren,
- › åtgärder för att minska efterfrågan,
- › lämpliga åtgärder för att hjälpa offren, inklusive medicinsk behandling, fullgoda och trygga bostäder samt tolkning.

den europeiska deklarationen om jämställdhet mellan kvinnor och män som tagits fram av samarbetsorganisationen Council of European Municipalities and Regions (CEMR). Deklarationens 22:a artikel handlar om genusrelaterat våld och de som undertecknat deklarationen har bland annat förbundit sig att införa och stärka program samt insatser mot genusrelaterat våld. Insatserna handlar om både arbetet med våldsutsatta och de våldsutövande.

Även när det gäller SKL:s eget jämställdhetsarbete definieras kvinnofrid som en central del eftersom arbetet med att stödja medlemmarnas lokala och regionala kvinnofridsarbete är en viktig del av jämställdhetsarbetet (SKL 2009).

Mäns våld mot kvinnor handlar också om barns mänskliga rättigheter. Sedan i början av 1980-talet har både forskning och erfarenheter från hjälp- arbete på till exempel kvinnojourer och kriscentrum för kvinnor visat att mäns våld mot kvinnor i nära relationer är en fråga av direkt betydelse för de barn som lever i familjen (Hester m.fl. 2006).

Att utsätta barn för upplevelser av våld mot en förälder kan definieras som en form av psykisk barnmisshandel. De flesta barn vet vad som pågår. Många barn har både hört och sett våld och dess konsekvenser. Det är upplevelser som är känslomässigt påfrestande och kan skapa trauman. Dessutom blir många barn, som bevittnar och upplever våld också direkt utsatta för våld. Det kan vara fysiskt våld, men det finns också en förhöjd risk för sexuella övergrepp.

Arbete mot mäns våld är alltså en viktig del i arbetet för både kvinnofrid och barnfrid. Det är också ett arbete för att uppfylla kraven i FN:s konvention om barnets rättigheter, barnkonventionen.

Mot bakgrund av att mäns våld mot kvinnor också berör barns rättigheter är det viktigt att arbeta både med män generellt och med män som har ett föräldraansvar.

Barnkonventionen, artikel 19:

1. Konventionsstaterna skall vidta alla lämpliga lagstiftnings-, administrativa och sociala åtgärder samt åtgärder i utbildningssyfte för att skydda barnet mot alla former av fysiskt eller psykiskt våld, skada eller övergrepp, vanvård eller försumlig behandling, misshandel eller utnyttjande, innefattande sexuella övergrepp, medan barnet är i föräldrarnas eller den ena förälderns, vårdnadshavares eller annan persons vård.
2. Sådana skyddsåtgärder bör, på det sätt som kan vara lämpligt, innefatta effektiva förfaranden för såväl upprättande av sociala program som syftar till att ge barnet och dem som har hand om barnet nödvändig stöd, som för andra former av förebyggande och för identifiering, rapportering, remittering, undersökning, behandling och uppföljning av fall av ovan beskrivna sätt att behandla barn illa samt, om så är lämpligt, förfaranden för rättsligt ingripande.

Ett ansvar för kommuner, landsting och regioner

SKL har ställt sig bakom den europeiska deklarationen om jämställdhet mellan kvinnor och män. I den europeiska deklarationen, såväl som i SKL:s arbete, ingår insatser mot mäns våld mot kvinnor som en del av jämställdhetsarbetet på kommunal och regional nivå.

Genom kvinnofridsreformen och efterföljande lagändringar har såväl socialtjänsten som hälso- och sjukvården ålagts ett tydligt ansvar för våldsutsatta kvinnor och deras barns situation. Särskilt socialtjänstlagen är tydlig när det handlar om ansvaret för att stödja kvinnor och barn som är utsatta för mäns våld.

Socialtjänstlagens paragraf om stöd till brottsoffer:

- › Till socialnämndens uppgifter hör att verka för att den som utsatts för brott och dennes närstående får stöd och hjälp.
- › Socialnämnden skall särskilt beakta att kvinnor som är eller har varit utsatta för våld eller andra övergrepp av närstående kan vara i behov av stöd och hjälp för att förändra sin situation.
- › Socialnämnden skall också särskilt beakta att barn som bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot närstående vuxna är offer för brott och kan vara i behov av stöd och hjälp (5 kap. 11 § SoL, Lag 2007:225).

När det gäller insatser riktade till våldsutövande män är lagstiftningen inte specifik, men klart är att socialnämnden har det yttersta ansvaret för att de som vistas i kommunen får det stöd och den hjälp som de behöver (2 kap. 1 § och 2 a kap. 1 § SoL). Den som inte själv kan tillgodose sina behov eller på annat sätt få dem tillgodosedda har rätt till bistånd av socialnämnden (4 kap. § 1 SoL).

Det är också socialnämndens uppgift att ansvara för individuellt inriktade insatser som är anpassade till den enskildes behov (3 kap. 1 § SoL). Enligt förarbetena kan det bland annat vara förebyggande insatser, hjälpåtgärder som motiveras av den aktuella situationen, fortlöpande kontakt för stöd och rådgivning vid problembearbetning (exempelvis genom familjerådgivning eller gruppterapi) och erbjudanden om behandling och vård i olika former.

Även ett universellt inriktat arbete med fokus på män ingår i socialnämndens uppgifter (se Norström och Thunved 2011).

Med tanke på att mäns våld mot kvinnor också är en fråga om barns rättigheter kan ett arbete inriktat på våldsutövande män som också har ansvar för barn hämta ytterligare stöd i såväl skrivningarna om socialnämndens ansvar att främja familjens uppgift att ge barnen en trygg livssituation (5 kap. 1 § SoL), som i skrivningarna om stöd till barn som bevittnat våld (5 kap. 11 § tredje stycket SoL).

När det gäller hälso- och sjukvården är formuleringar om våld i nära relationer inte lika tydliga. Allmänt kan sägas att det ingår i hälso- och sjukvårdens ansvar att medicinskt förebygga, utreda och behandla sjukdomar och skador (1 § HSL) samt att målet för verksamheten är en god hälsa och vård på lika villkor för hela befolkningen (2 § HSL). När det handlar om barn som far illa eller riskerar att fara illa har personal inom hälso- och sjukvården dessutom ett ansvar för att anmäla misstankar om att ett barn kan behöva skydd till socialnämnden (14 kap. 1 § SoL) och för att samverka med de samhällsorgan som berörs (2 f § HSL). Dessutom ansvarar hälso- och sjukvården för information, råd och stöd till barn i vissa fall (2 g § HSL).

Ett praktik- och kunskapsområde växer fram

Frågan om mäns våld mot kvinnor sattes på allvar på den politiska dagordningen under 1970-talet. Då kom några av de tidiga studierna på området, exempelvis Rebecca och Russell Dobash banbrytande *Violence Against Women* (1979). Samtidigt etablerades de första kvinnojourerna, också i Sverige. Ett socialt problem upptäcktes. Under 1980-talet formulerades mäns våld mot kvinnor tydligare som ett problem som det offentliga har ansvar för. Våld mot kvinnor var inte längre en privatsak som enskilda kvinnor förväntades klara av att hantera, utan ett kollektivt ansvar.

I Sverige följde en rad reformer på detta område: allmänt åtal för våld i hemmet (1982), allmänt åtal för våldtäkt inom äktenskapet (1984) och rätt till målsägandebiträde samt besöksförbud (1988). Samtidigt växte antalet studier på området och ett nytt forskningsfält etablerades. Det var också under 1980-talet som de första insatserna och programmen riktade till våldsutövande män startade, exempelvis EMERGE (Boston, USA), DAIP (Duluth, Minnesota, USA) och Alternativ til vold (ATV, Oslo, Norge).

I Sverige etablerades de första kriscentrumen för män. Det ena i kommunal regi (Göteborg 1987) och det andra som frivilligorganisation (Stockholm 1988). Centrumen var inte bara fokuserade på våldsutövande män, men arbetet mot våld blev snabbt en central fråga.

Ökande uppmärksamhet internationellt och i Sverige

Under 1990-talet växte ett helt politikområde fram runt frågan mäns våld mot kvinnor, såväl internationellt som nationellt. FN:s deklaration var ett uttryck för det, liksom kvinnofridsreformen i Sverige. Forskningsfältet fortsatte att växa och bli alltmer mångfacetterat och specialtidningar som *Violence Against Women* startade. Den ökande uppmärksamheten bidrog till fler försök att inte bara ingripa när våldet är ett faktum utan även utveckla insatser för att förebygga våld. Ett exempel är *White Ribbon*-kampanjen som startade i Kanada 1991.

I Sverige genomfördes den första kampanjen som var riktad till en bred allmänhet 1997 – ”De värsta ärren sitter på insidan”. Avsändare var Operation Kvinnofrid i Stockholm. I januari 1998 genomfördes den nationella kampanjen ”Den man älskar aktar man” i regi av Riksorganisationen för kvinno- och tjejjourer i Sverige, ROKS (se SKL 2006).

Som en del i utvecklingen kom allt fler utvärderingar av arbete med våldsutövande män. Vid den här tiden utvecklades också de första versionerna av minimistandard för kvalitet i arbete med våldsutövade män i exempelvis USA (Austin och Dankwort, 1999). I Sverige startade de första insatserna inom ramen för myndighetssamverkan där kommuner och landsting samarbetade med Kriminalvården runt insatser riktade till män, Frideborg i Norrköping (1994) respektive Utväg Skaraborg (1996).

Arbete med män på dagordningen

Efter millennieskiftet fortsatte såväl politiken som praktiken och kunskapen att utvecklas. I Europarådets regi genomfördes flera kampanjer för att lyfta fram frågan om våld mot kvinnor. Program och behandlingsmodeller blev allt fler och spreds såväl mellan som inom länder. I forskningen pågick debatter om både förklaringsmodeller och insatsernas effektivitet och utvärderingsforskningen blev allt mer systematiserad. Under denna period publicerades också den första manualen till ett program särskilt inriktat på våldsutövande pappor (Caring Dads, 2002).

Även i Sverige utvecklades fältet snabbt och antalet verksamheter växte. Det pågick ett utvecklingsarbete inom Kriminalvården och även utanför Kriminalvården startade de första verksamheterna i Sverige som var enbart inriktade på våldsutövande män. De nya verksamheterna kom delvis till som en effekt av att Kriminalvården begränsade sitt arbete till män som dömts för brott. Därmed blev behovet av insatser för män som frivilligt söker hjälp tydligare och flera kommuner som tidigare ingått i myndighetssamverkan med Kriminalvården övergick till att erbjuda insatser till män i egen regi.

På dåvarande jämställdhetsministerns uppdrag genomfördes en första kartläggning av det arbete som pågick i landet och regeringens handlingsplan

för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer innehöll bland annat ett uppdrag om en första större utvärdering av insatser i Sverige som riktade sig till våldsutövande män (Skr. 2007/08:39). Under perioden startade också de första insatserna som var särskilt inriktade på våldsutövande pappor (Eriksson m.fl. 2006) och därmed var Sverige i fas med den internationella utvecklingen.

”Utvärderingar av påverkansprogram tyder på att sådana insatser kan bidra till att män minskar eller till och med upphör med sitt våldsutövande.”

Varför ska man arbeta med män?

Utvecklingen av verksamheter för våldsutövande män har mötts med blandade reaktioner. Å ena sidan argumenteras det för vikten av att män som använder våld hålls ansvariga för sina handlingar, att de tar ansvar för sitt problem och förändrar sitt beteende. Å andra sidan kan arbete med män på individuell nivå ifrågasättas utifrån argumentet att mäns våld mot kvinnor är ett jämställdhetsproblem. Det vill säga ett socialt problem som är kopplat till ett större mönster av relationer mellan kvinnor och män, och därmed bör angripas utifrån det.

Andra omtvistade frågor är om det finns en risk för att resurser överförs från arbetet med kvinnor och barn utsatta för mäns våld, till arbete med männen som utövar våldet. Ytterligare en central fråga är om insatserna verkligen kan förebygga ytterligare våld och hur effektiva programmen egentligen är.

Det finns inga enkla svar på dessa frågor. Utifrån kunskapsutvecklingen på området finns det stöd för att säga att våldspreventivt arbete med män är en av flera framgångsrika strategier när det gäller att motverka mäns våld mot kvinnor i nära relationer. Utvärderingar av påverkansprogram tyder på att sådana insatser kan bidra till att män minskar eller till och med upphör med sitt våldsutövande.

Det behöver inte heller finnas en motsättning mellan arbete med män och insatser för kvinnor och barn, exempelvis om ett säkerhetsinriktat kvinno- och barnstöd görs till en integrerad del av arbetet med män. En sådan modell kan till och med bidra till att nya grupper våldsutsatta kvinnor får erbjudande om stöd, eftersom de kvinnor som får hjälp och stöd via insatsen till mannen kanske inte är samma kvinnor som söker hjälp på en kvinnojour eller andra etablerade verksamheter för utsatta kvinnor.

Även om mäns våld mot kvinnor ytterst är ett socialt och strukturellt problem, är det samtidigt en kränkning av enskilda kvinnors och barns mänskliga rättigheter och ett problem i enskilda kvinnors, barns och mäns liv. Därmed blir insatser riktade till enskilda personer, tillsammans med andra insatser, en viktig pusselbit i arbetet för att förebygga mäns våld mot kvinnor.

Behovet av metodutveckling

Insatser för att förebygga mäns våld mot kvinnor och barn, liksom insatser riktade till våldsutövande män med syfte att de ska upphöra med att utsätta kvinnor för våld, har utvecklats runt om i landet på senare år. Det saknas dock en bred och samlad bild av metoder, arbetsätt och effekter av arbetet.

Än så länge är de svenska utvärderingarna få, istället kommer det forskningsbaserade kunskapsunderlaget framför allt från internationell forskning. Därmed finns ett behov av ett kunskaps- och metodstöd i det utvecklings-

arbete som redan pågår på området. När SKL frågade kommunerna om verksamheter som riktar sig till ”män som utsätter kvinnor för våld i nära heterosexuella relationer” och ”pappor som utsätter kvinnor och barn för våld” rankade kommunerna detta som två av de fem viktigaste utvecklingsområdena under de närmaste tre årens kvinnofridsarbete (SKL 2009).

Ett kunskapsbaserat arbete

Arbete med mäns våldsutövande aktualiserar frågan om en evidensbaserad praktik. Evidensbaserad praktik brukar beskrivas som att den står på tre ben: dokumenterat effektiva metoder, professionell kompetens och erfarenhet samt brukares behov och önskemål (Oscarsson 2009). Inte minst det faktum att våldet får så allvarliga konsekvenser för dem som drabbas – utsatta kvinnor och barn – gör det tydligt att det finns ett stort behov av systematik i arbetet med männen, av professionell erfarenhet och skicklighet och att de metoder som används har dokumenterat god effekt.

Samtidigt är många aspekter av det våldsförebyggande arbetet fortfarande outforskade och effektutvärderingar när det gäller insatser i Sverige har hittills varit sällsynta. Det gör att dokumenterat effektiva metoder många gånger saknas. Frågan om hur brukares perspektiv ska tillvaratas blir också komplex i och med att det inte bara är de våldsutövande männens perspektiv som behöver uppmärksammas, utan även de berörda kvinnornas och barnens.

I denna kunskapsöversikt diskuteras viktiga aspekter att ta hänsyn till när det handlar om att ta till vara på den kunskap som redan finns och att utveckla evidensbaserad praktik på området våldsprevention med män. Det finns redan mycket kunskap, såväl forskningsbaserad kunskap som kunskap skapad genom praktikers erfarenheter. I avsaknad av systematiska studier kan den befintliga kunskapen fungera som en utgångspunkt för det fortsatta utvecklingsarbetet.

Det har skett en stor myndighetssatsning på området. Satsningen sammanfattas i regeringens handlingsplan från 2007 för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer (Skr. 2007/08:39). Handlingsplanen innehåller en rad regeringsuppdrag till bland annat Brottsoffermyndigheten, Rikspolisstyrelsen, Åklagarmyndigheten, Nationellt Centrum för Kvinnofrid (NCK), Socialstyrelsen och Statens folkhälsoinstitut att bidra till förbättrade metoder och bättre kvalitet i arbetet med mäns våld mot kvinnor. Dessutom har utvecklingsmedel till lokalt kvinnofridsarbete funnits tillgängligt för kommunerna och ideella organisationer att söka via länsstyrelserna.

A watercolor illustration of a man with short, light brown hair, wearing a blue button-down shirt. He is looking down at a newspaper he is holding. The background is a large, textured red wash. The text on the newspaper is written in a bold, black, serif font.

MASKULINITET
MAKT
OCH O
VÅLD

Perspektiv på mäns våld

Arbete med våldsutövande män har etablerats som ett eget kunskapsområde. Området präglas både av konsensus när det gäller vissa övergripande perspektiv och av pågående diskussioner om hur våldsutövandet ska förstås och förändras.

Ett centralt och övergripande perspektiv på mäns våld handlar om relationer, manlighet och makt. Diskussionen av män *som män* i studier av mäns våld är dock av relativt sent datum. Allt våld utövas inte av män, men män är experter på våld, menar sociologen Jeff Hearn (Hearn 1998).

Våld utövas i en överväldigande utsträckning av män och män utövar våld mot kvinnor, barn, andra män och mot sig själva. Vidare är mäns våld ett massivt socialt och strukturellt problem, inte minst sett ur kvinnors och barns perspektiv. Men trots att problemet med våld i hög utsträckning är ett mansproblem har det tagit relativt lång tid för forskare, politiker och praktiker att inse betydelsen av ett genusperspektiv för att förklara och förstå mäns våld:

”Liksom andra överordnade kategorier och grupper (rika, vita människor, människor med full kroppsfunktion och så vidare) har män varit märkligt frånvarande.” (Hearn, 1998)

Kriminologisk forskning har länge visat att män står för en stor andel av kriminaliteten. Det gäller inte minst våldsbrott. Å andra sidan har detta faktum snarast tagits för givet istället för att ha problematiserats. Men vad betyder det att de män som utövar våld lever i ett samhälle där vissa egenskaper ofta kopplas ihop med manlighet, som exempelvis fysisk styrka, tävlingslust, aggressivitet eller kanske till och med våldsamhet? Vilken betydelse har ett socialt sammanhang där män ges vissa rättigheter just för att de är män?

FAKTA

2009 polisanmälades 11 555 fall av misshandel av kvinnor i parrelationer (44 procent av totalt 26 261 fall av misshandel av kvinnor över 18 år).

Samma år polisanmälades 2 660 fall av grov kvinnofridskränkning.

Mörkertalet bedöms vara stort och uppskattnings är det endast cirka 20 procent av det faktiska våldet som polisanmäls.

Källa: BRÅ (2010a)

Från individ till socialt sammanhang och könad makt

På en övergripande nivå har forskarvärlden rört sig från att i första hand förklara mäns våld med deras biologi eller psykiska ohälsa och avvikelser, till att istället fokusera på sociala roller och våldets sociala sammanhang. En övergripande förklaring till mäns våld mot kvinnor som socialt problem (se Hearn 1998) har kommit att kopplas ihop med ojämställdhet mellan könen. Förskjutningen är delvis en historisk utveckling i och med att tyngdpunkten över tid förflyttats mot mer könsmaktsorienterade förklaringar. Samtidigt lever olika förklaringsmodeller sida vid sida och det senaste steget i utvecklingen är att försöka integrera olika förklaringsmodeller med varandra.

Individfokuserade förklaringar

Individfokuserade förklaringar har bland annat grundat sig på evolutionspsykologin och idéer om att våldet är kopplat till kampen för mat och sexuella partners. Det har också handlat om förklaringar på såväl kromosomnivå (det vill säga vissa typer av män pekats ut) som hormonnivå (olika halter av testosteron). Andra individfokuserade förklaringar anlägger psykoanalytiska perspektiv där det snarare är den psykiska dynamiken än våldet som sätts i fokus. Våldet tolkas som något som uttrycker en djupare problematik, det vill säga att det används för att uppnå någonting. Gemensamt för de individfokuserade förklaringarna är att våldet antas komma inifrån.

En social individ

Utgångspunkten för social inlärningsteori och socialisationsteori är en social individ. Våldet uppfattas som något som kommer utifrån och våldsbeteendet tolkas som något som skapats i ett socialt sammanhang. Barnomsupplevelser tillmäts stor betydelse, och därmed den vuxna personens inre, även om inlärningsteoretiskt influerade forskare har haft svårt att förklara hur det går till när barnomsupplevelser resulterar i ett våldsbeteende i vuxenlivet.

Även kognitivt inriktade förklaringsmodeller lägger vikt vid en särskild form av inlärning som skapar kognitiva förvrängningar och som i sin tur bidrar till våld. Kognitiva förklaringsmodeller förutsätter att kognitiva mönster, alltså sättet hur vi tänker och uppfattar världen, får avgörande betydelse för hur vi beter oss. Hur vi tänker antas också därför ha större betydelse för hur vi handlar, än emotionella aspekter. I stället för att förklara mäns våld som ett uttryck för känslor, som ilska, antas exempelvis mäns föreställningar om rättigheter som män ha större betydelse.

Det förekommer också rollteorier där roller uppfattas som relativt givna och statiska och där individer antas reagera på dessa stabila yttre förutsättningar. En förklaring till mäns våld skulle då vara att det uppstår när män inte kan uppfylla de förväntningar som finns på dem i egenskap av män, exempelvis för att de byter socialt sammanhang eller kulturell kontext.

Systemorienterade förklaringar

Den mest spridda versionen av systemteoretiska förklaringar till våld är Uri Bronfenbrenners ekologiska modell (Bronfenbrenner, 1979). Bronfenbren-

ner använder fyra analysnivåer för att beskriva hur människan utvecklas i samspel med sin omgivning.

För att illustrera hur dessa fyra nivåer innesluter och samspelar med varandra används ibland koncentriska cirklar, det vill säga cirklar med gemensam mittpunkt (t.ex. Andersson 2002).

Den innersta cirkeln representerar *mikronivån eller mikrosystemet* som är individens omedelbara närmiljö. På den här nivån sker all samverkan mellan individer. Det kan exempelvis handla om parrelationen, familjen, vänskretsen eller arbetskamrater.

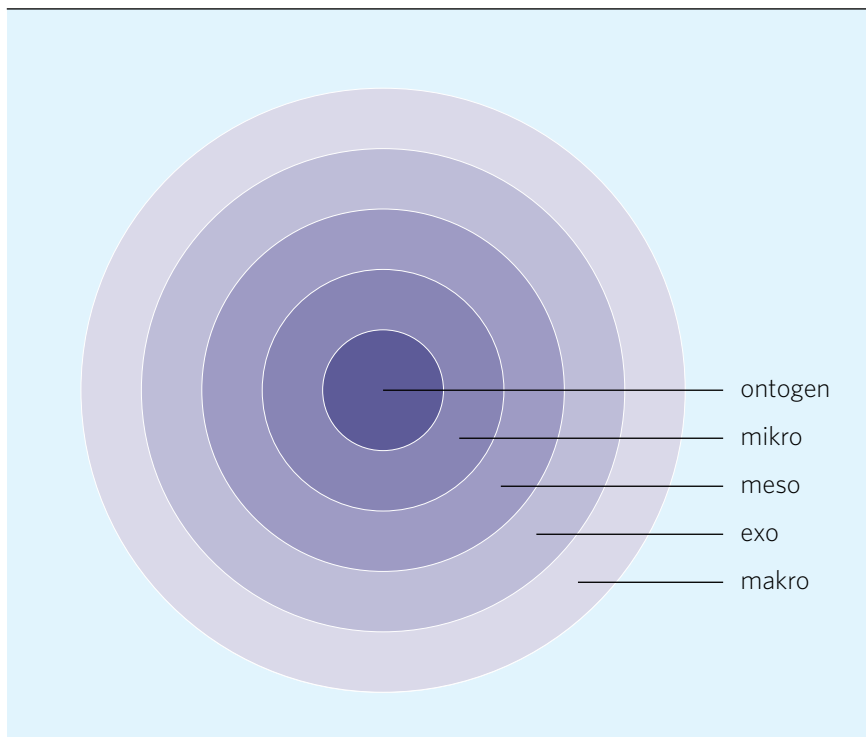
Närmast utanför kommer *mesosystemet* som är länkar mellan de mikrosystem där individen själv ingår. Det kan exempelvis handla om samspelet mellan individens egen familj, vänskretsen, arbetet eller sociala fritidsaktiviteter.

Därefter följer *exosystemet* som handlar om de sammanhang utanför individens närmiljöer som han eller hon är beroende av men inte direkt påverkar. Det kan till exempel vara socialtjänstens kunskapsnivå när det gäller våld och förekomsten av lokala handlingsplaner för att arbeta med problemet.

Slutligen finns *makrosystemet* som inkluderar övergripande samhällsförhållanden, kulturella värderingar och normer samt lagar på nationell nivå.

Senare har bland annat Dutton reviderat modellen något, framför allt genom att lägga till en *ontogen* nivå som handlar om den enskilda individen (Dutton, 1995). Detta för att modellen tydligt ska inkludera den individuella dimensionen och personliga egenskaper (Tobiasson och Eriksson, 2010).

FIGUR 1. Den ekologiska modellen.

Feministiska perspektiv

På en övergripande nivå råder bred konsensus om betydelsen av feministiskt orienterade förklaringar till mäns våld mot kvinnor. Centralt i de feministiska förklaringarna är att makt är kopplat till kön och att mäns våld mot kvinnor ses som ett socialt och strukturellt fenomen, snarare än ett individuellt.

De feministiska perspektiven belyser strukturella förklaringar, det vill säga det sociala sammanhang som gör våldet möjligt och då i synnerhet ojämlikhet mellan könen.

En viktig aspekt av de feministiska perspektiven på våld är bland annat att uppmärksamma och teoretisera omfattningen av kvinnors erfarenhet av våld från män. Liz Kelly diskuterade till exempel redan i slutet på 1980-talet våldets kontinuum. Det vill säga att olika former av våld hänger samman eftersom våldet kan förstås som ett uttryck för ojämlika maktrelationer (Kelly, 1988). Till exempel kan mindre allvarliga former av kränkningar av kvinnors integritet, som trakasserier, tafsande och utsatthet för blottare, fungera som påminnelser om att kvinnor riskerar att bli utsatta även för grövre former av våld (Kelly, 1988). Påminnelserna får en betydelse utöver sig själva och kränkningarna får konsekvenser för relationer mellan kvinnor och män mer allmänt.

En annan central aspekt i feministisk teoribildning är att se och teoretisera våldets betydelse för relationen mellan könen, såväl i fall där män utövar våld som i relationer i allmänhet. Även om inte alla män utövar våld bidrar fenomenet mäns våld till generella över- och underordningsrelationer mellan män och kvinnor (jfr. även MacKinnon 1989).

Fokus har alltså skiftat från individer eller grupper som kan definieras som avvikande, till en diskussion om de kulturella och sociala mönster som vi alla lever med och upprätthåller. Vi har fått en problematisering av det vi ofta uppfattar som normalt när det handlar om relationer mellan kvinnor och män (t.ex. Hearn och Pringle 2006; Lundgren 1993, Messerschmidt 1997; Pringle m.fl. 2006). Skiftet ses tydligt både i forskningen och på politisk nivå, både internationellt och i Norden (Eriksson m.fl. 2002).

Duluth-modellen

Ett exempel på hur könsmaktsorienterade förklaringar till våld omsatts till praktik är ett påverkansprogram som utvecklades i Duluth i Minnesota på 1980-talet, *Domestic Abuse Intervention Project* (DAIP).

Duluth-modellen har varit förebild för många andra program och kan ses som ursprunget till det som numera anses vara konventionella program för våldsutövande män (Gondolf 2002). Senare har olika modeller modifierats, bland annat mot bakgrund av de diskussioner om olika förklaringar som refereras ovan. De program som finns blandar med andra ord ofta influenser från flera håll, även om Duluth-modellen på många håll i världen fortfarande är en viktig bas för arbetet med våldsutövande män.

En av de centrala delarna i Duluth-modellen är en beskrivning av beteendet hos män som använder våld mot kvinnor i nära relationer, det så kallade makt- och kontrollhjulet (Pence och Paymar 1993). Utgångspunkten för denna beskrivning av våld var intervjuer med över 200 våldsutsatta kvinnor som i början av 1980-talet deltog i studiecirkel som organiserats av kvinnojouren i

FAKTA

Duluth-modellen består av ett antal olika delar eller strategier som berör alla de organisationer och myndigheter som kommer i kontakt med familjer där mannen utövar våld mot kvinnan:

1. Ett konsekvent förhållningssätt där de utsattas säkerhet står i centrum.
2. En gemensam policy för bästa praktik och riktlinjer till alla myndigheter och organisationer.
3. Nätverksbyggande mellan hjälpare.
4. Dokumentation och uppföljning är integrerat i verksamheterna.
5. Att säkerställa en stödjande infrastruktur för våldsutsatta kvinnor.
6. Att se till att det finns straff för våld och möjligheter för förövare att förändra sitt beteende.
7. Att läka den skada som våld mot kvinnor orsakat hos barn.
8. Att utvärdera den samordnade interventionen med utgångspunkt i de utsattas säkerhet.

Källa: Shepard och Pence (1999)

Duluth. Hjulet illustrerar att fysiskt och sexuellt våld inte är isolerade handlingar eller tillfälliga utbrott av besvikelse utan en del av en större helhet.

Det fysiska, psykiska och sexuella våldet ingår i ett mönster av dominans och förtryck där mannen skaffar sig makt över kvinnan genom tvång och hot, genom att skrämma henne, genom att sår hennes känslor, genom att isolera henne från vänner och familj, genom att förneka och förminska allvaret i våldet, genom att använda barnen, kontrollera pengar och ekonomi samt inte minst genom föreställningar om vad en riktig kvinna respektive man är och bör vara.

För att bryta detta beteendemönster utvecklades jämställdhetshjulet som ligger till grund för interventionen för att få män att sluta använda våld (se kapitel 5). Även om programmet för män är mest känt är det viktigt att hålla i minnet att Duluth-modellen är ett bredare försök att skapa en samordnad insats mot våld i det lokala sammanhanget (se kapitel 7).

Utveckling och syntes av olika modeller

Perspektiv som lyfter fram relationen mellan ett övergripande mönster i det omgivande samhället och våld i enskilda relationer är centrala på området våldsförebyggande arbete med män. Könsmaktsorienterade förklaringar och förståelser av mäns våld har gradvis utvecklats och blivit alltmer sofistikerade. Den litteratur som på 1970-talet pekade på sambandet mellan mäns våld och ojämställdhet mellan könen gav en ganska övergripande och statisk bild. Senare har mer konkreta och tydliga perspektiv utvecklats.

Vad uppstår män med att använda våld?

Teoriutvecklingen när det gäller våld har följt övergripande tendenser i genusforskningen. Fokus har skiftat från den övergripande sociala ordningen till ett mer vardagsnära sammanhang, exempelvis till vad män uppstår genom att använda våld och våldsutövande mäns identitetsprojekt (Isdal, 2001; Scott, 2004). I den nordiska kontexten var det till att börja med framför allt forskningen i Norge som pekade på att mäns våldsutövande hänger ihop med deras identitetsarbete (Lundgren, 1992; Skjorten, 1994). I Sverige har i synnerhet Eva Lundgrens forskning fått betydelse när det gäller förståelsen av våld i parrelationer som en arena för genusskapande processer (Lundgren 1989; 1992; 1993). Lundgren menar att nära relationer, och våldet i relationen, kan förstås som arenor för mäns identitetsarbete som män. Kort sagt som en arena för att konstruera genus (jfr. Kessler och McKenna 1978; West och Zimmerman 1987). I detta perspektiv kan våld och maktutövande tolkas som integrerade i mannens sätt att skapa manlighet.

Liknande perspektiv finns också internationellt, även om forskningen där inte fått samma direkta betydelse för utvecklingen av politiken och praktiken i Sverige (jfr. t.ex. Connell 1987; 1995; Hearn, 1998; Messerschmidt, 1997; Pringle 1995). Andra frågor som debatteras alltmer internationellt är hur våldet hänger ihop med olika typer av manlighet eller olika former av ojämlikhet, som etnicitet och klass, och hur det bidrar till respektive motverkar våld (se t.ex. Bowker, 1998; Connell, 1995).

”Det fysiska, psykiska och sexuella våldet ingår i ett mönster av dominans och förtryck där mannen skaffar sig makt över kvinnan.”

Källa: Domestic Abuse Intervention Project

Ekologiska modeller med maktperspektiv

Det är inte bara genusperspektiven som blivit mer sofistikerade. Det görs också allt fler försök att integrera olika förklaringsmodeller med varandra. Försöken till integrering av olika perspektiv ses inte bara i forskningen utan också i det praktiska arbetet mot mäns våld. Kriminalvårdens särskilda program för män som använder våld i nära relationer, IDAP (Integrated Domestic Abuse Programme), är ett bra exempel på integrering av olika synsätt. Den teoretiska ramen för IDAP är ett övergripande könsmaktsperspektiv som kombineras med en variant av den ekologiska modellen. Kombinationen erbjuder förklaringar som utgår från män som individer, mäns interaktion med andra och olika sociala sammanhang runt våldsutövande män.

Tanken bakom det integrerade perspektivet är att den könsmaktsstruktur som möjliggör våld kan analyseras med hjälp av olika teorier på olika nivåer, exempelvis på individnivå eller grupp- och organisationsnivå. Utgångspunkten är att en del teorier passar bättre än andra för att förstå och förklara behandlingsinsatser och dess effekter och att ingen teori tycks kunna förklara våldet fullt ut. En integrerad modell för våld i en nära relation handlar alltså snarare om att tänka i ett komplext och dynamiskt sammanhang än att använda det förenklade uttrycket ”orsak”.

”Försöken till integrering av olika perspektiv ses inte bara i forskningen utan också i det praktiska arbetet mot mäns våld.”

Hur omsätts teori i praktik?

Hur en strukturell förklaringsmodell och ett övergripande könsmaktsperspektiv ska översättas till individer och omsättas av professionella i interaktion med våldsutövande män är inte en enkel fråga (se t.ex. Söderberg 2010). I den nationella kartläggningen av verksamheter i Sverige från 2006 berättar en del av dem som arbetar med våldsutövande män att de utgår från en analys av kön och makt när det gäller förklaringar till våld och redskap i det direkta arbetet (Eriksson m.fl. 2006: 80 ff). Men de menar också att det kan vara svårt att inleda ett förändringsarbete med ett för tydligt fokus på en övergripande analys av mäns våld mot kvinnor. Det riskerar att skapa ett onödigt motstånd hos mannen samtidigt som det finns en risk för ofruktbara diskussioner som flyttar uppmärksamheten bort från männens egna problem och ansvar. Diskussionen om könsmaktordningen får därför istället komma längre fram i förändringsarbetet.

Delvis tycks oklarheten om vad ett könsmaktsperspektiv innebär för den konkreta praktiken hänga ihop med att det finns en skiljelinje mellan ett i första hand kognitivt inspirerat arbete och ett mer psykodynamiskt inspirerat arbete. I ett kognitivt arbete förstås mäns våld mot kvinnor som ett problem kopplat till kognitiva förvrängningar och attityder. Därmed blir ett uttalat arbete med mäns föreställningar om manlighet, kvinnlighet och så vidare centralt för att skapa förändring. I det psykodynamiska arbetet betonas i stället exempelvis känslor och livshistoria mer. Det blir inte lika mycket samtal om manlighet och makt med männen, utan snarare ett arbete utifrån en könsmaktsanalys. Synen på könsmaktsperspektivets användbarhet som ett konkret arbetsredskap kan hänga ihop med olika teoretiska inriktningar när det handlar om att skapa förändring på individnivå.

Sexuellt våld

Att kön/genus och makt ingår i en etablerad och övergripande förståelse av våld, samtidigt som det finns en tendens till integrering av olika förklaringsmodeller, är inte lika tydligt i Sverige när det handlar om förebyggande arbete med mäns sexuella våld mot kvinnor (NCK 2010a).

Visserligen inkluderas sexuellt våld i begreppet våld mot kvinnor i såväl FN:s deklaration som i arbetet för kvinnofrid. I mer generella diskussioner om våldtäkt och andra former av sexuellt våld mot kvinnor lyfts också frågor om genus, heterosexualitet och makt fram. Ändå framstår insatser inriktade på män som utövar våld mot kvinnor i nära relationer och män som utövar sexuellt våld som åtminstone delvis skilda praktikområden i Sverige. Detta är en uppdelning som borde ifrågasättas med tanke på den kunskap som finns om sexuellt våld mot kvinnor.

Individ men inte kön/genus i arbetet med sexuellt våld?

I det arbete med män som pågår utanför Kriminalvården kan den principiella utgångspunkten vara att fysiskt och sexuellt våld i nära relationer hänger ihop. Eftersom verksamheterna inte är ordentligt beskrivna är det svårt att bedöma vilket utrymme sexuellt våld i praktiken får.

När det gäller Kriminalvårdens IDAP-program inriktat på partnervåld handlar en del av programmet om sexuellt våld, även om det är ett begränsat inslag i programmet, tre veckor av totalt 27. Kriminalvårdens program Relationer och samlevnad (ROS) som fokuserar på sexuellt våld grundar sig inte på samma uttalade könsmaktsperspektiv som IDAP (Jarl och Stolt, 2010). Där är det istället individfokuserade förklaringar som sätts i centrum (se Kvarnmark, 2010).

Såväl politiken som forskningen diskuterar mäns sexuella våld mot kvinnor, från sexuella trakasserier till våldtäkt, utifrån föreställningar om kön/genus och då särskilt i förhållande till heterosexualitet som socialt och kulturellt skapat fenomen (t.ex. Connell 1987; Messerschmidt, 2000; O'Sullivan, 1998; Pringle 1995: 94 ff). Det gäller både i Sverige och internationellt. Ändå verkar dessa tankegångar inte ha satt särskilt tydliga spår i det praktiska arbetet med män som utövar sexuellt våld mot kvinnor (se kapitel 5). Däremot finns exempel på både forskare och policydokument, exempelvis kommunala handlingsplaner, som pekar på betydelsen av att problematisera föreställningar om kön/genus och heterosexualitet om vi vill förstå mäns sexuella våld mot kvinnor (t.ex. Berg 2005a; 2005b; Jeffner 1997).

Våld i hederns namn

Ett annat område som delvis skiljer sig från den generella diskussionen om mäns våld mot kvinnor är våld i hederns namn. Inte minst i Sverige har en livlig debatt pågått under de senaste åren där tvistefrågan framför allt varit övergripande förklaringar till denna form av våld (NCK, 2010b. Se även t.ex. Ekström, 2009; Sandmo, 2005; Österberg, 2005).

FAKTA

2010 polisanmälades 3 245 fall av våldtäkt mot kvinnor över 18 år.

Bland vuxna offer för polisanmälda våldtäkter är 97 procent kvinnor och 3 procent män.

När det gäller våldtäkter mot personer över 15 år är det vanligaste relationsmönstret att offret har eller har haft en parrelation till gärningsmannen (32 procent av polisanmälda fall). Näst vanligast är att offret och gärningsmannen är ytligt bekanta, exempelvis genom att de träffats på krogen (27 procent).

Vid våldtäkter i nära relationer är det sexuella våldet ofta en del av ett mönster av våld, inte en enskild företeelse. I 60 procent av de polisanmälda fallen anmäls ofta även andra brott, som misshandel, olaga hot och andra fridsbrott.

Källa: BRÅ (2005) samt BRÅ:s kriminalstatistik.

”I ett intersektionellt perspektiv studeras våld genom en maktanalys av hur olika former av ojämlikhet samverkar.”

Kultur, kön/genus eller samverkande ojämlikheter?

Enligt en kunskapsöversikt från Nationellt Centrum för Kvinnofrid (NCK, 2010b) finns i huvudsak tre olika perspektiv på hedersrelaterat våld (se även Carbin, 2010).

Det finns ett *kulturellt perspektiv* där hedersrelaterat våld tolkas utifrån kulturella och värderingsmässiga skillnader mellan majoritetskulturen och minoritetskulturer (se t.ex. Abu-Lughod, 1986; Schlytter och Linnell, 2008; Wikan, 2004). Våldet förklaras med en så kallad hedersideologi.

Inom ramen för ett genusperspektiv är den övergripande förklaringen till hedersrelaterat våld densamma som för mäns våld mot kvinnor generellt. I ett genusperspektiv diskuteras kvinnors utsatthet för våld och våldet kopplas till mäns strukturella överordning (t.ex. Eldén, 2003).

I ett *intersektionellt* perspektiv studeras våld genom en maktanalys av hur olika former av ojämlikhet samverkar.

NCK:s kunskapsöversikt lyfter framför allt fram analyser av hur kön, genus, ras, etnicitet och klass hänger samman, exempelvis då institutionell rasism skapar ytterligare en form av utsatthet för kvinnor med minoritetsbakgrund (t.ex. de los Reyes, 2003).

Intersektionella perspektiv kan dock även också handla om analyser av hur genusrelaterad makt flätas samman med makt kopplad till ålder (barn-vuxna) och släktskap (barn-förälder) (Eriksson, 2004. Jfr. Eriksson 2003).

När det gäller män som utövar våld i hederns namn går det än så länge inte att se någon tydlig tendens till syntes av olika förklaringsmodeller. Det gäller såväl det praktiska arbetet som forskningen (se vidare kapitel 4 och 5).

Unga mäns våld

Även unga mäns våld mot kvinnor framstår delvis som ett avskilt kunskaps- och praktikområde med egna förklaringar och förståelser av våldsutövandet. Visserligen återkommer ett könsmaktsperspektiv även här och ett perspektiv där konstruktioner av manlighet sätts i centrum (t.ex. Andersson 2008; Berg 2007a). Samtidigt har frågan om ungt partnervåld i den internationella litteraturen ofta omtalat som ”dating violence”, inte behandlats i lika stor utsträckning som vuxna mäns våld i nära relationer.

Kön, genus eller kritik av heteronormativitet?

När det gäller unga män går det att urskilja perspektiv på män och våld som inte återkommer lika tydligt när det handlar om vuxna män eller män med minoritetsbakgrund. Det gäller framför allt queera och normkritiska perspektiv i form av kritik mot heteronormativitet.

Förenklat handlar normkritiken om att ifrågasätta de normer som många av oss tar för givna, exempelvis att det finns kvinnor och män och att de är varandras motsatser, eller att heterosexualitet är den enda naturliga och därmed acceptabla formen av sexualitet (Berg m.fl. 2010). Omsatt i praktik brukar det normkritiska perspektivet omtalas som normkritisk pedagogik. Pedagogiken går ut på att hjälpa de som deltar att uppmärksamma normer som begränsar alla människor och inte bara de som väljer att aktivt bryta mot dem (exempelvis genom att praktisera andra former av sexualitet än heterosexualitet).

FAKTA

Sedan början av 1990-talet har det dödliga våldet minskat i Sverige. Försök till dödligt våld har dock inte minskat.

Den vanligaste typen av dödligt våld i Sverige är så kallat familje- eller partnervåld. Merparten av dessa offer är kvinnor.

Varje år dödas 15-20 kvinnor av en man som de har eller har haft en parrelation till.

Källa: BRÅ (2011).

Konsekvenser av val av perspektiv

Perspektiv som sätter män som våldsutövare i fokus och som utgår från relationen mellan makt och genus har varit helt centrala för framväxten av det våldsförebyggande arbetet med män. I takt med att kunskaps- och praktikområdet etablerats har behovet av en nyansering av perspektiven blivit alltmer påtagligt. I det fortsatta arbetet med vidareutveckling och fokus på mäns våld är det viktigt att ta tillvara på de grundläggande kunskaper och perspektiv på mäns våld i nära relationer som redan finns.

En annan utmaning är hanteringen av de delvis olika traditioner som finns när det gäller exempelvis sexuellt våld, våld i hederns namn och unga mäns våld mot kvinnor.

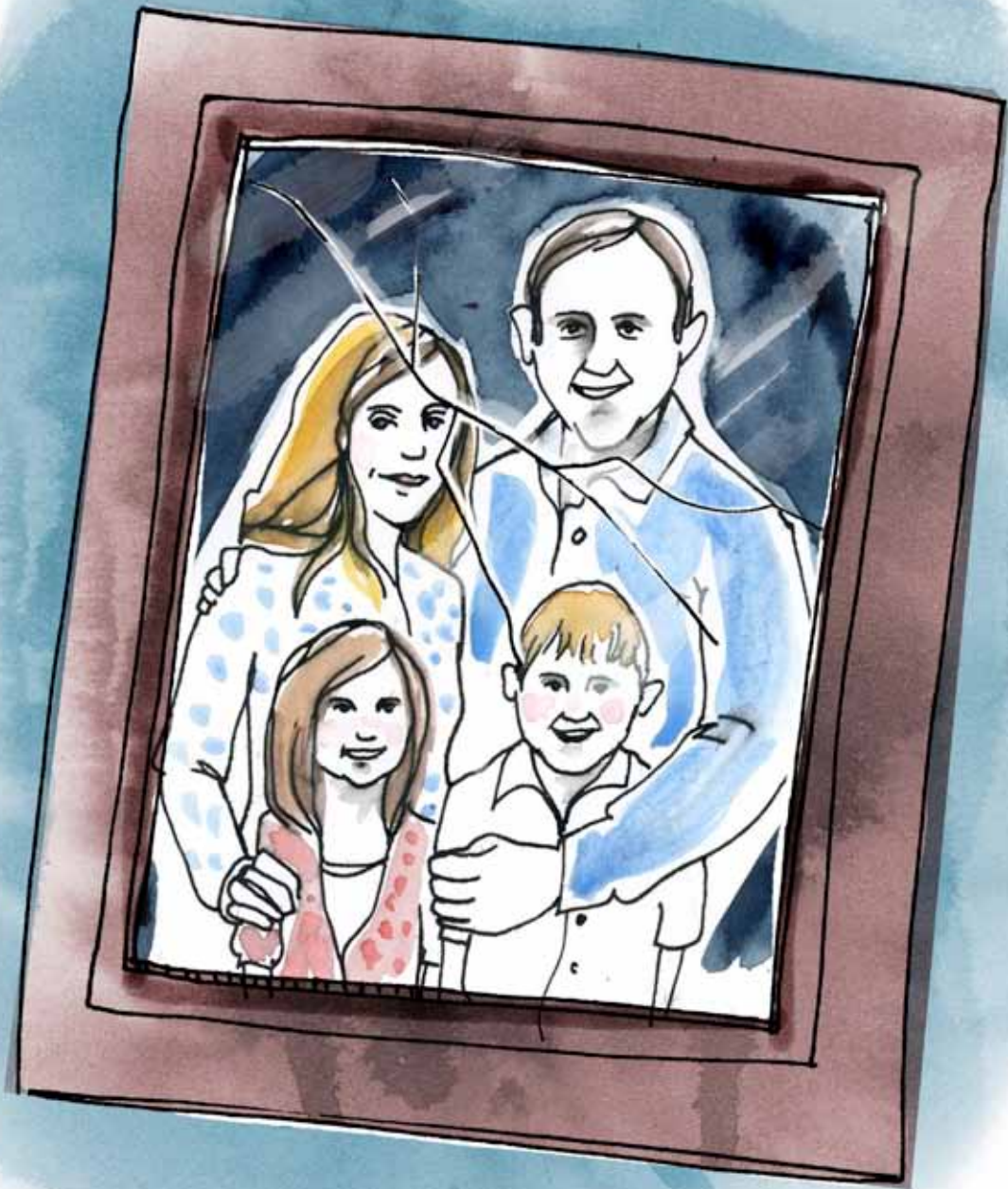
Är det rimligt att frågor om makt och genus inte är lika tydliga vid arbete med mäns sexuella våld mot kvinnor som vid våld i nära relationer? Hur kommer det sig att det kan vara mer kontroversiellt att synliggöra kulturella föreställningar om manlighet och peka ut män som grupp när det handlar om män från den svenska majoriteten, än vad det är att använda kulturella förklaringar till våld som utövas i hederns namn? Är det rimligt att heterosexualitet som kulturellt fenomen diskuteras i högre grad när det gäller unga män, än när det gäller vuxna män?

Val av perspektiv på mäns våld mot kvinnor får konsekvenser för de konkreta insatserna för att förebygga våld. De betyder att vissa frågor hamnar i centrum, medan andra förblir oproblematiserade.

I valet mellan att tala om mäns våld eller att formulera uppdraget som att arbeta med familjevåld ligger ett ställningstagande som kan få oavsedda och negativa konsekvenser för det våldsförebyggande arbetet med män. Det kan exempelvis handla om att behandla olika former av våld utövat i olika relationer som i princip samma problem och att osynliggöra de skilda utmaningar det innebär att möta män som utövar våld i heterosexuella parrelationer jämfört med exempelvis mödrar som misshandlar sina barn fysiskt. Det kan också innebära ett osynliggörande av den forskningsbaserade kunskapen om att ju mer komplext, systematiskt och farligt våldet i en parrelation är, desto tydligare är mönstret att det handlar om mäns våld mot kvinnor. I så fall är det lätt att underskatta våldets farlighetsgrad och därmed behovet av säkerhetsarbete.

Forskningen utvecklas hela tiden och ger en del svar på vilka perspektiv som bör vara centrala i arbetet med män. Samtidigt är stora delar av området fortfarande outforskade och kommer att vara det inom överskådlig tid. Därmed bör alla som arbetar förebyggande med mäns våld mot kvinnor i nära relationer göra noggranna överväganden av val av perspektiv och vilka konsekvenser det kan få för det praktiska arbetet. Det gäller oavsett om det handlar om universell, selektiv eller indikativ prevention.

”Val av perspektiv på mäns våld mot kvinnor får konsekvenser för de konkreta insatserna för att förebygga våld.”

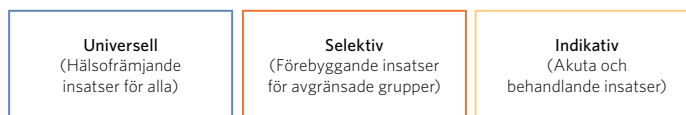

Att förebygga våldets uppkomst

Universell, selektiv och indikativ prevention

Arbete mot mäns våld handlar inte bara om att ingripa när våldet är ett faktum, utan också om att förebygga att män överhuvudtaget börjar använda våld i en nära relation. Det finns ingen entydig definition av förebyggande arbete, eller det som också kallas våldsprevention. Kunskapsöversikten utgår från en allmän definition av prevention som handlar om en vilja att eliminera och begränsa en utveckling som hämmar livskvalitet och psykisk hälsa bland kvinnor, barn och män.

Prevention kan delas in i tre typer av insatser, universell (den nivå som ibland omtalas som primärpreventiv), selektiv (den nivå som ibland omtalas som sekundärpreventiv) och indikativ (den nivå som ibland omtalas som tertiärpreventiv) (Ferrer-Wreder m.fl. 2005).

Olika typer av förebyggande insatser

Kunskapsöversikten tar upp alla dessa tre typer av preventionsarbete, även om tyngdpunkten ligger på indikativa insatser, det vill säga insatser då det redan finns kända våldsproblem.

Ett nytt arbetssätt växer fram

Både i Sverige och internationellt görs en rad insatser som vänder sig till allmänheten – för att förhindra att våld uppstår. Det handlar om ett normkritiskt jämställdhetsarbete för att flickor och pojkar, kvinnor och män, ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv.

En viktig del i jämställdhetsarbetet är att förändra normer kring manlighet, makt och våld. Därför borde jämställdhetsarbete på olika nivåer i samhället kunna ses som en form av universella preventionsinsatser. Samtidigt vet vi alldeles för lite om vilka effekter ett generellt jämställdhetsarbete faktiskt har för att förebygga mäns våld mot kvinnor i nära relationer, eftersom utvärderingar saknas.

Universellt våldspreventivt arbete är ett relativt ungt fält. Tidigare har insatserna framför allt handlat om kampanjer och enstaka föreläsningssatsningar om mäns våld mot kvinnor och barn. Men forskningen visar att enstaka satsningar inte har någon större förebyggande effekt (Flood 2009) och de senaste fem åren har de universella satsningarna kommit att präglats av längre interventioner.

Det är få evidensbaserade universella program som används i Sverige. Undantaget är Dan Olweus anti-mobbningsprogram (Olweus 1999; se även Berg 2007b), som är ett välanvänt manualbaserat program i skolans värld.

Programmet utgår från social inlärningsteori men den kopplas inte till teorier om manlighet, makt och våld i allmänhet. Därför vet vi inget om Olweus program har effekt på andra former av våld, exempelvis våld i ungas dejting-relationer. Enligt Brå verkar dock programmet ha positiva effekter på hela skolans arbetsklimat (Alvant 2009).

När det gäller universella satsningar med fokus på unga eller vuxna mäns våld i nära relationer finns det inget svenskt evidensbaserat program. Här behöver kunskap och information utvecklas.

Universell prevention inriktad på unga män

En stor del av det universella preventionsarbetet är inriktat på unga som är en viktig målgrupp för att främja mer jämställda relationsmönster. Men i relation till satsningen på selektiva och indikativa insatser är de universella insatserna få. En förklaring kan vara att universella preventionssatsningar är svåra att mäta och ofta ger små effekter. Forskning visar dock att det i ett längre perspektiv lönar sig med breda satsningar som går ut på att stärka socialt beteende (Sundell och Forster 2005).

Universell våldsprevention internationellt

Internationellt är preventionsforskning inriktad på unga män ett stort fält. Världshälsoorganisationen WHO:s sammanställningar av bland annat preventiva hälsoprojekt, inklusive mot våld i nära relationer, ger en överblick över fältet. Enligt kartläggningarna verkar de program som tar hänsyn

till genus ur ett kritiskt perspektiv ha bäst effekt (Barker m.fl. 2007, 2010). WHO:s analys tyder på att program som har en genusförändrande ansats är mer effektiva för att uppnå beteendeförändringar. En förklaring är att programmen når bortom individnivån och även behandlar det vidare sociala sammanhanget (Barker m.fl. 2007). Den genusförändrande ansatsen är viktig när det gäller våld i allmänhet men i synnerhet när det gäller våld i nära relationer. Det ska tilläggas att WHO lägger fokus på våld i heterosexuella nära relationer.

Många av de internationella preventionsprojekten som WHO diskuterar lever på tillfälliga projektmedel, precis som många program i Sverige. Det gör att programmen används under en kortare tid och det är få som finns kvar efter en inledande pilotfas. Ändå talar metaanalysen för att välgjorda preventionsprogram som förhåller sig till det som anses fungera och lägger fokus på unga och vuxna män, kan leda till positiva förändringar. Männen kan bli mindre våldsamma mot kvinnor och barn och även gentemot andra män, men också andra områden kopplade till mäns hälsa kan förbättras.

Vad anses fungera?

När det handlar om förebyggande arbete mot våld generellt har exempelvis val av plats, teoretisk bas och metod betydelse för effekten av interventionen (Ferrer-Wreder m.fl. 2005; Holmqvist m.fl. 2005; Kimber 2011; Schancke 2005; Sundell m.fl. 2005; se även Flood 2009). Liknande resonemang borde därför även vara centrala när det gäller satsningar som har fokus på våld i nära relationer.

Vid universella satsningar inriktade på unga är skolan en viktig och välfungerande arena för att arbeta förebyggande eftersom det är en plats där det går att nå många människor samtidigt (Flood 2009). Barn och ungdomar tillbringar en stor del av sin vakna tid i skolan, och det går att arbeta med hela skolans personal, vilket behövs om preventionsarbetet och dess effekter ska hålla över tid (Ferrer-Wreder m.fl. 2005; Olweus m.fl. 1999a; Sundell m.fl. 2005).

Program med en tydlig teoretisk bas har visat sig ha god effekt. Framför allt förespråkas en bas i inlärningsteori och ett perspektiv som fokuserar på den kognitiva nivån. Flood (2009) menar dock att även förståelsen av våld spelar roll. Han lyfter fram en genusorienterad våldsförståelse, där relationen mellan maktstrukturer och individer sätts i centrum.

Preventionsfältet generellt, som alltså inte har fokus på våld i nära relationer, är dock mer präglad av individorienterade perspektiv.

Manualbaserade preventionsprogram är att föredra, speciellt om ambitionen är att kunna uttala sig om effekten av insatsen. Manualer anses även underlätta tillämpningen av programmet eftersom de kan göra det möjligt för andra att göra arbetet. Därmed ökar möjligheten för unga att få ta del av programmet i princip samma innehåll. Eftersom manualerna behöver anpassas till målgruppen är de sällan exakta i sitt innehåll. De förmedlar snarare ramar, struktur och förhållningssätt än detaljer. Om arbetet inte är anpassat till gruppens sociala och kognitiva förmåga kan en preventionsinsatsning göra mer skada än nytta (Flood 2009).

Program som bygger på interaktiva metoder där de unga är delaktiga anses i hög grad främja ändring av beteenden. Kombinationen av faktainhämt-

FAKTA

- › *Genusneutral* ansats som i liten grad skiljer på kvinnors och mäns behov och varken förstärker eller ifrågasätter etablerade föreställningar om genus.
- › *Genussensitiv* ansats som uppmärksammar de särskilda erfarenheter och behov kvinnor och män kan ha på grund av etablerade föreställningar om genus.
- › *Genusförändrande* eftersom den försöker förändra etablerade föreställningar om genus i syfte att skapa mer jämställda relationer mellan kvinnor och män.

Källa: WHO

”Vid universella satsningar inriktade på unga är skolan en viktig och välfungerande arena för att arbeta förebyggande eftersom det är en plats där det går att nå många människor samtidigt.”

ning, reflektion och social träning, som exempelvis rollspel, underlättar för deltagarna att både få nya insikter och känna på beteenden och situationer i kroppen. De nya insikterna kan utmana den unges problembeteenden, men för att de nya sociala färdigheterna ska få fäste krävs kontinuerliga möten och många repetitioner.

Preventionssatsningar brukar ske i grupp. Men när det gäller våldsamma pojkar är smittorisken en aspekt att ta hänsyn till. Enligt forskarna spelar åldern in i denna process (Ferrer-Wreder m.fl. 2005). Yngre barn verkar inte påverkas av andras våldsbeteende på samma sätt som tonåringar gör. När tonårspojkar ingår i en grupp verkar det snarare stimulera till återskapande av asocialitet och kriminalitet än att främja motsatsen. Troligen för att pojkar i tonåren föredrar att interagera med jämnåriga än med vuxna och föräldrar. En central fråga är vad som händer om programmet är genusförändrande (Barker m.fl. 2007, 2010). Ett kritiskt förhållningssätt till hur manlighet skapas kan eventuellt hjälpa till i en grupprocess med unga män, men forskning på området saknas i Sverige. Däremot har Skolverket i sitt arbete med mobbning påpekat att ett arbete mot mobbning bör ta hänsyn till könens olika positioner och handlingsutrymme (Skolverket 2011).

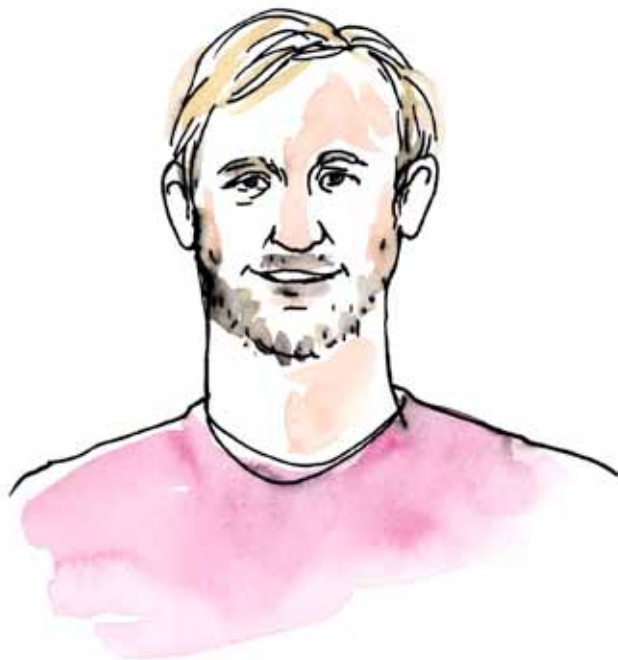
För att lyckas med en preventionssatsning krävs ett noggrant, konsekvent och strukturerat genomförande. För att nå fram till personal krävs kunskap om organisationen och personalens arbetsituation. Avgörande är att personalen får utbildning, vidareutbildning och kontinuerlig handledning av de programansvariga. Det är också viktigt att förmedla att effektfulla interventioner tar tid. Först efter en process på ett till tre år börjar programmen visa resultat (Sundell m.fl. 2007). För att den väntade effekten ska infinna sig är det också viktigt med föräldrars delaktighet i förändringsarbetet. Därför behöver preventionsarbetet med barn och unga förankras även bland föräldrarna.

För att en intervention ska lyckas behöver den vara under ständig utvärdering, vilket är något som de flesta evidensbaserade program har förberett genom att ha färdigställda bedömningsinstrument som enkelt kan fyllas i vid förutbestämda tidpunkter.

Universell våldsprevention nationellt

När det gäller universella satsningar i Sverige för att förebygga våld i nära relationer har arbetet främst bedrivits av frivilligorganisationer som kvinno- och tjejjourer som varit ute i skolor och föreläst om vuxna mäns våld mot kvinnor och barn (Berg m.fl. 2010). Föreläsningarna riktade mot unga människor har ofta varit inriktade på sexuellt våld. Detta kan jämföras med exempelvis USA som har utvecklat program som syftar till att förebygga våld i ungas nära relationer, så kallat dejting-våld (Foshee m.fl. 1998). Men någon svensk motsvarighet saknas. I Sverige verkar vi snarare utgå ifrån att det är vuxna män som misshandlar och kränker sin partner, medan unga män framför allt antas kränka unga kvinnor sexuellt.

Under de senaste fem åren har det utvecklats fler och fler våldspreventionsprogram som löper över tid. Denna utveckling ligger i linje med den forskning om våldsprevention som visar att enstaka insatser inte har några effekter på våldsbeteenden (Flood 2009). Programmen har en universell ansats och

siktar in sig på våld i allmänhet där våld i nära relationer, inklusive sexuellt våld, berörs. Vidare har programmen fokus på manlighet och våld, men inte på unga mäns våld i nära relationer.

Insatserna vänder sig till unga av båda könen och alltså inte enbart till pojkar och unga män. Förklaringen till att satsningen är bred är att alla behöver få mer kunskap och möjlighet att reflektera kring teman som kön/genus, relationer, sexualitet och våld (Berg m.fl. 2010).

Exempel på utvärderade program

Utvärderade universella program med fokus på unga mäns våld mot jämnaåriga kvinnor i nära relationer hittar vi i den internationella forskningen. Ett exempel är det amerikanska våldspreventionsprogrammet *Safe Dates* (Foshee och Langwick 2010). Programmet är inte anpassat till svenska förhållanden, men är ett evidensbaserat och relativt väl använt program med inriktning på ungas våld i nära relationer.

Precis som Olweus program mot mobbning är *Safe Dates* en insats som görs i skolan på flera nivåer. Förutom ett program på nio sessioner som eleverna förväntas delta i innehåller programmet även en skolpjäs som eleverna själva sätter upp och en tävling i att skapa affischer som speglar problematiken. Föräldrar får också ta del av delar av programmet. Likaså får lärare mer kunskap i frågan.

Syftet med *Safe Dates* är att ge eleverna kunskap om vad dejting-våld kan vara. Det är ett begrepp som hittills inte använts i Sverige, här finns inte heller

motsvarande dejting-kultur. Men begreppet inrymmer våld (psykiskt, fysiskt och sexuellt) i ungas nära relationer.

Safe Dates ska ge unga verktyg som främjar hälsosamma och jämställda relationer samt ge unga redskap till att lägga sig i andras beteende. Programmet innehåller teman som vänder sig till personerna som ser på och hur kan man lägga sig i? Vad är det som hindrar en person att säga ifrån när man ser destruktiva mönster hos kamrater? Program som vänder sig till dem som står bredvid och ser på i en våldsam situation blir allt vanligare vid universell prevention (Banyard m.fl. 2004).

Andra exempel på arbete med våld i nära relationer

Det finns en rad andra exempel både internationellt och i Sverige där man försöker arbeta universellt våldsförebyggande med fokus på våld i nära relationer. Dessa försök är dock inte effektutvärderade. Det är inte heller säkert att arbetsmetoderna är ordentligt dokumenterade.

Ett relativt färskt exempel från Storbritannien är det universella preventionsprogrammet *Expect Respect* (Women's Aid 2010). Programmet består av sex olika lektioner som alla berör våld i ungas nära relationer. Deltagarna närmar sig ämnet med hjälp av olika rollspel och argumentationsövningar i syfte att lära sig mer om situationer som kan sluta i våld och att hantera dem. Metoden är att gå via uppgjorda scenarier, exempelvis i rättsalen, och använda färdiga förslag på argument för att underlätta för deltagarna. De unga behöver alltså inte använda sig själva eller hitta på egna situationer. Målet med programmet är att unga ska ha verktyg att utmana könsstereotyper och att känna till skillnaden mellan förtryckande och icke-förtryckande relationer.

Ett svenskt exempel där metoden är relativt utförligt beskriven är SKRUV (Sveriges Kvinnojourers Riksförbunds Ungdomsverksamhet), ett skolprojekt som startade i Halland i början av 2000-talet (Eriksson och Berg, 2010). Målet med SKRUV var att underlätta utvecklandet av mer respektfulla och ömsesidiga relationer med jämnåriga i skolan. Medlet var mer kunskap om jämställdhet och om våld samt dess konsekvenser. Vägen till målet var föreläsningar i skolan om våld samt stödverksamhet till unga, både enskilt och i grupp. Ju längre projektet pågick desto större blev tyngdpunkten på aktiviteter i skolan. Det gjordes en våldsinventering som resulterade i en handlingsplan, vilken i sin tur skulle främja jämställdhetsarbetet på respektive skola.

Metoden som utvecklades bygger på att eleverna fick tre föreläsningar om våld. Den första handlade om att definiera våld, den andra om våld i offentliga miljöer och den tredje om våld i hemmet. Målet med föreläsningarna var tudelat. En del gick ut på att skapa en bild av hur eleverna upplever sin vardag när det kommer till våld, det vill säga att genomföra en våldsinventering. Den andra delen handlade om att förmedla kunskap till eleverna om våld i allmänhet och nära relationer i synnerhet. Vidare ville projektmedarbetarna förmedla kunskap om vart eleverna kan vända sig om de behöver stöd. Efter föreläsningarna sammanställde projektledaren våldsinventeringen som sedan utgjorde grunden för en handlingsplan för skolans fortsatta arbete med att förebygga våld.

Men det fortsatta arbetet, själva genomförandet av handlingsplanen, visade sig vara svårt. En förklaring kan vara att projektledaren hade involverat personalen för lite i processen med att ta fram handlingsplanen. Det är värt att notera att när det gäller våld i en nära relation fokuserar SKRUV på vuxna mäns våld mot kvinnor och barn. När det handlar om våld i ungas liv är fokus mer på offentliga platser eller på skolan – inte ungdomarnas egna nära relationer.

Exempel med bredare fokus på våld

Det finns även en del svenska exempel på universell prevention med en bredare ansats när det gäller våld, det vill säga där fokus inte bara ligger på våld i nära relationer. Ett exempel är *Machofabriken*, ett metodmaterial som ägs och drivs gemensamt av tre frivilligorganisationer: Män för Jämställdhet, Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (ROKS) och Sveriges Kvinno- och Tjejjourers Riksförbund (SKR). Till skillnad från exempelvis SKRUV fokuserar *Machofabriken* på alternativa sätt att konstruera genus och kopplingar till våld.

Metodmaterialet riktar sig till professionella som arbetar med unga och består av 17 filmer med tillhörande övningar som på olika sätt tydligt fokuserar på våld. Tyngdpunkten i materialet ligger på hur sociala normer för manlighet kan ifrågasättas och förändras. Målet med metodmaterialet är att unga, både tjejer, killar och transpersoner, ska få möjlighet att reflektera över hur föreställningar om genus och sexualitet påverkar deras liv och relationer. Arbetet förväntas skapa utrymme för att pröva nya sätt att förhålla sig och agera på, både i relation till andra, sig själv och till samhället i stort. Målet är att unga ska uppleva en större makt över sin situation när de får tillgång till alternativa sätt att formulera manlighet och att våldet därmed ska minska.

Machofabriken är tänkt att användas i skolan men även inom idrottsföreningar, tjejjoursverksamhet, killgrupper och annan fritidsverksamhet för unga. Än så länge är *Machofabriken* inte utvärderad. Därmed vet vi inte vilka effekter arbetet har på de unga deltagarna. Internationell forskning pekar på att preventionsinsatser också bör innehålla en beteendekomponent och utgå från någon form av social förändringsteori. *Machofabriken* bygger på en tydlig genus- och normkritisk pedagogik, men det är svårare att finna en social förändringsteori som metoden lutar sig mot.

Utbildningsmaterialet lanserades under våren 2011 och har därför inte hunnit utvärderas ännu. Under utvecklandet av utbildningsmaterialet har det dock pilottestats både av lärare och ledare runt om i landet samt av projektets egna ungdomsreferensgrupp. Materialet har sedan förändrats och utvecklats utifrån pilottestarnas återkoppling för att anpassas till målgruppen.

Pågående utvecklingsarbete

Det finns också exempel på ett pågående utvecklingsarbete där målet är att ta fram universella insatser som bygger på den internationella preventionsforskningens slutsatser om vad som anses fungera. Män för Jämställdhet har precis påbörjat ett arbete med våldspreventionsprogrammet *Frihet från våld*.

Projektet pågår 2010–2013. Under pilot- och utvecklingsfasen vänder sig programmet till unga män mellan 15 och 25 år. Syftet är att ge deltagarna kun-

”Målet är att unga ska uppleva en större makt över sin situation när de får tillgång till alternativa sätt att formulera manlighet och att våldet därmed ska minska.”

”White Ribbon-kampanjen, ett vitt korsat band, som fick symbolisera att männen lovade att aldrig vara våldsamma mot kvinnor och barn och aldrig mer tuga om mäns våld.”

skap om kopplingen mellan manlighet och våld samt att ge dem verktyg att bredda sin manlighet och på så sätt förebygga aggressivitet och våld, i synnerhet våld riktat mot unga kvinnor.

Det våld som är i fokus är det normaliserade vardagsvåldet, i form av att exempelvis reta och psyka varandra, leka våldslekar och så vidare. Utgångspunkten är att det normaliserade våldet lägger grunden för och är därmed en förutsättning för grövre våld. Unga mäns samspel med andra män spelar därför roll för vilken manlighet och våldsamt beteende de utvecklar.

Nyskapande i utvecklingsarbetet är försöken att kombinera genusteori med social inlärningsteori och ACT (Acceptance, Commitment, Therapy) som är en etablerad metod för att arbeta beteendeförändrande. Förenklat handlar ACT om att hantera känslor och tankar så att vi beter oss på ett respektfullt sätt både mot oss själva och mot andra (Hayes m.fl. 2011). Det vill säga att hitta sätt för att analysera, reflektera och hantera tankar och känslor istället för att låta sig styras av dem.

Det konkreta arbetet med unga män ska främst bygga på cirka 10 samtals-sessioner över tid. Samtalen är tänkta att kombineras med en enklare kampanj som vänder sig exempelvis till skolan, idrottsklubben eller andra aktuella sammanhang där samtalen äger rum. Kampanjens utformning ska drivas av deltagarna och äga rum i olika sociala medier som Facebook och Youtube.

Eftersom programmet är under utveckling går det inte att uttala sig om dess effekter ännu. Men tanken är att programmet ska utvärderas. I första ledet genom en studie av programmets kapacitet att skapa positiv förändring och därefter genom en studie av hur effektivt programmet är när det gäller att förebygga unga mäns våldsanvändning.

Universell prevention inriktade på vuxna män

Svenska exempel på universella insatser inriktade på vuxna män är svåra att hitta. Däremot finns flera internationella exempel. En av de mest kända är *White Ribbon*-kampanjen som startade i Kanada 1991 då en handfull män bestämde sig för att göra något åt mäns våld.

De konstruerade ett märke, ett vitt korsat band, som fick symbolisera att männen lovade att aldrig vara våldsamma mot kvinnor och barn och aldrig mer tuga om mäns våld. Sedan dess har kampanjen spritts till 55 länder. Varje år under hösten, på FN:s dag om avskaffandet av våld mot kvinnor den 25 november, genomförs en kampanj som är till för att utbilda unga och vuxna män i frågan om mäns våld mot kvinnor och barn och som ska få fler män att ta avstånd från våld. De som arbetar med kampanjen har även tagit fram ett förebyggande våldsprogram som kan användas av lärare och andra professionella och det finns att ladda ner på hemsidan. Tanken är att kampanjen och metoderna ska vara lättillgängliga.

Ett annat nordamerikanskt exempel är det arbete som bedrivs av organisationen *Future without Violence* i Boston (tidigare Family Violence Prevention Fund). Verksamheten har pågått i 30 år, vilket betyder att organisationen hunnit genomföra flera opinionsskapande kampanjer. Parallellt med kampanjerna har organisationen utvecklat olika program som det går att komma åt via deras hemsida. Ett exempel är *Coaching boys into men* som vän-

der sig till ledare inom olika sporter som vill arbeta våldsförebyggande och som använder fotbollsmetaforer för att föra ut budskapet. Annat lättillgängligt material är exempelvis kortfilmer som på ett tankeväckande sätt förmedlar vuxna mäns ansvar att vara medvetna om hur de förhåller sig till kvinnor inför sina söner. Allt i syfte att minska mäns våld mot kvinnor och barn.

Varken *White Ribbon*-kampanjen eller *Future without Violence*-arbetet har blivit utvärderat. En förklaring är att kampanjer är svåra att effektutvärdera (WHO 2009). Dessutom är vetenskapliga studier av universell våldsprevention kostsamma att genomföra.

I Sverige finns som sagt få exempel på varaktigt universellt preventionsarbete inriktat på vuxna män. Frivilligorganisationen Män för jämställdhetsarbete framstår som något av ett undantag. Organisationen presenterar mäns våld mot kvinnor och flickor som en prioriterad fråga och de har ett pågående arbete som är riktat till män i allmänhet och med syfte att påverka förhållningssätt och motverka våld (se även SKL 2006).

När det gäller universell prevention på kommun- och landstingsnivå framstår Operation Kvinnofrid i Stockholms län som ett undantag från mönstret med få universella preventionsinsatser. Operation Kvinnofrid har under åren genomfört flera kampanjer i det offentliga rummet för att skapa opinion kring mäns våld mot kvinnor och barn. Mot bakgrund av diskussionen om olika perspektiv på våld är det värt att notera att när kampanjen vände sig till en yngre publik fokuserade den på sexuellt våld. Kampanjen var alltså ytterligare ett exempel på att unga mäns våld i första hand framställs som en fråga om sexuellt våld, medan psykiskt och fysiskt våld framför allt diskuteras när det handlar om vuxna män.

För närvarande diskuteras ett förslag om att insatser som ska motverka våld ska ingå i introduktionen till flyktingar och asylsökande (SOU 2010:16). Det är ett exempel på en institutionaliserad universell våldspreventiv insats på nationell nivå som är riktade mot vuxna män, men av en etnisk minoritet.

Selektiv prevention

Nästa nivå av preventivt arbete är selektiva insatser, det vill säga, insatser inriktade på särskilt utvalda och avgränsade grupper med personer som riskerar att utveckla ett våldsamt beteende. I Sverige finns mer forskning om selektiva insatser än om universella insatser. Däremot är få av insatserna inriktade på ungas och vuxnas våld i nära relationer.

Selektiva insatser med fokus på unga män

Sedan mitten på 1990-talet har olika verksamheter riktade till barn som upplevt mäns våld mot kvinnor i sin familj vuxit fram på en rad olika platser i landet (Eriksson m.fl. 2006; Eriksson, med Wychichowska, 2010). En utgångspunkt för arbetet är att upplevelser av våld kan få långtgående negativa effekter för barnen. Stöd- och behandlingsinsatser riktade till den här gruppen kan därför ses som en form av selektiv prevention.

Forskningen har pekat på att det finns en risk för våld i vuxenrelationen (att utöva våld som man, att bli utsatt för våld som kvinna) om man upplevt våld i sin ursprungsfamilj. Samtidigt finns det forskning som visar att sam-

”I Sverige finns som sagt få exempel på varaktigt universellt preventionsarbete inriktat på vuxna män. Frivilligorganisationen Män för jämställdhetsarbete framstår som något av ett undantag.”

”Syftet är att inspirera andra att ta avstånd från våld och hedersrelaterade livsregler så att unga ska kunna välja och fatta sina egna beslut.”

bandet är relativt svagt. Det verkar snarare vara en större risk för våld i vuxenrelationen om man har en positiv attityd till våld eller traditionella könsattityder (Stith m.fl. 2000).

Än så länge finns inga studier som visar i vilken grad de insatser som erbjuds i Sverige motverkar våld senare i livet. Den första effektutvärderingen av de vanligaste insatserna för barn som upplevt våld mot sin mamma har nyss avslutats (se Broberg m.fl. 2010).

Det är också värt att notera att det framförallt är stödinsatser i regi av frivilligorganisationer och kommuner som utvecklats på bred front i Sverige. Specialistinsatser för barn med en egen uttalad problematik, exempelvis våldsbeteende, saknas ofta (Broberg m.fl. 2010). En tidigare kartläggning av insatser till barn som växer upp med våld pekar också på att verksamheterna som arbetar med barn har svårt att nå gruppen unga män (Eriksson m.fl. 2006).

Ett annat exempel på selektiv prevention mot mäns våld mot kvinnor i nära relationer är insatser för att förebygga hedersrelaterat våld. Det gäller insatser som är särskilt inriktade på unga män som förväntas kontrollera både sina egna och sina kompisars systrar. Ett väletablerat exempel är *Sharaf hjältar* (Berg m.fl. 2010). Arbetet inom *Sharaf hjältar* bygger på att unga män som tagit avstånd från hedersrelaterade livsregler och våld föreläser i sammanhang där dessa regler fortfarande är aktuella. Syftet är att inspirera andra att ta avstånd från våld och hedersrelaterade livsregler så att unga ska kunna välja och fatta sina egna beslut. Förhoppningen är att via barnens engagemang påverka föräldrarnas inställning till vad deras barn får göra och inte. De som föreläser har genomgått en processutbildning som är inriktad på mänskliga rättigheter och hedersrelaterat våld. *Sharaf hjältars* verksamhet är inte utvärderad. Därför är det svårt att uttala sig om arbetet har effekt och minskar kvinnors utsatthet för hedersrelaterat våld. Unga män som genomgår utbildningen blir dock ofta kvar i *Sharaf hjältars* verksamhet. De aktiva männen menar att det går att se en skillnad i hur deras familjer bemöter söner respektive döttrar (Berg m.fl. 2010).

När det gäller andra insatser med fokus på unga män kan det vara värt att nämna ART (Aggression Replacement Training), en insats som används flitigt inom behandlingshem och statliga institutioner. ART är ett program som i första hand vänder sig till en särskild målgrupp som anses vara aggressiv och asocial, exempelvis ungdomar på behandlingshem och andra institutioner (Goldstein m.fl. 2004). Ibland kan ART även användas i skolan, dock alltid med en särskilt sammansatt grupp som anses ha problem. Då är syftet oftast att skapa en lugnare och tryggare skolmiljö.

Majoriteten av ungdomarna som anses behöva ART är pojkar och unga män. Programkonstruktörerna poängterar att det är pojkar och unga män som har problem med aggressivitet och ilska, men gör ingen genusanalytisk poäng av det utan konstaterar att våld är en del av ungas vardag (Goldstein m.fl. 2004:20). Barn och unga som utvecklar ett asocialt beteende saknar ofta sociala och kognitiva färdigheter, de har bristande impulskontroll och de löser konflikter med aggressivitet, menar programkonstruktören Goldstein med kollegor.

ART har utvecklats för att utmana det asociala beteendet och bygger på tre fristående delar: social färdighetsträning, ilskekontrollträning och moralträning. Meningen är att delarna ska kombineras för att programmet ska få de preventiva effekterna som Goldstein med flera önskade sig. Programmet pågår under en tioveckorsperiod med flera träffar i veckan och träffarna sker vanligtvis i grupp. Programmet kan också användas individuellt.

ART används flitigt, men effekterna av arbetet med unga män är inte klart fastställda. De studier som finns pekar på ett resultat med liten effekt (Gundersen och Svartdal 2006; Holmqvist m.fl. 2005; Moynahan och Strømgren 2005). Dessutom finns det studier som pekar på att om gruppledarna (som oftast är män) inte problematiserar sin förståelse av våld och manlighet riskerar de snarare att bidra till ett återskapande av en problematisk manlighet bland deltagarna än att utmana den (Johansson 2003; 2006; Andersson, 2008. Jfr. Pease 2003).

Kriminalvården har efter en utvärdering valt att sluta använda ART som våldsförebyggande intervention. Enligt Kriminalvårdens utvärdering har programmet låg effekt inom deras verksamhet (Danielsson m.fl. 2011). Inom Kriminalvårdens målgrupper, som alltså är äldre än de åldersgrupper programmet utvecklades för, kan det till och med finnas en risk för att ART ökar risken för återfall. Dessutom är programmet tänkt för personer med en reaktiv aggressivitet, alltså som är känsliga för provokationer.

”När det gäller ärenden med våld avråds det helt från medling.”

Selektiva insatser inriktade på vuxna män

Det har inte gått att identifiera uttalade våldsförebyggande insatser på selektiv nivå som är inriktade på vuxna män.

Samtidigt pekar studier på en förhöjd risk för våld i samband med skilsmässor och separationer, vilket borde motivera till insatser som riktar in sig på män som skiljer sig eller separerar (t.ex. Ekbrand 2006; Fleury m.fl. 2000).

Internationellt sett finns exempel på insatser som ska hjälpa separerande föräldrar att hantera konflikter rörande gemensamma barn. En av de vanligaste insatserna är någon form av medling. En färsk internationell metaanalys av medling ger en försiktigt hoppningivande bild av positiva effekter för de föräldrar som får delta i medling (Shaw 2010. Jfr. Kelly 2004). Samtidigt har det konstaterats att medling inte är lika effektivt när det gäller par med en hög grad av konflikt (Jacobs och Jaffe 2010). När det gäller ärenden med våld avråds det helt från medling (jfr. Socialstyrelsen, 2003a). Därför utesluter en del studier medlingens effekter i ärenden med våld (Shaw 2010). Därmed är kunskapsunderlaget om medlingens effekter extra osäkert för den kategorin föräldrapar. Det finns också empiriska studier som pekar på att medlare misslyckas, i uppemot hälften av fallen, med att uppmärksamma ärenden där det förekommer våld (t.ex. Johnson m.fl. 2005).

När det gäller motsvarigheten till medling i Sverige, samarbetsamtal, har ingen effektstudie genomförts. Därmed har vi inte tillräckligt med kunskap om hur effektiva dessa samtal är eller i vilken grad samarbetsamtal är ett lämpligt sätt att fånga upp och arbeta förebyggande med män som annars kan börja använda våld.

En annan grupp män som skulle kunna uppmärksammas mer är blivande pappor eftersom det finns flera studier som pekar på att det inte är ovanligt att mannen börjar använda fysiskt våld medan kvinnan är gravid eller under barnets första levnadsår (t.ex. Lundgren m.fl. 2001; Stenson 2002). Denna kunskap borde också kunna omsättas i selektiva preventionsinsatser (jfr. Taylor och Nabors 2009). Det händer att frågor om våld på olika sätt tas upp i grupper för blivande föräldrar och/eller på profylaxkurser. Däremot har det inte gått att identifiera något tydligt beskrivet förebyggande program eller någon effektstudie av sådana insatser.

En tänkbar plats för selektiva insatser mot våld är familjerådgivningen. Men enligt en enkätundersökning från 2009 om den kommunala familjerådgivningen finns det stora skillnader mellan familjerådgivningarna när det gäller rutiner för att fånga upp fall där våld förekommer samtidigt som det finns en stor variation i sätten att arbeta med frågan (Sandberg, 2010). Därför framstår selektiv prevention än så länge som en relativt avlägsen fråga inom kommunal familjerådgivning. Utvecklingen av indikativa insatser tycks vara en betydligt mer akut fråga.

Centrala frågor i fortsatt utvecklingsarbete

Ambitionen med det universella och selektiva våldspreventiva arbetet är att belysa, motverka och förändra unga och vuxna mäns förhållningssätt till våld. Det svenska universella preventionsarbetet är framför allt inriktat på unga män. Hittills har arbetet som riktat sig till de unga haft tydligare fokus på sexuellt våld än på våld i ungas nära relationer. När det gäller vuxna män har istället partnervåld uppmärksamats mer än det sexuella våldet. En relevant fråga är också i vilken grad universella preventionsinsatser riktar sig till vuxna män från den etniska majoriteten.

En av utgångspunkterna för aktörerna som bedriver universell prevention i Sverige är att förhålla sig till mäns våld som ett samhällsproblem. I samtal med unga om våld pågår en rörelse från feministiska förklaringsmodeller till mer normkritiska perspektiv. Feministiska förklaringsmodeller betonar genussystemets betydelse för utvecklingen av ett våldsamt beteende medan normkritiska perspektiv betonar begränsande normer och strukturer där förutom genus även klass, sexualitet, ålder, etnicitet och funktionsnedsättning diskuteras.

Det går också att notera en glidning från att fokusera på unga och vuxna mäns våldsanvändning till att allt mer prata om hur unga vill ha det. Arbetet fokuserar på alternativen till våld och utgångspunkten är att arbeta främjande. Beskrivningar av problembilden, mäns våld och dess konsekvenser, får därmed en mer undanskymd plats i ett normkritiskt perspektiv än i ett feministiskt perspektiv.

På 1990-talet bedrevs det våldspreventiva arbetet riktat till unga i princip alltid i separata flick- och pojkgupper. Numera är det snarare norm att arbeta i könsblandade grupper. Enkönade eller könsblandade grupper är en fråga som är aktuell både inom delar av den genusteoretiska forskningen och inom forskning om män och manligheter (jfr. Baagøe Nielsen och Nordberg 2005). Därtill har en normkritisk pedagogik fått ett större inflytande över hur arbetet med barn och unga i Sverige ska utformas (jfr. Bondestam 2006; Kumashiro 2002). Det kan vara en del av förklaringen till förändringarna av de teoretiska utgångspunkterna i det våldspreventiva arbetet. Vad detta kan betyda för prevention av mäns våld mot kvinnor i nära relationer är ännu oklart.

Det saknas en aktör med ett övergripande ansvar för att bedriva och möjliggöra ett våldspreventivt arbete. Idag arbetar många aktörer med liknande saker utan att känna till varandra. Den större delen av det våldspreventiva arbetet i Sverige bedrivs av frivilligorganisationer i samarbete med till exempel skolor. Att det främst är frivilligsektorn som arbetar våldspreventivt kan förklara att fältet fortfarande är spretigt och ungt i Sverige. Frivilligorganisationernas förutsättningar för att utveckla arbetet tenderar dessvärre att bli kortsiktiga på grund av att de ofta bedrivs i projektform.

En av de stora brister som finns inom det svenska universella våldspreventiva arbetet är avsaknaden av effektstudier av insatserna. Arbetet utvärderas sällan systematiskt med exempelvis för- och eftertester, kontrollgrupper och uppföljning, vilket gör att det är svårt att uttala sig om huruvida det preventionsarbete som görs har några effekter på mäns våldsutövande.

Ett skäl till bristen på studier kan vara att det är svårt att få finansiering, samt att effektstudier kräver kompetens och tid, vilket inte alltid är lätt att få till i en frivilligorganisation. En annan påtaglig brist är universell prevention inriktad på vuxna män, liksom selektiv prevention av mäns våld mot kvinnor, vare sig det handlar om unga eller vuxna män.

AKUTMOTTAGNING

Upptäckt och bedömning av mäns våld

Ett sätt att närma sig våldsprevention är att utgå från de fall där våldet redan är ett problem och att arbeta för att det inte upprepas eller förvärras. Då handlar det om indikativ prevention.

Det första och avgörande steget i det indikativa arbetet är att förbättra metoder för att upptäcka våld. Hittills har forskningen framför allt handlat om erfarenheter av att fråga offer om våld, utsatta kvinnor och barn, men centralt för att upptäcka våld är att också fråga våldsutövande män (jfr. Hester m.fl. 2006b; Gävle kommun, 2005).

Att fråga om våld

Erfarenheterna av att fråga utsatta kvinnor om våld visar på vikten av att frågandet sker systematiskt, så kallad screening, och inte bara i ärenden där våld misstänks vara ett problem.

Inledande screening med hjälp av ett självskattningsformulär ger säkrare svar (MacMillan m.fl. 2006). Säkerhetsfrågorna är centrala och därför bör screening ske vid enskilda samtal. Det är också viktigt att kvinnorna erbjuds flera möjligheter till att berätta om våld. Våldsutsatta kvinnor är överlag positiva till att få frågan (NCK, 2010c; Socialstyrelsen, 2002).

Ett svenskt exempel på betydelsen av att ställa frågor systematiskt kommer från ett screeningprojekt vid barn- och ungdomspsykiatriska mottagningen i stadsdelen Gamlestaden i Göteborg. Där steg andelen ärenden med våld från sex procent till 21 procent när screening infördes. Detta trots att all personal, av olika anledningar, inte arbetade systematiskt med frågandet (Hedtjärn m.fl. 2009).

En brittisk studie av mäns hjälpsökande innan de varit i kontakt med polis och program för våldsutövare, visar att exempelvis husläkare eller motsvarande kan göra viktiga insatser för att tidigt upptäcka problem (Hester m.fl., 2006b). Däremot var det inte alltid som männen uttalat sökte hjälp för att de utövade våld. Därför är det viktigt att ställa direkta frågor om våld även till män.

Många exempel på screening för våld i nära relationer kommer från hälso- och sjukvården (se NCK, 2010c). Men det finns också exempel på screening i familjeterapeutiska sammanhang. Här kan det finnas särskilda utmaningar när det gäller säkerhet och sekretess så att inte uppgifter från kvinnan överförs till mannen på ett olämpligt sätt. Utmaningarna hänger ihop med att terapeuten möter både offer och förövare och måste vara noga med hur uppgifter om tidigare våld ska hanteras för att minimera risken för upprepat våld (Todahl och Walters, 2009. Se även Gävle kommun, 2005).

Utmaningar för praktiker

Erfarenheter från införandet av screening-rutiner visar att en del professionella till en början kan ha ett motstånd till att fråga om våld. Det kan också variera mellan enskilda praktiker hur de tar sig an uppgiften att ställa frågor om våld. Studien vid BUP Gamlestaden visade till exempel att behandlare som hade erfarenhet av att arbeta med våld i familjen och dess effekter ställde frågor om våld i betydligt högre grad än andra (Hedtjärn m.fl. 2009).

Ett annat exempel kommer från socialtjänstens familjerättsenhet i Gävle kommun som också infört rutiner för att fråga om våld. Där beskriver personalen att det kan tid innan det känns bekvämt att ta upp frågan om våld:

”I början hade gruppen många diskussioner om hur vi skulle fråga om våld. Det var en process i sig med mycket motstånd. Då handlade rädslan mycket om vad handläggarna skulle göra med den kunskap vi fick genom att fråga. Det är tungt att ta del av och ta emot berättelserna, att ”få dem i knäet”. Idag menar gruppen att vi har redskap att hantera det, och det känns helt naturligt att fråga.” (Gävle kommun, 2005:20)

Här synliggörs behovet av utbildning, handledning och stöd vid införandet av rutiner för att upptäcka våld.

Att kartlägga våldet

När ärenden med våld fångats upp är nästa steg att skapa en mer ingående bild av hur våldet i relationen sett ut.

Det finns en rad olika bedömningsinstrument för våld i parrelationer. Socialstyrelsen har haft i uppdrag att identifiera och kvalitetssäkra standardiserade bedömningsinstrument, som ska användas i socialtjänstens arbete med kvinnor som utsätts för våld från närstående samt i arbetet med barn som bevittnar våld. Instrumenten har prövats och utformats vid bland annat mottagningsenheter för försörjningsstöd och vid missbruksenheter (Socialstyrelsen 2009).

Ett av de internationellt sett mer välanvända bedömningsinstrumenten är ett självskattningsformulär som handlar om konflikter i parrelationer: CTS2 (The Conflict Tactics Scale 2, Straus m.fl. 1996).

CTS2 har även använts vid arbete med män som utövar våld och finns översatt till svenska. Instrumentet ingår även i den nationella utvärderingen av insatser riktade till våldsutövande män från 2009 (Socialstyrelsen 2010).

CTS2-formuläret är utformat för att mäta förekomsten och frekvensen av olika former av våld. Det består av 78 konkreta frågor om vad personen har gjort mot sin partner respektive vad partnern har gjort mot personen som fyller i formuläret. Frågorna ska dels fånga upp lindrigt och allvarligt psykiskt våld, dels lindrigt och allvarligt fysiskt våld, samt lindrigt och allvarligt sexuellt våld. Det finns också frågor som handlar om skador på grund av våld. Frågorna handlar både om våld under de senaste 12 månaderna och om våld längre tillbaka i tiden.

CTS2 har bland annat kritiserats för att det formulerar våld som en fråga om hur konflikter eller oenigheter i relationer hanteras, vilket anses problematiskt eftersom båda partner då tillskrivs lika stort ansvar för våldet. Detta har ifrågasatts i forskningen om våldutsatta kvinnor (Johnson 1996).

Att kartlägga barns utsatthet

En stor andel av de män som utövar våld lever med minderåriga barn i sin närhet och många är också föräldrar. Ändå har barn och deras situation länge saknats i diskussionen om mäns våld mot kvinnor. Mäns ansvar för barnens (o)hälsa och (brist på) välbefinnande har kommit i skymundan för olika förväntningar på mödrars respektive fäders omsorg om barnen.

När det gäller kartläggningar av hur våldet har sett ut i relationen är den våldutsatta kvinnan och i vissa fall också barnen primära informationskällor. Kartläggande frågor om barnens utsatthet bör också kunna ställas till män.

I den nationella utvärderingen av stödinsatser till barn som upplevt våld mot sin mamma användes CTS2-formuläret (Broberg m.fl. 2010). Där ställdes en del tillägsfrågor om vad den svarande personen, barnens mamma, trodde att barnen hade sett och hört. På det sättet användes formuläret för att få en indikation på såväl kvinnors som barns utsatthet för våld. I princip borde det vara fullt möjligt att ställa liknande frågor till män som lever med barn i familjen. I vissa fall kan våldsutövaren ge mer information om våldet än den som blivit utsatt för det (Gondolf 2002).

Bedömningar av risk för upprepat våld

Bedömningar av våld i parrelationer handlar inte bara om att skapa sig en bild av hur våldet har sett ut, utan också om risken för att våldet upprepas. Forskningen pekar på att strukturerade risk- och skyddsbedömningar är att rekommendera. Det gäller oavsett om det handlar om instrument som utvecklats genom statistiska metoder, s.k. aktuariska system eller strukturerade bedömningsstöd för praktiker, s.k. strukturerade kliniska bedömningar (se Baird och Wagner, 2000; Grann, 2002). Att som praktiker vara lika träffsäker i att förutsäga upprepat våld som standardiserade metoder kräver så stor skicklighet av bedömaren att det i de flesta fall är betydligt säkrare att använda sig av någon form av strukturerad metod. Det finns också studier som tyder på att bedömningar som inkluderar de utsattas uppfattning om risken för upprepat våld kan öka träffsäkerheten (Heckert och Gondolf, 2004).

SARA, PATRIARK och SAM

I Sverige används riskbedömnings- och hanteringsmodellen SARA (Spousal Assault Risk Assessment Guide, Belfrage 2008; Kropp m.fl. 2000). SARA är en form av strukturerad klinisk bedömning som används av polisen och inom Kriminalvården.

Förenklat beskrivet består modellen av en checklista för bedömning av riskfaktorer och risk för våld om ingen åtgärd vidtas, samt en dokumentation med förslag på skyddsåtgärder. Modellen kommer ursprungligen från Kanada och har anpassats till svenska förhållanden. Den finns också i en modell som är anpassad för att bedöma och hantera hedersrelaterat våld som heter PATRIARK (Belfrage 2005; Belfrage och Strand 2010).

SARA är framför allt tänkt att användas i fall där risken för framtida våld är medelhög eller hög. Modellen är alltså anpassad till de farligare våldsutövande männen. Men inom exempelvis socialtjänsten krävs bedömningar även av andra fall och då kan SARA behöva kompletteras av andra typer av bedömningar. Det som ytterligare komplicerar användandet av SARA i socialtjänstens sammanhang är att socialtjänstens personal, till skillnad från polisens, inte har tillgång till all den information om gärningspersonen som krävs för att göra en fullständig SARA bedömning (som exempelvis utdrag ur belastningsregister).

Det finns exempel på andra instrument som utvecklats för att det behövs bedömningsstöd som är lättare att använda av första linjens praktiker (jfr. Ekbrand, 2006). Ett sådant exempel är ODARA (Ontario Domestic Violence Assault Risk Assessment) som är ett aktuariskt instrument som tagits fram för att kunna användas i vardagligt polisarbete (Hilton m.fl. 2004. Se även Hilton m.fl. 2010).

När det gäller riskbedömningar inom svensk socialtjänst har Socialstyrelsen utvecklat instrument som är avsedda att användas i arbetet med våldsutsatta kvinnor och deras barn (Socialstyrelsen, 2009). Dessa baseras på instrument som används internationellt, exempelvis DA (Danger Assessment) som handlar om risk för dödligt våld (Campbell, 1995).

Ytterligare ett instrument som används av polisen i Sverige är SAM (Stalking Assessment Management) som är utformat för att bedöma risken för olaga förföljelse i form av oönskad och upprepad kommunikation, kontakt eller annat uppförande som orsakar fruktan för den utsattas (eller närståendes) säkerhet (Belfrage och Strand 2007; 2009; Prop. 2010/11:45; SOU 2008:81). Även här är utgångspunkten ett kanadensiskt instrument och SAM är utformat för att bedöma förföljelse från såväl före detta partners som andra personer. En studie av instrumentet tyder på att SAM i de flesta fall fungerar utmärkt för att fånga upp risken för upprepat partnervåld, inklusive förföljelse från den tidigare partnern. I vissa fall kan SAM ge en fördjupad analys, bland annat då risken för fysiskt våld bedöms vara liten men risken för fortsatt psykiskt våld i form av förföljelse kan vara desto större (Belfrage och Strand 2007:16).

Risker ur barnperspektiv

Riskbedömningsinstrumentet SARA fokuserar på risken för framtida partnervåld. Instrumentet är inte utvecklat för att bedöma risken för att också barn utsätts för våld av en man som utövar våld mot kvinnor. För en sådan bedömning krävs ett annat stöd.

Inget av de mer använda instrumenten eller metoderna (DA, ODARA, SARA) är utformade för att användas på förövare som kommer i kontakt med den sociala barnvården (Shlonsky och Friend 2007). Dessutom behövs i ett barnskyddssammanhang både metoder som uppmärksammar omedelbar fara (för exempelvis fysiskt våld eller sexuella övergrepp mot barnet) och metoder som fångar upp mer långsiktiga risker som är förknippade med psykiskt våld och omsorgssvikt.

Komplexiteten i ärenden där mannen utövar våld mot kvinnor och där det också finns minderåriga barn har därför fått en del forskare att hävda att det behövs både fler och bättre utvecklade modeller för riskbedömning. Bedömningen blir då en stegvis process där bedömaren tar hjälp av flera olika instrument och modeller som är särskilt utformade för att bedöma risker för utsatthet hos barn respektive risker för partnervåld. Ytterst blir det bedömaren som får integrera resultaten från de olika instrumenten och modellerna med varandra (Shlonsky och Friend, 2007. Jfr. Radford m.fl. 2006).

Risk för sexuellt våld

Liksom för våld i parrelationer finns ett antal olika instrument för att bedöma risk för framtida sexuellt våld. I svensk kriminalvård används två olika instrument: VRS:SO (Violence Risk Scale for Sex Offenders, se Kwarnmark 2010; Olver m.fl. 2007) och SVR:20 (Sexual Violence Risk Scale, se Boer m.fl. 1999). Det finns också särskilda instrument för att bedöma unga förövare av sexuellt våld (se t.ex. Rajlic och Gretton, 2010).

När det gäller bedömningen av risk för sexuellt våld är det värt att uppmärksamma att det har funnits en tendens att behandla våld i nära relationer och sexuellt våld som delvis olika frågor (se kapitel 2). Tendensen har också tagits upp och problematiserats i litteraturen om riskbedömningar. Enligt en jämförelse mellan sexualbrottsförövare som även utövat fysiskt våld i nära relationer och sexualbrottsförövare som inte gjort det, har de som utövar både sexuellt och fysiskt våld i nära relationer betydligt högre återfallsrisk jämfört med andra sexualbrottsförövare (Stalans m.fl. 2010). Studien pekar på betydelsen av att även i riskbedömningssammanhang förhålla sig till eventuella kopplingar mellan våld i nära relationer och sexuellt våld. Det gäller såväl sexuellt våld i nära relationer som andra former av sexualbrott, exempelvis övergrepp mot barn (se Morgan och Gilchrist, 2010).

Risk och kvinnor och barns upplevelser av trygghet

I hälso- och sjukvårdens respektive socialtjänstens sammanhang är det viktigt att inte bara fokusera på våldsutövaren och risken för upprepade våldshandlingar. Förutom den typen av riskbedömning, eller säkerhetsbedömning, behövs också en trygghetsbedömning som fokuserar på de utsattas upplevelse och behov (Eriksson och Dahlkild-Öhman, 2008). När det gäller risk-

bedömning inom socialtjänsten ingår det bland annat i uppdraget att bedöma om barn som upplevt våld far illa av vårdnads- och umgängesarrangemang på grund av att de inte återhämtat sig från tidigare våldsupplevelser. Kunskap om berörda kvinnors och barns våldsupplevelser och om våldets konsekvenser kan alltså vara avgörande för bedömningar av lämpliga insatser (jfr. t.ex. Campbell, 2001; Davies och Lyon, 1998).

Inte minst när det gäller barn bör det ingå en bedömning som kan fånga upp om barnet har symptom på posttraumatisk stress. Det är en problematik som ställer helt andra krav på såväl hjälpen till barnet som på föräldrarnas förmåga att stödja barnets återhämtning. Föräldraförmågan måste med andra ord sättas i relation till barnets behov (jfr. Socialstyrelsen 2006b) och riskbedömningar av män med omsorgsansvar måste ta hänsyn till barnets upplevelse av trygghet.

Säkerhetsplanering med våldsutövande män

Eftersom det i många fall finns en påtaglig risk för ytterligare våld är säkerhetsplanering en central del av insatserna för våldsutsatta kvinnor. Ofta handlar det om säkerhet för såväl kvinnan själv som för eventuella barn (t.ex. Campbell, 2001; Davies och Lyon, 1998; Hart och Stuehling 1992).

Även när det gäller barn har olika typer av stöd för säkerhetsplanering diskuterats (Hart 1990). Att hjälpa utsatta kvinnor och barn att formulera strategier för att öka sin säkerhet kan stärka deras upplevelse av trygghet.

Också i arbetet med våldsutövande män bör det ingå en dialog om vad de kan göra för att öka de utsattas säkerhet och trygghet. Det kan exempelvis handla om att hjälpa mannen att identifiera situationer där han riskerar att trappa upp ett hotfullt och i värsta fall våldsamt beteende och att han får hjälp att utveckla strategier för att undvika eller lämna sådana situationer på ett icke-hotfullt sätt. Han kan också bidra med andra åtgärder för att öka säkerheten, exempelvis att flytta hemifrån under en period.

Våldsutövande mäns omsorgsförmåga

Den existerande kunskapen om överlappningen mellan våld mot kvinnor och direkta övergrepp mot barnen, i form av både fysiskt våld och sexuella övergrepp, säger i sig någonting viktigt om våldsutövande mäns brister som omsorgspersoner (Peled 2000). Att utsätta barnen för att se, höra och på andra sätt uppleva våld och dess konsekvenser innebär i sig en form av psykisk barnmisshandel. Även om mannen inte utsätter barnet direkt brister han i sin omsorgsförmåga och har ett ansvar för att göra något åt det.

En problematisk tendens med våldsutövande mäns föräldraförmåga är deras bristande ansvarstagande för barnen och deras behov (se Bancroft och Silverman, 2002, Edleson och Williams 2006). Ansvarslösheten kan komma till uttryck som en frånvaro i barnens liv, i en låg grad av deltagande i omsorgen om dem, eller i fysisk och känslomässig försummelse av barnen. Ibland kan frånvaron kombineras med perioder av auktoritär närvaro i barnens liv. I grunden handlar det om att männen är känslomässigt otillgängliga för barnen och att de kan ha orealistiska förväntningar på dem, ofta grundade i en brist på förståelse för deras utvecklingsnivå.

FAKTA

Stöd i bedömning av ett tryggt umgänge

Talar för umgänge:

- › Våldet har upphört.
- › Pappan har tagit på sig ansvar inför barnet.
- › Pappan söker hjälp.
- › Barnet har fått hjälp och har inga uttalade egna problem.
- › Barnet är inte rädd.
- › Mamman är inte rädd.

Talar mot umgänge:

- › Pappan förnekar eller minimaliserar våldet och dess konsekvenser.
- › Pappan tar inte ansvar.
- › Pappan undergräver mammans föräldraskap.
- › Mamman är inte skyddad eller trygg.
- › Barnet har symptom på PTSD.
- › Barnet känner rädsla.
- › Barnet tar ansvar för att skydda mamman och/eller syskon.

Källa: Metell och Lyckner (2001)

En annan problematisk tendens hos de våldsutövande männen är självcentrering. Det kan ta sig uttryck genom att mannen framför allt visar intresse för barnen när han kan få ett erkännande av sig själv som förälder från andra människor. Mannen är snarare känslomässigt gränslös än känslomässigt otillgänglig. Han kan använda barnen som ett känslomässigt stöd (det gäller inte minst flickor/döttrar) och han förväntar sig känslomässig tillgänglighet från både partnern och barnen.

Ett tredje mönster går ut på att mannen undergräver sin medförälder, barnens mamma.

Våldet i sig är nedbrytande för mamman och destruktivt för hennes relation till barnen. Men sabotandet av mamma-barn-relationen kan vara ännu mer direkt, exempelvis genom att tala om för barnen att de inte behöver lyda sin mamma och genom att framställa henne som inkompetent eller liknande. Undergrävandet kan också vara indirekt, exempelvis genom att dra in barnen i aktiviteter trots att mamman inte vill det. Undergrävandet av medföräldern kan fortsätta också när mannen och kvinnan separerat.

Männen kan vara manipulerande och framstå som goda föräldrar när de blir observerade. Detta i sig skapar en förvirrande och svårhanterad situation för barnen.

Likheter med förövare av sexuella övergrepp

En del män utsätter både kvinnor för våld och barn för sexuella övergrepp.

Även när det inte sker pekar litteraturen på att det kan finnas likheter i hur förövare av sexuella övergrepp och våldsutövande män betar sig. I båda fallen kan relationen till den utsatta präglas av psykiskt våld och kontroll. Ett annat drag är handlingar, som förbereder offret på våldet. I fallet sexuella övergrepp finns dokumenterat hur grooming förbereder offret för övergreppen. När det gäller våld mot vuxna kvinnor har det fysiska våldet ofta föregåtts av en process av bland annat psykisk nedbrytning och isolering (t.ex. Lundgren, 1989/2004). Samtidigt kan familjen och den vidare sociala omgivningen skötas, vilket gör att mannen inte framstår som en typisk förövare eller misshandlare i omgivningens ögon. Andra beteenden som gör övergreppen möjliga är undergrävande av mamma-barnrelationen. Det kan vara ett påtvingat hemlighetsmakeri för att hålla det som pågår inom familjen, eller olika sätt att föregripa möjliga avslöjanden av övergreppen, exempelvis genom att prata om att partnern eller barnet har psykiska problem eller inbillar sig saker (se även Carlsson, 2009).

Attityderna hos båda typerna av våldsutövande män kan präglas av ett rättighetstänkande där de egna behoven sätts i centrum. Det kan ta sig uttryck i svartsjuka som far eller som make eller partner. Det kan också finnas en tendens att lägga ansvaret utanför den egna personen och skuldbelägga offret (Bancroft och Silverman 2002). Ytterligare ett gemensamt drag kan vara att kärlek och övergrepp flyter ihop, över- och underordningsrelationer sexualiseras och våldet får en emotionell dimension där våld och gränsöverskridanden ger mannen en erotisk kick (t.ex. Lundgren 1989/2004).

Efter skilsmässa och separation

Forskningen om våld och separationer pekar på att en del män fortsätter att utöva våld även efter en separation (t.ex. Ekbrand, 2006; Fleury m.fl. 2000; Hester m.fl. 2006a). Vissa män trappar upp våldet och själva separationsfasen kan alltså innebära en högre risk för våld (Fleury m.fl. 2000; Hester m.fl. 2006a). Ett annat mönster är att mannen upphör med det fysiska våldet för att i stället trappa upp det psykiska våldet när han inte längre har fysisk tillgång till kvinnan (Ekbrand 2006).

Hur mannen förhåller sig till våldet får också konsekvenser för barnens situation efter en skilsmässa eller separation. Enligt den första nationella studien av omfattningen av våld mot kvinnor i Sverige hade runt en fjärdedel av de våldsutsatta separerade kvinnorna som delade föräldraskapet med den våldsutövande mannen utsatts för hot och trakasserier i samband med barnens umgänge med pappan (Lundgren m.fl. 2001). Det är en situation där barnen med stor sannolikhet är med och upplever upprepat våld och hot. Därmed fortsätter de att utsättas för en form av barnmisshandel, trots att deras mamma och pappa separerat. Barnen kan också bli indragna i mannens försök att få tillbaka eller straffa kvinnan för att hon lämnat honom.

När det gäller övergrepp riktade direkt mot barnen kan situationen förändras när det inte längre finns någon annan vuxen person som kan gå emellan om barnen blir utsatta av pappan.

Bancroft och Silverman (2002) beskriver tre olika mönster efter en skilsmässa och separation hos våldsutövande män som har barn. En grupp män

undviker närvaro i barnens liv. Andra män är relativt ansvarstagande medan en tredje grupp män fortsätter eller förvärrar ett skadligt mönster i föräldraskapet. Utmärkande för männen i den relativt ansvarstagande gruppen är att de inte undergrävt mamman medan relationen pågick, att de använt en lägre grad av psykiskt våld och att de i större utsträckning accepterat att relationen upphört. Dessutom lyckades de männen i högre grad ha fokus på barnen och se dem som självständiga individer.

Utredning och bedömning av föräldraförmåga

Utifrån litteraturen om våldsutövande män som omsorgspersoner går det att peka på en rad områden som är centrala vid en bedömning av föräldraförmågan.

Det handlar bland annat om:

- › i vilken grad mannen utsatt mamman för fysisk fara,
- › hur det tidigare våldet mot barnen sett ut, inklusive i vilken mån det förekommit sexuella övergrepp eller andra gränsöverskridanden,
- › i vilken grad mannen förnekar, minimaliserar eller försvarar det våld han använt,
- › graden av kontroll riktad mot mamman och psykisk grymhet riktad mot mamman och barnen,
- › graden av likgiltighet inför att barnen skadas när mamman utsätts för våld,
- › i vad mån pappan använt barnen som vapen och eller undergrävt mamma-barnrelationen.

Det handlar också om aspekter som tydligare sätter föräldraförmågan i fokus. Som i vilken omfattning mannen tidigare varit frånvarande eller utsatt barnen för bristande omsorg, samt i vilken utsträckning han förnekar våldets konsekvenser för barnens välbefinnande och sitt eget ansvar för detta.

Andra viktiga teman är graden av självcentrering och rättighetstänkande, graden av accepterande att relationen är slut och av mammans eventuella nya förhållande, risken för bortförande av barnen, alkohol och droganvändning samt tidigare psykisk ohälsa (Bancroft och Silverman 2002).

I utvärdering av insatser för föräldrar i tvister om vårdnad, boende och umgänge har olika bedömningsstöd och bedömningsinstrument använts för att ge en systematisk bild av bland annat det gemensamma föräldraskapet och dess konfliktnivå. Det kan vara till hjälp även i bedömningen av lämpliga stöd och hjälpinsatser till våldsutövande pappor (Jacobs och Jaffe 2010).

Det kan till exempel handla om bedömningar av:

- › Styrkan i föräldraskapsalliansen, det vill säga den aspekt av relationen som har fokus på det gemensamma föräldraskapet (till skillnad från parrelationen).
- › Närheten i barn-förälderrelationen.
- › Graden av konflikt mellan föräldrarna generellt under och efter parrelationen.
- › Graden av konflikt rörande vårdnad, boende och umgänge.
- › Graden av känslomässig anknytning till partnern.

Förenklat kan man säga att ju lägre grad av föräldraskapsallians och närhet i barn-förälderrelationen, och ju högre grad av allmän konfliktnivå rörande de familjerättsliga frågorna och grad av känslomässig anknytning till partnern, desto större är sannolikheten att pappan behöver hjälp.

Samordning av bedömning och insatser till pappor

När våldsutövande män också har ett omsorgsansvar är sannolikheten stor att professionella från olika delar av välfärdssystemet blir involverade i familjens situation, vilket i sig medför utmaningar. Både i Sverige och i andra länder finns beskrivet hur olika delar av välfärdssystemet kan präglas av olika syn på våldet samtidigt som faders ansvar för barnens välbefinnande lätt glider ur fokus (t.ex. Eriksson 2007; Hester 2004; Humphreys och Carter 2006; Jaffe m.fl. 2003).

I värsta fall kan sådana mönster innebära att praktiker från olika håll hjälps åt att flytta fokus från våldet och mannens omsorgsansvar. Det har till exempel tagit lång tid att uppmärksamma våldsutövande mäns vuxen- och föräldransvar. Det kan hänga ihop med att det både på policynivå och bland dem som arbetar praktiskt med våld i nära relationer har tagits för givet att det är de våldsutsatta mammorna som ska ta det fulla ansvaret för barnens behov.

I Sverige är dessutom insatser vid arbetet med våldsutövande mäns föräldraskap mindre utvecklade än insatser för utsatta mammor. Mammorna hålls ansvariga för att stötta sina barns återhämtningsprocess i betydligt högre grad än papporna (Eriksson m.fl. 2006).

När det handlar om barnskyddsfrågorna och den sociala barnavården har det funnits en tendens att koncentrera sig på mammors ansvar för barns utsatthet och utsatta mammors oförmåga att skydda barnen (Socialstyrelsen 2004). Våldsutövande pappors ansvar för att skydda barnen från upplevelser av våld har inte varit en lika central fråga.

När det handlar om familjerättsliga frågor som umgänge, boende och vårdnad, det vill säga om det juridiska ansvaret för barnen, kan det ställas tydliga krav på mammor att vara tillräckligt bra föräldrar, medan det kan finnas en dubbelhet i synen på pappors föräldraskap. Våldsutövande män kan bedömas som bristfälliga föräldrar, men ändå uppfattas som bra pappor (Eriksson 2003). Ett föräldraskap som kompletterar en huvudansvarig mamma uppfattas som tillräckligt bra eftersom en del handläggare inom individ- och omsorgsförvaltningen ibland inte förväntar sig lika mycket från pappor som de gör från mammor.

Dessa mönster pekar på betydelsen av samordnade och mer systematiska sätt att bedöma föräldraförmåga. Förväntningar grundade på könstillhörighet bör inte ges utrymme att ansvarsbefria våldsutövande män – och därmed undergräva det förändringsarbete som görs.

Bedömning av lämpliga insatser

Efter upptäckt, kartläggning av våldet och riskbedömning är nästa steg att bedöma vilken insats som kan vara lämplig. En generell rekommendation är att bedömningen bör ta hänsyn till *risknivå*, *behandlingsbehov* och behov av *anpassning* till den specifika grupp som den våldsutövande mannen till-

hör (Olver m.fl. 2011; Woodrow och Bright, 2011). Anpassning till den grupp mannen tillhör kan handla om allt från anpassning till utbildningsnivå, lärandestil och kognitiv förmåga, till motivation eller kulturell bakgrund.

Intensiteten i insatsen bör anpassas till risknivån. Ju högre risk för upprepat våld, desto högre intensitet i insatsen. Våldets inriktning och allvarlighetsgrad bör också få betydelse för vilken typ av insats som planeras. Ju allvarligare fysiskt våld desto troligare är det att arbetet bör starta med ett påverkansprogram där risk- och säkerhetsarbete är en central del i interventionsmodellen. Insatser som är mer inriktade på psykiskt våld samt makt- och kontrollbeteenden kan bli aktuella i ett senare skede då mannen upphört med det fysiska våldet (jfr. Gondolf, 2002).

Om våldet framför allt varit sexuellt bör också insatser som är inriktade på den formen av våld övervägas.

Behandlingsbehovet kan handla om vilken typ av våld mannen utövat, men också om det finns parallella problem som exempelvis missbruk eller psykisk ohälsa (Gondolf, 2009; Thomas och Bennett, 2009; Ting m.fl. 2009). I dessa fall krävs en bedömning av arten och graden av problemen och vilken insats som är lämplig (se t.ex. Socialstyrelsen, 2007). Det bör också tas hänsyn till om mannen har ansvar för minderåriga barn.

En generell rekommendation från konstruktörerna av program inriktade på pappor är att arbetet med mannen bör starta med ett påverkansprogram för att få stopp på det fysiska våldet, medan ett andra steg kan vara en insats inriktad på den våldsutövande mannens föräldraskap och omsorgsförmåga (Scott och Crooks 2004).

Mannens motivation är en central fråga. Ibland kan det behövas en inledande motiverande insats. Eftersom avhopp från ett behandlingsprogram ökar risken för återfall kan det också vara viktigt med ett motivationsarbete medan programmet pågår (Olver m.fl. 2011). I litteraturen diskuteras också betydelsen av att anpassa insatsen till den fas i en förändringsprocess där mannen befinner sig ("stage of change", Prochaska m.fl. 1992. Se t.ex. Scott, 2004).

JÄMSTÄLLDHETS- HJULET

MAKT- OCH KONTROLLHJULET

Insatser riktade till våldsutövande män

Det finns en rad exempel på indikativa preventionsinsatser i Sverige, det vill säga arbete med fall där våldet redan är ett problem. Enligt en kartläggning av arbete i Sverige med våldsutövande män fanns det år 2006 drygt 50 verksamheter som arbetade med män som utövar våld mot kvinnor i nära relationer (Eriksson m.fl., 2006). En uppföljande kartläggning som gjordes sommaren 2010 tyder på att antalet verksamheter har stigit till minst 75. En del av programmen från 2006 har ersatts med andra och många nya har kommit till. Det är med andra ord ett snabbt växande fält.

Hjälper insatserna?

En central fråga är vilket stöd olika insatser för våldsutövande män har i forskningen. Flera metastudier pekar på brister i de utvärderingar som gjorts och på behovet av fortsatta studier (Babcock m.fl., 2004; Feder m.fl., 2005; Smedslund m.fl., 2007).

Hittills har det gjorts över ett 70-tal utvärderingar, i de flesta fall i USA. De program som undersökts är framför allt inspirerade av Duluth-modellen eftersom det anses vara konventionell behandling av våldsutövare (Austin och Dankwort 1999; Gondolf 2002).

Åtminstone en av de tillförlitligare metaanalyserna tyder på att de utvärderade programmen bidrar till att minska våldet, även om effekten anses vara liten (Babcock m.fl. 2004). Författarna påpekar dock på att de män som gått i de utvärderade programmen kan anses som svåra att behandla eftersom de i många fall är omotiverade och inte själva sökt hjälp utan dömts till behandling.

”Fokus har förskjutits mot hur män slutar använda våld och vilken behandling som passar bäst för olika typer av våldsutövande män.”

Forskare på området är inte längre lika upptagna av frågan om programmen fungerar. Istället har fokus förskjutits mot hur män slutar använda våld och vilken behandling som passar bäst för olika typer av våldsutövande män (t.ex. Day m.fl. 2006; Scott 2004).

Det finns också ett större intresse för hur de studier som gjorts kan användas för att vidareutveckla arbetet. Exempelvis genom att lära sig av mönster i minskat våldsutövande eller av vilka grupper av män som fortsätter använda våld efter insatsen.

Ett exempel är en större studie av fyra väletablerade program i USA där forskarna pekar på en rad viktiga frågor för det fortsatta utvecklingsarbetet (Gondolf 2002). De pekar på vikten av att ha metoder för att upptäcka svåra psykiska störningar och missbruk och att man under de första månaderna bör arbeta med en intensiv intervention när det handlar om män som utövat mycket våld eller begått andra våldsbrott. Studien synliggör också betydelsen av en snabb och tydlig reaktion på upprepat våld och av periodiska uppföljningar och en tydlig reaktion på frånvaro eller avhopp från programmet.

Utvärderarna menar också att programmen fungerar bäst om de ses som en del av ett helt interventionssystem där en central del är stödet och hjälpen till de utsatta kvinnorna (så kallad partnerkontakt) samt pågående riskhantering.

Perspektivet får också visst stöd av en metaanalys (Babcock m.fl. 2004) där författarna lyfter fram enstaka studier med betydligt bättre resultat än genomsnittet. En av studierna handlar om två olika program där gruppinterventionen kombinerades med insatser för att öka motivationen och minska avhoppet. Eftersom avhopp är ett stort problem för de program som utvärderats, kan insatser som är baserade på principerna för motiverande samtal bidra till att öka programmets effekt (jfr. Olver m.fl. 2011).

Svenska studier

När det gäller insatser i Sverige som är utvärderade samt evidensbaserade, är kunskapsunderlaget än så länge bristfälligt. Fram till 2010 hade bara en studie genomförts där det fanns någon form av jämförelsegrupp (Bergström och Rudqvist, 2006. Se Eriksson m.fl. 2006).

2010 publicerade Socialstyrelsen resultaten från den första större utvärderingen av insatser riktade till våldsutövande män i Sverige. På uppdrag av regeringen har myndigheten genomfört en studie av behandling av män som utövar våld i nära relationer. Studien omfattade verksamheter på åtta platser i landet. 188 män besvarade flera självskattningsformulär när de började i behandling och ett år senare besvarade 140 av männen samma formulär igen. Bara 16 av de kvinnor som hade utsatts för våld av männen tackade ja till att delta i utvärderingen.

Utvärderingen visar att många män som sökte sig till behandling minskade sitt våld under uppföljningstiden, som var ett år. Dessutom förbättrades männens psykiska hälsa samtidigt som deras alkohol- och narkotikabruk minskade.

Resultaten tyder på att insatser riktade till män kan vara ett verksamt medel för att bekämpa våld mot kvinnor i nära relationer även i Sverige. Men resultaten bör tolkas med viss försiktighet eftersom studien inte bygger på

några kontroll- eller jämförelsegrupper utan i stort sett bara på männens egna uppgifter om en positiv förändring.

Påverkansprogram

I Sverige finns flera exempel på det som i litteraturen ofta benämns som konventionell behandling för våldsutövande män, det vill säga program inspirerade av Duluth-modellen. Programmen har bedrivits både av Kriminalvården och i kommunal regi. Ett exempel på program i kommunal regi är *Verktysguiden* som är en svensk översättning av det kanadensiska programmet *Changing Ways*, som bland annat har använts i kommunerna i Botkyrka och Norrtälje (Eriksson m.fl. 2006). *Verktysguiden* löper över 17 veckor och är därmed 10 veckor kortare än det program som används inom Kriminalvården. För övrigt är programmen är i princip upplaga på samma sätt.

Det mest etablerade och vedertagna programmet i Sverige är Kriminalvårdens IDAP-program (Integrated Domestic Abuse Programme) som utvecklats i samarbete med den brittiska Kriminalvården och Home Office. Det är ett systematiskt program som riktar sig till män som utövat våld eller andra former av kontrollerande beteenden mot kvinnor i nära relationer.

IDAP är hämtat från Storbritannien men grundstrukturen kommer från Duluth. Den teoretiska grunden för programmet är dels social inlärningsteori, dels en könsmaktsanalys som är integrerad i en ekologisk modell (National Probation Service for England and Wales 2003:20ff). När det gäller förändringsprocesser bygger programmet på social inlärningsteori och kognitiv beteendeterapi.

Programmet är en insats på 27 veckor för män som bedöms ha medelhög till hög risk för framtida partnervåld. Män som bedöms ha låg risk för framtida partnervåld är inte lämpliga för insatsen eftersom programmet inte är skapat för män med låg risk och de skulle ha svårigheter att känna igen sig i arbetssättet.

Insatsen genomförs i grupp med både en kvinna och en man som grupp- ledare. Det finns också en samverkan inbyggd i programmet genom en särskild IDAP-handläggare som följer mannens ärende genom verkställigheten och som genomför ett individuellt arbete med mannen efter att mansgruppen avslutats. Det individuella arbetet är en så kallad återfallsprevention där mannen under fyra sessioner arbetar med sin egen riskhantering för nytt våld (IDAP, Handläggarmanual 2006). I IDAP-programmet ingår också en insats som riktar sig till den våldsutsatta kvinnan, en så kallad partnerkontakt.

Andra insatser i grupp

I litteraturen är det framför allt gruppinterventioner för våldsutövande män som beskrivs och även i Sverige sker en hel del av arbetet med våldsutövande män i grupp. I Socialstyrelsens utvärdering av behandling av våldsutövande män delas verksamheterna in i tre typer: Alternativ till våld (ATV), kris- eller manscentrum och Utväg. Samtliga kan användas både enskilt och i grupp. Enligt Socialstyrelsens rapport visade sig behandlingsmetoderna vara likartade och ett centralt tema i behandlingarna var att männen ska inse sitt ansvar för våldet.

Av de insatser som används i Sverige är det bara de av Duluth-typ som är manualiserade och därmed grundligt beskrivna. Arbetet med våldsutövande män kan ändå antas vara en blandning av Duluth-modellen och andra modeller som tjänat som inspiration.

Inspiration från ATV

En av de tydligaste inspirationskällorna för arbetet med våldsutövande män i Sverige är den modell som vuxit fram vid stiftelsen Alternativ till våld i Norge (ATV). ATV startade som ett försöksprojekt i Oslo 1987 och var den första institutionen i Europa med inriktning på män med en våldsproblematik (Isdal, 2001; Isdal och Råkil 2001; Råkil, 2002). Utgångspunkten var kvinnoforskningens synliggörande av problemet mäns våld mot kvinnor och inspirationen hämtades bland annat från redan existerande så kallat profeministiska metoder för att förmå män att sluta använda våld mot kvinnor.

Den teoretiska basen kombinerar ett könsmaktsperspektiv med individuella förklaringar till varför problemet mäns våld uppstår och upprätthålls.

Förenklat kan interventionsmodellen sägas vara halvstrukturerad. Arbetet är upplagt utifrån att männen själva söker hjälp när de upplever att de befinner sig i kris (jfr. Hester m.fl. 2006). De erbjuds tre inledande samtal där en första kartläggning av våldet görs och därefter får möjlighet till antingen en individuell kontakt eller ta del av gruppverksamheten.

Oavsett vilken form interventionen tar karaktäriseras interventionsprocessen av fem olika faser. Den första fasen handlar om våldet och minst tre våldshändelser (den första, den sista och den värsta) rekonstrueras och diskuteras i detalj. Tanken är att mannen ska komma närmare sitt eget våldsanvändande och att han ska förhålla sig till våldet som en realitet och ett problem.

I nästa fas läggs tonvikten på mannens ansvar. Mannen ska få insikt om sitt ansvar för sina handlingar och känslor samt lära sig att ta ansvar för att verbalt och genom handling kommunicera sitt ansvarstagande med omvärlden, inte minst till dem som drabbats av hans våld.

I den tredje fasen ligger tyngdpunkten på våldets sammanhang. Varför det uppstod, vilken funktion det fyllt och vilken relation det har till mannens eget liv och livshistoria.

Den fjärde fasen tar upp våldets verkan och konsekvens och inlevelsen i de utsattas position och känslor får en central plats i arbetet.

Behandlingens sista fas är inriktad på att ge alternativ till våld.

ATV-modellen ställer krav på ett aktivt förhållningssätt från terapeutens sida i arbetet med män som utövar våld mot kvinnor. Det krävs att terapeuten är tydlig med sitt eget förhållningssätt till mäns våld och till relationer mellan könen. Samtidigt måste det aktivt fokuserade förhållningssättet och tydligheten om mäns våld som problem kombineras med respekt, stöd och empati i bemötandet av den enskilde mannen. Detta ses som en grundläggande förutsättning för att skapa förändring och utveckling.

Inspiration från CIRV

En annan modell som tidigare haft relativt stort inflytande i Sverige kommer från den kanadensiska mottagningen Center for Violence Intervention and Research (CIRV) i Montreal. I synnerhet bland de första generella mans- och krismottagningarna (från perioden 1986-1996) har modellen framhållits som en inspirationskälla (Eriksson m.fl. 2006). De verksamheter som startade något senare har i sin tur inspirerats av de redan etablerade verksamheterna. Gruppinterventionen på Manscentrum i Stockholm är den tydligast beskrivna genom Per Elis Eliassons bok om verksamheten där (Eliasson 2000).

Interventionen beskrivs som en ostrukturerad gruppterapi där ostrukturerad betyder att det inte finns ett i förväg uppgjort schema. Tanken är att de situationer och frågeställningar som för tillfället är mest aktuella i gruppdeltagarnas liv ska vara utgångspunkten för det som diskuteras. Det är ett sätt att skapa engagemang hos deltagarna, öka deras ansvar för varandra och minska beroendet av gruppledarna. Gruppformatet närmar sig en självhjälpsgrupp och gruppledarnas (män, oftast två) uppgift är framför allt att tillhandahålla strategier och kunskap när rätt tillfälle kommer upp tack vare processen i gruppen. Eliasson skriver att Manscentrums intryck är att ett alltför strukturerat behandlingsprogram inte är lyckat när det gäller våldsamma män eftersom det riskerar att skapa passivitet hos männen i stället för att bidra till ökad självkänsla och förmåga att ta ansvar för sina handlingar (Eliasson 2000, 56f). Men vissa ramar för träffarna finns, som frekvens (en gång i veckan), längd, en överenskommelse med regler för deltagandet som alla måste godkänna och skriva på, samt inlednings- och avslutningsrutiner. Gruppen är öppen, vilket betyder att nya medlemmar kommer in när platser blir lediga. Här framhålls att blandningen av veteraner och nybörjare ger deltagarna perspektiv på både sin egen och andras utveckling. Det ökar dynamiken i gruppen och bidrar till att skapa en ansvarskänsla inom gruppen.

Individuella insatser

Även om de modeller som beskrivs ovan framför allt är gruppmodeller sker en hel del av arbetet med inspiration från exempelvis ATV också i individuella kontakter. Ett exempel är VASKA, den samtalsserie på fem samtal som används vid kvinnofridsteamet i Rinkeby-Kistas stadsdelsförvaltning i Stockholms stad. VASKA står för *Våld, Ansvar, Sammanhang, Konsekvens och Alternativ*. Överhuvudtaget bedrivs en stor del av arbetet i Sverige med män som använder våld mot kvinnor individuellt. Ofta inom ramen för mottagningar som riktar sig till män generellt och inte bara till män med en våldsproblematik.

Det finns krismottagningar för män i olika delar av landet (se Eriksson m.fl. 2006). Oftast är kommunerna huvudman, ibland är det landstingen och ibland är huvudmannskapet gemensamt.

De flesta kriscentrum beskriver en bas med inspiration från såväl pedagogik, kognitiv beteendeterapi och krispsykologi som från systemteori och psykodynamisk teori, även om tyngdpunkten ofta ligger på någon av dessa influenser. I vissa fall framhålls ett krisperspektiv som basen för verksamheten och interventionsmodellen framstår också som klart inspirerad av

FAKTA

ATV:s metod består av fem faser som förkortas som VASKA:

Våldet – rekonstrueras och diskuteras för att mannen ska komma närmare sitt eget våldsanvändande och se de problem det orsakar.

Ansvar – Mannen ska få insikt om sitt ansvar för sina handlingar och känslor.

Sammanhanget – Mannen får lära sig att förstå varför våldet har uppstått, vilken funktion det har fyllt och vilken relation det har till mannens eget liv.

Konsekvenserna – våldets verkan och inlevelse i de utsattas position och känslor.

Alternativ till våld – strategier och alternativ till våld diskuteras och lyfts fram.

Källa: ATV

detta. En uttömmande beskrivning av teoretisk bas och interventionsmodell har dock inte kunnat identifieras för någon av de generella mottagningarna eller kriscentrumen. Det är därför mycket svårt att bedöma vad interventionerna egentligen bygger på och vad de innehåller. Längden på de individuella insatserna varierar mellan tre till tjugotalet samtal. Ofta en gång i veckan, men kontakten kan bli tätare om mannen befinner sig i kris.

På senare år har intresset för individuella insatser vuxit och inom exempelvis svensk kriminalvård pågår ett utvecklingsarbete för att ta fram en individuell behandlingsmodell för män som är dömda för partnervåld (Kriminalvården, 2011).

Motiverande samtal och förändring i flera steg

I både gruppmodeller och vid individuella insatser är motivationsarbete ett centralt inslag. Det går bland annat ut på att mannen ska inse att han har ett problem som han behöver ta ansvar för. För att mannen ska stanna kvar i programmet kan det ibland vara nödvändigt med ett motivationsarbete parallellt med programmet. Det är viktigt eftersom avhopp från ett behandlingsprogram ökar risken för återfall (Olver m.fl. 2011). Avhopp är ett stort problem för de program som utvärderats, därför kan motivationsarbete utöver grupp-sessionerna också bidra till att öka programmets effekt.

I motivationsarbetet kombineras ofta motiverande samtal (MI) (Miller och Rollnick 2009) med den transteoretiska modellen (Prochaska m.fl. 1992) som beskriver förändring i olika steg.

I det första steget är personen omedveten om behovet av förändring och har inte börjat tänka på det (*före övervägande*). Därför är det viktigt att synliggöra våldet för mannen. Först i nästa steg – *övervägande* – börjar mannen inse nackdelarna med sitt beteende och tänka på en förändring. Det kan vara på grund av en kris efter att våldet upptäckts. Det kan också vara för att nackdelar i form av hot om polisanmälan och rättsprocess eller skilsmässa blir uppenbara eller liknande. I den här fasen omvärderar mannen våldets för- och nackdelar. Därefter följer en *förberedelse* för förändring där mannen också kan pröva olika förändringsstrategier. Det är först i det fjärde steget – *genomförande* – som han skrider till handling och börjar ta ansvar för våldet och för sig själv. Förändringsprocessen avslutas i en *vidmakthållande* fas där mannen försöker behålla den förändring han har uppnått (se även Farbring och Forsberg 2010).

Ett annat sätt att beskriva olika förändringsfaser är att ta fasta på vilken *angelägenhetsgrad* förändringen har för mannen i fråga, respektive vilken *tilltro* han har till sin egen förmåga till förändring (Miller och Rollnick 2009). En central tanke i motivationsarbetet är att de motiverande samtalen behöver anpassas till den förändringsfas mannen befinner sig i. Om mannens angelägenhetsgrad till förändring är låg behöver samtalen bidra till att höja den. Med en hög angelägenhetsgrad kan samtalen istället inrikta sig på att höja mannens tilltro till sin egen förmåga till förändring eller till att konkretisera vilka steg han behöver ta för att få till eller upprätthålla ett förändrat beteende.

Arbete med par

Ytterligare en typ av insats är arbete med par. Internationellt sett finns flera olika exempel på utvärderade modeller för såväl enskilda parsamtal som parsamtal i grupp (se Anttila m.fl. 2006; Babcock m.fl. 2004). Ett exempel är den manualbaserade behandlingsmodellen *Domestic Violence Focused Couples Treatment* (DVFCT) (Stith m.fl., 2004. Se Anttila m.fl. 2006:40 ff). Insatsen är inspirerad av både feministisk teori och familjeterapi och i arbetet används såväl narrativa tekniker som tekniker hämtade från familjesystemteori och kognitiv beteendeterapi. Programmet är uppbyggt på sex veckors enskild terapi följt av tio till tolv terapitillfällen i par (enskilda par eller par i grupp). Under arbetet prioriteras säkerhet och varje session avslutas med separata samtal med båda parter. Det finns flera exempel på att arbete med par i vissa fall kan vara en framgångsrik väg att förebygga ytterligare våld (Antilla m.fl. 2006). Arbetet ställer dock tydliga krav på såväl kompetens som säkerhetsrutiner.

I Sverige är Gävle kommuns samarbetsamtal den mest utförligt beskrivna insatsen för par där det förekommit våld (Gävle kommun, 2005). Utöver själva samtalen innehåller modellen också rutiner för att upptäcka ärenden med våld (screening), stöd för bedömning av arten och graden av våld (riskinventering) och rutiner för att avsluta kontakten på ett säkert sätt när handläggarna bedömer att samarbetsamtal inte är lämpliga.

När det gäller samtalen finns en skala av olika förhållningssätt från samtalsledarnas sida som är beroende av resultatet av riskinventeringen. Principen är att ju högre risk eller grad av ojämsställdhet i relationen, desto tydligare struktur och kontroll krävs från samtalsledarnas sida. Sättet att kommunicera sträcker sig från samtal med parterna vid olika dagar och tider, över skyttelmedling med parterna i olika rum, till samtal med parterna i samma rum (med olika grad av kontroll över samtalet). I modellen ingår även rutiner för uppföljning av säkerhet efter samtalen.

Syftet med samarbetsamtal är inte att behandla våld och det finns heller ingen effektstudie av i vilken grad arbetsättet kan förebygga ytterligare våld. På många hålls avråds från medling vid våld i nära relationer och därför utesluter en del studier medlingens effekter på ärenden med våld (Shaw, 2010).

Kvinno- och barnstöd

I de konventionella programmen ingår stöd till den våldsutsatta kvinnan som en central komponent (Austin och Dankwort 1999; RESPECT 2004). Utvecklingen av kvinnostöd, så kallad partnerkontakt, startade mot bakgrund av att insatser för våldsutövande män ibland fick oavsedda och negativa konsekvenser för den utsatta kvinnan. Det kunde hända att en våldsutsatt kvinna stannade kvar i en situation som ohållbar, eller till och med farlig, för henne själv och eventuella barn på grund av ett orealistiskt hopp om en förändring när mannen gick i behandling. Därför är det viktigt att kvinnan får en realistisk bild av mannens förändringsmöjligheter. Det förekommer också att våldsutövande män använder kunskaperna från programmet till att kontrollera kvinnan på mer sofistikerade sätt eller att de hoppar av programmet utan att tala om det för sin partner, som stannar kvar i relationen i tron att han arbetar med sitt problem.

”Det är viktigt att kvinnan får en realistisk bild av mannens förändringsmöjligheter.”

Också utvärderingar om programmens effekter pekar på betydelsen av stöd till den utsatta kvinnan. Exempelvis visade undersökningen av fyra väletablerade program i USA att vid en uppföljningsperiod på fyra år hade ungefär hälften av männen som genomgick hela programmet slutat använda fysiskt våld (Gondolf, 2002). Å andra sidan visar utvärderingen att

de psykologiska aspekterna av ett våldsmönster verkar svårast att förändra. De flesta av männen hade fortsatt att använda någon form av kontrollerande beteende gentemot sin partner.

Kvinnan kan med andra ord ha behov av stöd och hjälp, även om mannen gått i ett program för våldsutövande män. Studien pekar också på de negativa effekter det kan få om kvinnan utsätts igen och då har begränsade möjligheter att få stöd och hjälp.

Vid det här laget finns flera olika modeller för säkerhetsarbete runt kvinnan. Centralt i de flesta modellerna är att de som arbetar med männen måste försäkra sig om att kvinnan känner till vilken hjälp hon kan få och att hon inte stannar i en farlig situation på grund av ett orealistiskt hopp om att mannen ska förändras av behandlingen. Det är viktigt att kvinnan får kunskap om innehållet i programmet och att hon får veta om mannen avbryter programmet eller behandlingen (se t.ex. RESPECT 2004; 2008).

De som arbetar med våldsutsatta kvinnor, exempelvis vid skyddade boenden, har påpekat att vissa kvinnor som separerat inte vill vara involverade i mannens liv. Därför bör partnerkontakten inte påtvinga våldsutsatta kvinnor ett ansvar för vad som händer med mannen. Partnerkontakt ska alltså vara ett erbjudande till kvinnan, inte ett krav.

Än så länge är IDAP-programmet den tydligast beskrivna formen av partnerkontakt i Sverige. I IDAP-programmet är partnerkontakten individuell och omfattar minst fyra tillfällen. Kontakten inleds med en intervju där tyngdpunkten ligger på våldet och en riskbedömning enligt SARA-modellen. Sedan följer en kontakt mitt i programmet och en kontakt när mannen avslutar programmet. Det hela följs upp efter sex månader eller då övervakningen av mannen upphör. Om kvinnan önskar och i mån av tid kan det också bli fråga om fler kontakter.

Förutom riskbedömning och riskhantering innehåller IDAP:s partnerkontakt också rådgivning när det gäller samhällets resurser till stöd för våldsutsatta kvinnor. Kvinnan får också information om programmet och vad hon kan förvänta sig av det. Tanken med partnerkontakten är att den våldsutsatta kvinnan kan fungera som en referens i bedömningen av mannens framsteg i förändringsprocessen. Partnerkontakten är alltså en säkerhetsinriktad intervention och ett slags brottsofferstöd, som inte ska förväxlas med arbete med parrelationen.

Partnerkontakten är frivillig för kvinnans del. Mannen kan däremot inte neka till att den kvinna han utsatt för våld erbjuds en kontakt.

Den första utvärderingen av IDAP:s partnerkontaktverksamhet tyder på att de kvinnor som erbjudits kontakt generellt sett är mycket nöjda. Det gäller både bemötande och hur kontakten påverkat deras situation (Kriminalvården, 2010). Kvinnorna uppgav att partnerkontakten bidragit till deras upplevda säkerhet (både för egen del och för eventuella barn) och till kunskap om vart de kan vända sig om de blir utsatta igen. Det är värt att notera att kvinnorna och männen inte var samstämmiga när det gällde uppgifter om mannens eventuellt fortsatta hotfulla eller våldsamma beteende. Kvinnorna rapporterade mer problem än vad männen själva gjorde.

Internationellt sett finns det modeller för partnerkontakt eller stöd till kvinnor som är betydligt mer omfattande än den kontakt som IDAP erbjuder (se t.ex. RESPECT 2004; 2008). Även i Sverige växer det fram andra modeller. Vid den nationella kartläggningen av insatser för våldsutövande män som gjordes 2006 var det endast program av Duluth-typ som arbetade med någon form av partnerkontakt (se Eriksson m.fl. 2006).

Under de senaste åren har det dock startat utvecklingsarbeten på flera håll i landet och av de åtta verksamheter som ingick i Socialstyrelsens utvärdering erbjöd hälften någon form av insats till den våldsutsatta kvinnan (ATV Täby, Kriscentrum för män i Malmö, Manscentrum i Stockholm och Mansmottagningen mot våld i Uppsala, se Socialstyrelsen, 2010).

Internationellt betraktas en säkerhetsinriktad insats för den våldsutsatta kvinnan alltmör som ett av de minimikrav som kan ställas när det gäller kvalitet på arbetet med våldsutövande män (Austin och Dankwort, 1999; RESPECT 2004). Men även modeller för stöd till barn i mannens närhet behöver utvecklas, inte minst med tanke på kunskapen om barns utsatthet när de lever med mäns våld mot kvinnor i sin familj och kunskapen om att dessa barn behöver hjälp som riktar sig direkt till dem (se Eriksson 2007). Dessutom har många barn som upplevt våld i sin familj kontakt med sina pappor även om föräldrarna separerat (Broberg m.fl. 2010), vilket talar för

behovet av stöd till barnen själva om pappan går i behandling. Inom ramen för Pappaprogrammet vid Mansmottagningen mot våld i Uppsala (MVU, projektet Barnet i Pappaprogrammet) pågår ett utvecklingsarbete med att ta fram en modell för barnstöd.

Om partnerkontakt och barnstöd integreras i arbetet med våldsutövande män kommer sannolikt nya grupper av utsatta kvinnor och barn att nås av insatserna. De utsatta kvinnor en verksamhet kan komma i kontakt med via partnerkontakt kan vara en annan grupp än de utsatta kvinnor som söker hjälp på exempelvis en kvinnojour (Gondolf, 2002). Det finns med andra ord ingen motsättning mellan att utveckla arbetet med män och att utveckla stödet till utsatta kvinnor och barn.

Centrala frågor för fortsatt utvecklingsarbete

Insatser för våldsutövande män är ett kunskaps- och praktikområde där flera olika perspektiv på problemet både samsas och konkurrerar med varandra. I Sverige går det att urskilja en tydlig skiljelinje mellan å ena sidan manualbaserade pedagogiska, kognitivt och beteendeterapeutiskt orienterade program och å andra sidan processorienterade, tematiskt uppbyggda interventioner som kan hämta sina teoretiska perspektiv från många olika håll, inklusive psykodynamisk teori.

Fältet framstår också som präglad av två olika traditioner, eller domäner, av praktik (se Eriksson m.fl. 2006). I den första kategorin ingår insatser riktade till våldsutövande män i bredare mening. I den här traditionen betraktas våld i första hand som ett brott och det är straffrätten och dess logik (offer – förövare) som är utgångspunkten. Säkerheten för de våldsutsatta kvinnorna och barnen är en central fråga i arbetet med männen och det övergripande perspektivet sätter kön/genus och makt i fokus samt närmar sig våldsamt beteende som en del av vår vardag, snarare än som en avvikelse.

I den andra kategorin går det att urskilja en tradition där våld framför allt uppfattas som en fråga om ohälsa (istället för ett brott). Våldet anses både vara ett uttryck för ohälsa och en orsak till ohälsa (hos såväl mannen som de utsatta kvinnorna och barnen). Det är framför allt den våldsutövande mannen som är patienten eller klienten och frågan om de utsatta kvinnorna och barnen i mannens närhet sätts inte i centrum. Det övergripande perspektivet på våld tenderar att vara individ- eller familjefokuserat samt att våldsamt beteende förstås som en avvikelse (jfr. Gondolf 2010; Rivett 2006).

I en internationell jämförelse tycks det våldspreventiva arbetet med män i Sverige vara mindre präglad av en könsmaktsorienterad tradition, särskilt när det gäller insatser utanför Kriminalvården. Därför har exempelvis säkerheten för utsatta kvinnor och barn inte varit en central fråga i arbetet med våldsutövande män. Här återstår alltså mycket utvecklingsarbete i Sverige.

En annan effekt av det relativt sett svagare inflytandet från en könsmaktsorienterad tradition är att frågan om utmaningar för män som behandlare inte diskuterats lika ingående i Sverige. Internationellt ingår ofta ett krav i riktlinjerna, eller minimistandarderna, på att både kvinnor och män ska vara gruppleddare eller programledare (se Austin och Dankwort 1998; RESPECT 2004). Anledningen är att manliga professionella som arbetar med vålds-

utövande män kan balansera på en hårfin gräns för att å ena sidan skapa en allians med männen genom att betona gemensamma erfarenheter som män och å andra sidan liera sig (collusion), det vill säga skapa en negativ allians, med de våldsutövande männen. Därmed kan gruppledarna bidra till att upprätthålla de förhållningssätt som bidrar till våldet (se även Andersson 2008; Pringle 1995). Vidare diskuteras att kvinnor och män som professionella ofta har olika uppfattningar om vad det innebär att liera sig (Pease 2003). Därför anses det viktigt att inte bara ha män som programledare utan också föra en kontinuerlig dialog med lokala feministiska kvinnogrupper som arbetar med mäns våld (se t.ex. RESPECT 2004; 2008).

Inom forskningen om indikativa preventionsinsatser inriktade på våldsutövande män finns en viss konsensus om att huvudfrågan inte är om den här typen av arbete kan förebygga våld, utan hur. Å andra sidan tyder flera metaanalyser av programmen på ganska begränsade effekter. Det har bidragit till ett allt större intresse för hur programmen kan förbättras genom att ta fasta på de aspekter som faktiskt verkar ge förändring (Murphy och Ting, 2010). Förutom den generella inriktningen på inlärningsteori och kognitiv beteendeterapi har man bland annat diskuterat olika sätt att hitta strategier för att öka motivationen för förändring och minska avhopp från programmen – en hög andel avhopp bidrar till de relativt modesta effekterna.

Andra frågor är hur insatserna bättre kan anpassas till olika grupper män, exempelvis genom kulturellt fokuserade insatser och insatser mot missbruk som integreras i arbetet med partnervåld. Den här typen av anpassning till olika grupper våldsutövande män diskuteras närmare i nästa kapitel.

Särskilt inriktade insatser

Påverkansprogram av konventionell typ anses fungera på liknande sätt för de flesta kategorier av våldsutövande män (Gondolf, 2002). I litteraturen om insatser diskuteras dock alltmer hur gruppen kan delas in i olika kategorier av våldsutövare och vilka insatser som är lämpliga för respektive kategori beroende på exempelvis psykologiska faktorer (t.ex. Corvo m.fl. 2008).

En ofta citerad indelning är män som endast utövar våld inom familjen, män som är generellt våldsamma och antisociala, samt män med en borderlineproblematik, depression eller nedstämdhet (Holzworth-Munroe och Stuart, 1994).

Andra sätt att närma sig frågan om anpassning av insatser riktade till våldsutövande män kan vara att utgå från vilken typ av våld mannen utövat. Det kan vara om våldet framförallt är sexuellt eller inte, om våldet är riktat mot en särskild kategori kvinnor eller om mannen har ett omsorgsansvar för barn. Det kan också vara om våldet utövas av unga män, om männen tillhör en etnisk minoritet eller inte. Ibland kan det finnas ytterligare problematik som är nödvändig att arbeta med parallellt, till exempel missbruk eller psykisk ohälsa.

Sexuellt våld

Som redan påpekats i kapitlet om perspektiv på mäns våld framstår insatser som är inriktade på mäns våld i nära relationer respektive på sexuellt våld som två skilda kunskaps- och praktikområden (Jarl och Stolt, 2010). Insatser inriktade på sexuellt våld tenderar att vara mindre influerade av den feministiska forskningen och debatten, jämfört med insatser som är inriktade på våld i nära relationer. Den svenska Kriminalvårdens program för sexualbrottsdömda, *Relation och Samlevnad* (ROS) är ett exempel på det. ROS är

”Insatser inriktade på sexuellt våld tenderar att vara mindre influerade av den feministiska forskningen och debatten, jämfört med insatser som är inriktade på våld i nära relationer.”

en översättning och bearbetning av det kanadensiska programmet *National Sex Offender Treatment Programme* (NaSOTP-moderate intensity). Behandlingen sker i grupp men har också en individuell del. I ursprungsversionen bygger programmet framför allt på kognitiv beteendeterapi och inlärningsteori. I den svenska versionen har vissa tillägg gjorts utifrån psykodynamisk teori (se Kwarnmark 2010).

Frågan om genus, makt och kopplingar till kulturella konstruktioner av manlighet och heterosexualitet behandlas, men är inte en central fråga i ROS. Undantaget är de delar som handlar om män från etniska minoriteter (Jarl och Stolt, 2010). Frågan är i vilken grad denna ensidighet i fokus på minoriteter när det gäller sexuellt våld är motiverad utifrån forskningsresultat eller om ensidigheten snarare ska ses som ett uttryck för en bristande diskussion om kopplingen mellan makt och föreställningar om genus när det gäller den etniskt svenska majoriteten.

Även när det gäller program som är inriktade på sexuellt våld pekar metaanalyser av programmets effekter på att de kan bidra till att minska risken för upprepat våld (Lösel och Schmucker 2005). De studier som gjorts har dock inte handlat specifikt om sexuellt våld i nära relationer (jfr. Stalans m.fl. 2010).

Unga mäns sexuella våld

När det gäller unga män som utövar sexuellt våld återkommer mönstret att de behandlats separat från frågan om partnervåld, vilket är problematiskt. Den nationella omfångsundersökningen om mäns våld mot kvinnor från 2001 pekar på att inte minst unga kvinnor utsätts för sexuellt våld från pojkvänner (någon som kvinnan haft en sexuell relation till men inte bott tillsammans med). Enligt studien hade 14 procent i åldersgruppen 18–24 utsatts för sexuellt våld av en pojkvän, jämfört med exempelvis sex procent i åldersgruppen 55–64 år (Lundgren m.fl. 2001:37).

Trots det kan inte sexuellt våld i ungas parrelationer sägas ha blivit ett framträdande tema på våldsområdet i Sverige. I forskningen om unga sexualbrottsförövare skiljer man visserligen ofta på dem som begår övergrepp mot yngre barn respektive mot jämnåriga (se t.ex. Kjellgren, 2009; Rajlic och Gretton, 2010; Tidefors, 2010), men frågan om sexuella övergrepp i ungas nära relationer har inte varit central när det gäller direkta insatser (även om den exempelvis tas upp i diskussionen om universell prevention).

När det gäller insatser för att förebygga ytterligare våld kan man konstatera att Statens institutionsstyrelse har två ungdomshem som är särskilt inriktade på unga som utövar sexuellt våld, Bärby ungdomshem utanför Uppsala och Tunagården utanför Malmö. Däremot är inget av behandlingshemmen specifikt inriktade på sexuellt våld i nära relationer. Insatserna som används, exempelvis ART, är inte utformade för problematiken våld i nära relationer (se kapitel 3).

Våld mot kvinnor med funktionsnedsättning

Våld i nära relationer förekommer i alla samhällsgrupper men forskningen pekar på att vissa grupper av kvinnor är extra utsatta för våld, till exempel kvinnor med funktionsnedsättningar.

Kvinnorna är utsatta både för själva våldet och för en bristande tillgänglighet på hjälp och stödinsatser eftersom de kan ha svårare att söka hjälp än andra våldsutsatta kvinnor. Det gäller både vid sexuellt våld som våldtäkt och vid våld i nära relationer (Hague m.fl. 2011; Handu 2007).

En funktionsnedsättning behöver inte i sig innebära problem i det dagliga livet. Det är istället det omgivande samhället som skapar funktionshinder genom bristande anpassning och tillgänglighet för vissa människor ("den sociala modellen", se Oliver 1990). Det blir tydligt när det handlar om våldsutsatta kvinnor (se Hague m.fl. 2011).

Forskningen pekar bland annat på att funktionshindrade kvinnors utsatthet kan hänga ihop med hur mannen utövar våld. Han kan rikta in sig på själva funktionsnedsättningen, exempelvis genom att flytta runt möbler i bostaden så att en kvinna med synnedsättning har svårt att orientera sig hemma och skadar sig genom att gå in i saker. Det kan också handla om att han både är kvinnans partner och den huvudsakliga omsorgspersonen. Det gör henne än mer beroende av honom och ger honom fler möjligheter att isolera och kontrollera henne. Ett annat exempel är när kvinnan har kognitiva svårigheter och mannen använder detta i sina försök att hota, kontrollera och manipulera henne.

Även om det ännu inte finns några specifika program inriktade på mäns våld mot kvinnor med funktionsnedsättning, pekar den kunskap som finns på betydelsen av att också uppmärksamma dessa frågor i insatser till den aktuella målgruppen.

Våldsutövande pappor

Det har funnits olika typer av interventioner för att förmå män att sluta använda våld mot kvinnor sedan slutet av 1980-talet. Däremot är det först på senare år som det utvecklats särskilda interventionsmodeller inriktade på mäns föräldraförmåga. Den första manualen till *Caring Dads* publicerades först 2002. *Caring Dads* är ett särskilt pedagogiskt och kognitivt beteendeterapeutiskt manualbaserat program för fäder som använder våld mot kvinnor och barn. Programmet har utvecklats i staden London, i den kanadensiska provinsen Ontario.

Tendensen att tydligare fokusera på våldsutövande män som fäder kan också ses i det praktiska arbete som pågår i Sverige (Eriksson m.fl. 2006). Exempelvis har Riksorganisationen Sveriges Professionella Kriscentra för Män formulerat sig kring ett barnperspektiv och arbetar för att barnperspektivet ska integreras på organisationens kriscentrum runt om i landet. Men organisations- och metodutveckling behövs för att arbetet med våldsutövande män som har barn i sin närhet i högre grad ska inriktas på männens ansvar för barnens välbefinnande och återhämtning efter upplevelser av våld.

Pappornas behandlingsbehov

Caring Dads är den insats som är särskilt inriktad på våldsutövande pappor som det finns mest forskning om. Programutvecklingen startade 2001 och sedan dess har programmet prövats på olika ställen i USA, England, Wales, Tyskland och Sverige.

Bakgrunden till programmet var ett missnöje med hur barnskyddsarbetet fungerade i praktiken. Av tradition var barnskyddsarbetet inriktat på de utsatta mammorna och barnen, där tyngdpunkten låg på mammans skyddande av barnen, riskbedömningar och säkerhetsplanering (och säkerhetsåtgärder som besöksförbud och liknande), övervakning av kontakterna med pappan och så vidare. Samtidigt blev pappan isolerad och bestraffad genom straffrättsliga processer. Han kunde hänvisas till ett påverkansprogram inriktat på våldsutövande män, men det var inte säkert att det gjordes något för att förbättra pappans föräldraförmåga. Teamet som utvecklade programmet ville åstadkomma någonting mer.

Programutvecklarna menade också att alternativet – redan existerande föräldraprogram som exempelvis ”De otroliga åren” – inte är lämpliga i arbetet med pappor som använder våld mot kvinnor eller sina barn eftersom dessa pappor har särskilda behandlingsbehov (Crooks m.fl. 2006; Kelly och Wolfe 2004; Scott och Crooks 2004). Ett kontrollerande beteende, äganderättskänslor och självcentrering är dessa fäders primära problem och därför bör inte interventionen börja med att fokusera på olika sätt att öka kontrollen över barnen. Till en början är våldsutövande pappor dessutom sällan beredda att förändra sitt föräldraskap, vilket gör motivationsarbete till en central del tidigt i interventionen (jfr. Miller och Rollnick 2009).

Från programkonstruktörernas sida betonas också att föreställningar om genus bidrar till dessa fäders problematiska förhållningssätt till barn. Därför är det viktigt att föreställningar om genus tydligt tas upp under interventionen. De menar också att relationen mellan pappan och mamman kräver särskild uppmärksamhet och att papporna behöver få insikt om att deras relation till barnen inte är oberoende av deras relation till medföräldern.

Eftersom fäderna undergrävt barnens känslomässiga trygghet måste behovet av att bygga upp ny tillit styra förändringstakten. Även en arg blick, en kritisk kommentar eller liknande kan aktivera barns tidigare trauman. Därför måste programmet också ägna särskild uppmärksamhet åt reparationsarbetet och hjälpa pappan att förstå och bearbeta att pappor som tidigare varit våldsamma inte kan nöja sig med att vara tillräckligt bra föräldrar. De måste bli utmärkta föräldrar, ha tålamod och ge sina barn tid att känna tillit igen, samtidigt som barnen måste få tid på sig att återhämta sig.

Exemplet Caring Dads

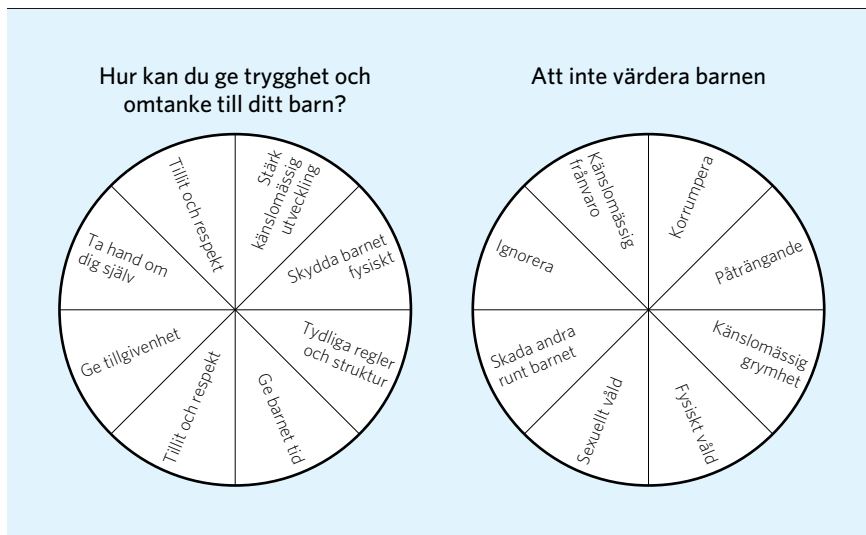
Programmet Caring Dads är upplagt som ett 17-veckors program med sessioner en gång i veckan. Till gruppinterventionen hör också en insats riktad till barnens mamma och en samordnad säkerhets- och trygghetsinriktad handläggning av barnavårdsärendet. Gruppinsatsen är uppbyggd i fyra faser som tar sin utgångspunkt i programmets olika målsättningar: engagemang, ett barninriktat föräldraskap, känna igen och utmana våld och övergrepp samt att bygga upp barnets förtroende och planera för framtiden.

”Eftersom fäderna undergrävt barnens känslomässiga trygghet måste behovet av att bygga upp ny tillit styra förändringstakten.”

Caring Dads fyra faser

- *Engagemang*: Syftet är att öka pappornas motivation och motverka avhopp. Framför allt används principer från motiverande samtal. Exempelvis genom att skapa skillnad mellan hur männen vill vara som föräldrar och hur de tror att deras barn upplever dem. Betoningen ligger på att följa papporna i deras process, bekräfta deras erfarenheter, undvika konfrontation och motivera till förändring.
- *Barncentrerat föräldraskap*: Fyra centrala aspekter av ett barninriktat föräldraskap betonas: omvårdnad och bekräftelse, stöd till barn-mammarelationen, att lyssna på och känna sitt barn och att förstå barnets utveckling.
- *Känna igen och utmana våld och övergrepp*: Först i det tredje steget förs frågan om att utmana kränkande, omsorgssviktande och kontrollerande föräldraskap in. Ett centralt redskap är ”Att inte värdera barn-hjulet”, som är en utveckling av Duluth-modellens makt- och kontrollhjul. I denna fas används bland annat också KBT-tekniker för att arbeta med pappornas problematiska tankar om barn och barnens mammor.
- *Återuppbygga förtroende och planera för framtiden*: I denna fas får pappan hjälp att utveckla realistiska förväntningar på sin relation till barnen, sitt eget hjälpsökande och att hitta strategier för att förebygga återfall.

FIGUR 3. Caring Dads

Caring Dads bygger på principen att insatsen till papporna ska hjälpa deras barn, oavsett pappornas egna framsteg. Därför är kontakten med mammorna och den samordnade handläggningen en central del i programmet som helhet.

Programkonstruktörerna menar också att vissa pappor inte förändras, vilket ställer krav på uppföljning så att deras barn (och medföräldrar) får stöd.

En preliminär utvärdering av programmet har genomförts med lovande resultat och ytterligare studier pågår (Scott och Crooks 2007). Viktiga frågor för fortsatt forskning är bland annat vilka effekter programmet har jämfört med ordinarie insatser riktade till föräldrar, vilka effekter det har på barns och mammors välmående samt hur uppföljningen av pappor som inte förändras fungerar.

I Sverige prövas för närvarande en översatt version av Caring Dads inom ramen för projektet Säkrare pappor i Rinkeby-Kista stadsdelsförvaltning i Stockholms stad.

Andra exempel

Ett ökande intresse för arbete med våldsutövande män som också har ett omsorgsansvar har medfört att det finns flera exempel på särskilt anpassade insatser på flera håll i landet. Ett exempel är Utväg Skaraborg som numera också arbetar med pappagrupper. Ett annat exempel är det pappaprogram som tagits fram vid Mansmottagningen mot våld i Uppsala och som numera ingår i den ordinarie verksamheten (se MVU 2008). Även vid inspirationskällan Alternativ til vold, ATV, arbetar man sedan flera år tillbaka med särskilda grupper för pappor (Råkil 2006). Än så länge finns inga effektutvärderingar av dessa modeller.

Unga män

Att det behövs indikativa preventionsinsatser riktade till unga män framgår bland annat av den nationella omfångsundersökningen av mäns våld mot kvinnor. I den yngsta åldersgruppen i studien, kvinnor mellan 18 och 24 år, hade 19 procent utsatts för våld av en pojkvän (det vill säga någon som kvinnan haft en relation till men inte bott med), sex procent under det senaste året (Lundgren m.fl., 2001; 37).

Internationellt har våld i ungas nära relationer uppmärksammats både som en fråga för universell och selektiv prevention (se kapitel 3) och när det gäller indikativa insatser, det vill säga när våldet redan är ett faktum (se t.ex. Barker och Jaffe 2003; Murphy och Smith, 2010). Ett exempel är det grupp-program på 14 veckor som riktar sig till tonåriga våldsutövare och som utvecklats vid *Domestic Abuse Project*, Minneapolis/Minnesota (Davies 2004). Ett annat är den verktygslåda för arbete med förövare i åldrarna 13 till 19 år som nyligen lanserats av organisationen RESPECT i Storbritannien (se Debonnaire och Newman 2011; Iwi och Worms 2011).

I Sverige är våld i ungas nära relationer ett underutvecklat område. Ungdomsstyrelsen har nyligen fått i uppdrag att ta fram ett kunskapsstöd som är inriktat på attityder och värderingar kring jämställdhet, maskulinitet och våld. I uppdraget ingår att ta fram metoder för arbete med unga mäns våldsanvändning (Utbildningsdepartementet 2011).

Män med minoritetsbakgrund

Det har diskuterats i vilken grad påverkansprogram och andra indikativa insatser är lämpliga för män från etniska minoritetsgrupper. Debatten om behovet av kulturanpassning har bland annat handlat om en problematisering av både själva bemötandet av och arbetet med män från minoritetsgrupper. En nyckelfråga har varit att behandlarkåren ofta domineras av den etniska majoriteten, vilket påverkar arbetet med våldsutövande män från etniska minoriteter. En annan fråga har varit i vilken grad interventionsmodeller behöver anpassas eftersom det finns kulturspecifika antaganden om män, våld, familj etc. inbyggda i modellerna. Slutligen har debatten också aktualiserat frågan i vilken grad arbetet med männen tar hänsyn till institutionell rasism och ojämlikhet kopplad till etnicitet.

Kulturellt sensitiva respektive fokuserade program

Ett par av de forskare som arbetat med att utveckla program som är särskilt anpassade till specifika grupper gör skillnad mellan *kulturblinda*, *kultursensitiva* och *kulturellt fokuserade* modeller (Gondolf och Williams 2001; Williams 2003).

En *kulturbliind* modell är insatser för etniskt blandade grupper. Behandlarna har inte fått någon särskild utbildning, kulturella teman som kommer upp i gruppen följs inte upp och kulturellt relevanta frågor introduceras inte.

I ett *kultursensitivt* arbete är behandlarna utbildade om olika kulturer, även om de inte nödvändigtvis har samma etniska bakgrund som gruppdeltagarna. Grupperna kan vara etniskt blandade, men behandlarna känner igen och tar upp kulturella frågor när de dyker upp.

En *kulturellt fokuserad* modell går ett steg längre. Här identifieras och hanteras uttryckligen kulturella teman som kan understödja våld eller hindra arbetet mot våld. Modellen bygger på arbete med en homogen grupp och behandlare med samma etniska bakgrund och positiva sidor av kulturen som kan bidra till att mannen slutar använda våld uppmuntras.

Ett exempel på en kulturellt fokuserad modell är en insats som utvecklats särskilt för afro-amerikanska män i USA (Gondolf och Williams 2001). I behandlingsgruppen ingick endast män som identifierade sig som afro-amerikanska. Gruppledarna var också afro-amerikaner med särskild utbildning för att hantera kulturella frågor. Interventionen var en anpassad form av ett påverkansprogram av Duluth-typ där specifika teman ingick i manualen. Det handlade exempelvis om afro-amerikansk manlighet, erfarenheter av våld, reaktioner på diskriminering och stöd från den afro-amerikanska gruppen. Även arbetsformerna var anpassade med en mer strukturerad manual (fler konkreta exempel, vinjetter och styrande frågor). Tanken var att ge ett bättre stöd till män med mindre utbildning, större motstånd mot förändring samt mindre vana att söka samtalshjälp.

Grunden för arbetssättet var utmärkande teman som antogs prägla den afro-amerikanska subkulturen, exempelvis personlig status och rykte samt egna kommunikationsmönster. Männerna antogs också vara mer handlings- och emotionsinriktade, och därmed inte lika kognitivt inriktade, som en vit majoritet.

Könsrelationerna tenderar att se annorlunda ut än i vit amerikansk medelklass. Afro-amerikanska män är dessutom ofta utsatta för vardagsrasism och kan därför bära på känslor av maktlöshet. De kan hysa misstänksamhet mot socialtjänst och andra myndigheter eftersom de förväntar sig att bli missförstådda.

I programmet försökte man inkludera kulturella teman som kunde stödja vägen bort från våld, exempelvis känslan av broderskap och den gemenskapskänsla som kan finnas i den afro-amerikanska subkulturen. Man arbetade också med poetiska uttryck, andlighet och den afro-amerikanska kulturens ritualer.

Programmet utvärderades och forskarna kunde konstatera att när de tittade på gruppen som helhet kunde de inte se några tydliga skillnader i återfall i brott jämfört med vad man sett i andra studier (jfr. Buttell och Carney 2006). För en mindre grupp afro-amerikanska män som var starkt identifierade med den afro-amerikanska kulturen gjorde dock programmet skillnad. För dessa män fungerade den kulturanpassade interventionen mer effektivt.

Än så länge finns få exempel på och studier av kulturfokuserade insatser och mer forskning behövs. Men forskning pekar på betydelsen av att i bedömningen av lämpliga insatser också förhålla sig till våldsutövande mäns kulturella identitet och självbild. Kulturblika arbetssätt kan ha särskilt negativ betydelse i möte med män som är starkt identifierade med en minoritetskultur eller som har erfarenheter av diskriminering och institutionell rasism.

När det gäller situationen i Sverige visade den nationella kartläggningen från 2006 att möjligheterna för våldsutövande män att arbeta med sin våldsproblematik på andra språk än svenska är begränsade. Det gäller i synnerhet insatser i grupp. Män från etniska minoriteter kan också vara underrepresenterade bland de våldsutövande män som döms till kontraktsvård (se

Bergström och Rudqvist 2006).

Frågan om kulturell anpassning av interventionsmodeller verkar inte heller ha diskuterats särskilt ingående i Sverige. Det gäller för övrigt även eventuella behov av att anpassa modeller från Kanada, Storbritannien och USA till svenska förhållanden. Föreställningar om jämställdhet och den nya mannen skapar ett annat kulturellt sammanhang för våldsutövande män, jämfört med länder där jämställdhet inte finns på den politiska agendan på samma sätt (jfr. Bergman och Hobson 2002; Hobson och Morgan 2002).

Erfarenheter från arbetet med våldsutövande män i Sverige pekar på att vissa män från den svenska majoriteten kan ha svårt att känna igen sig i de bilder av våldsutövande män som förmedlas i program från exempelvis USA och Storbritannien (Eriksson m.fl. 2006).

Det kan till exempel handla om att svenska män kan utöva våld och kränka sina partners sexuellt, trots att de är jämställda när det handlar om obetalt omsorgsarbete och de delar på hushållssysslor och ansvar för barn. Kultur-anpassning är med andra ord ett utvecklingsområde både när det gäller minoriteter och majoriteten i Sverige.

Våld i hederns namn

Det närmaste vi i Sverige kan komma kultursensitiva insatser är arbete med män som utövar våld i hederns namn. I den nationella kartläggningen av insatser till våldsutövande män identifierades den multietniska och multidisciplinära utrednings- och rehabiliteringsmottagningen Orienthälsan i Stockholm (se Eriksson m.fl. 2006). Verksamheten skiljer sig från andra verksamheter, dels för att den riktar sig till både män, kvinnor och barn, dels genom sin interventionsmodell.

Målgruppen är både individer och familjer som drabbats av psykosociala kriser och konflikter och arbetet kan ske på totalt tolv olika språk. De vanligaste språken förutom svenska och engelska är arabiska, kurdiska, persiska, turkiska och azari. Basen för interventionen är ett hänsynstagande till individens och familjers etniska och kulturella bakgrund kombinerat med kognitiva, beteende- och miljöterapeutiska metoder i de individuella samtalen samt kulturellt anpassade familjeterapeutiska metoder (som exempelvis strukturerad familjeterapi) i arbetet med familjer (se Al-Baldawi, 1998; 2002; 2004). I arbetet med mäns våld ligger inriktningen vid Orienthälsan huvudsakligen på så kallat hedersrelaterat våld mot unga kvinnor i familjen, men andra former av mäns våld kan också stå i fokus för interventionen.

Interventionen kan ske både individuellt och i olika konstellationer beroende på problematik. Utgångspunkten för interventionen är dels en god kännedom om hur en patriarkal struktur präglar både genus- och generationsrelationerna i en familj och dels en noggrann kartläggning av situationen där en bedömning av risk- och säkerhetsaspekter ingår. Någon effektstudie av arbetet riktat till männen finns inte. Enligt den översikt av insatser mot hedersrelaterat våld som Socialstyrelsen publicerat är det överlag ont om effektutvärderingar på området (Socialstyrelsen 2006a). Det har inte heller varit möjligt att i den internationella litteraturen identifiera några särskilda och utvärderade insatser för män inriktade på så kallat hedersrelaterat våld.

”Behandling för missbruksproblem minskar risken för upprepat våld.”

Missbruk av alkohol och droger

Även om missbruk av alkohol eller droger i sig inte kan förklara mäns våld mot kvinnor i nära relationer, är det väl känt att många av de män som utövar våld mot kvinnor också har en missbruksproblematik. Forskningen på området diskuterar betydelsen av att uppmärksamma denna dubbelproblematik och integrera insatser för att hantera missbruk i arbetet med män som utövar partnervåld (t.ex. Johansson 2010; Murphy och Ting 2010; Thomas och Bennett 2009; Ting m.fl. 2009).

Enligt den tidigare nämnda utvärderingen av fyra väletablerade program i USA har våldsutövande män med missbruksproblem en högre risk för att upprepa våldet (Gondolf 2002). Behandling för missbruksproblem minskar risken för upprepat våld. Ett pågående missbruk kan också öka risken för avhopp från ett påverkansprogram eller åtminstone göra det svårare att genomföra, vilket i sig motverkar insatsen för att förhindra upprepat våld (Ting m.fl. 2009).

Forskningsresultaten pekar på betydelsen av att i ett behandlings-sammanhang urskilja de våldsutövande män som har missbruksproblem från dem som inte har det och arbeta parallellt med insatser mot våld respektive missbruk. Det har också börjat utvecklas modeller för att arbeta med den här gruppens särskilda behov. Ett exempel är programmet *Men's Domestic Abuse Check-Up* (MDACU), som är en modell för arbete via telefon i syfte att tidigt nå våldsutövande män med missbruksproblem och motivera dem till att söka hjälp (Mbilinyi m.fl. 2010).

I Sverige har IDAP-programmet inom Kriminalvården en integrerad del med bedömning av eventuellt alkohol- eller drogberoende. Än så länge är IDAP det mest utvecklade exemplet på särskilt anpassade insatser för våldsutövande män med missbruksproblem.

Psykisk ohälsa

En annan problematik som också behöver uppmärksammas är psykisk ohälsa. En generell rekommendation utifrån de utvärderingar som gjorts är att frågan om psykisk ohälsa bör uppmärksammas mer i arbetet med våldsutövande män (Corvo m.fl. 2008; Gondolf 2002). Forskning har uppmärksammat en rad olika problem med psykisk ohälsa hos våldsutövande män som gått i påverkansprogram, exempelvis depression.

Det finns olika vägar att hantera dubbelproblematiken. Antingen utvecklas de befintliga programmen så att de kan ta hand om även dessa frågor eller så remitteras männen till kompletterande insatser. Den senare lösningen är troligen snabbare och mer kostnadseffektiv med tanke på var utvecklingen på fältet befinner sig. Det kan dock vara svårt att få våldsutövande män att verkligen delta i de insatser mot psykisk ohälsa som de remitteras till (se Gondolf, 2009). Om dubbelproblematiken med våld och psykisk ohälsa hanteras genom komplementära insatser ställs alltså krav på en utvecklad samordning och uppföljning.

Centrala frågor i fortsatt utvecklingsarbete

En angelägen fråga för det fortsatta utvecklingsarbetet på området är hur insatser kan anpassas till olika kategorier våldsutövande män. Det kan bero på psykologiska faktorer, vilken typ av våld mannen utövat, om våldet är riktat mot en specifik kategori kvinnor, om mannen är pappa, om det är fråga om unga män, om männen tillhör en etnisk minoritet, samt om det finns ytterligare problematik som man måste arbeta med, parallellt med en insats som är inriktad på våldsutövandet.

Utifrån situationen i Sverige kan flera nyckelområden pekas ut. Det första är gapet mellan insatser inriktade på partnervåld och insatser inriktade på sexuellt våld. Insatser inriktade på sexuellt våld tenderar att inte utgå från den kunskap som utvecklats de senaste decennierna när det gäller våld i relationer. Det andra nyckelområde är unga mäns partnervåld vilket framstår som ett underutvecklat område i Sverige. Det gäller såväl insatser inriktade på sexuellt som på fysiskt våld i nära relationer.

För det tredje finns det ett behov av kultursensitiva och kulturellt anpassade insatser. Här ingår indikativa preventionsinsatser inriktade på män som utövar våld i hederns namn. Behovet av kulturanpassning gäller dock även den svenska etniska majoriteten, eftersom många program har hämtats från länder som inte har samma syn på jämställdhet som i Sverige.

Ett område där det finns exempel på särskilt anpassade insatser är program för våldsutövande pappor. Här handlar utvecklingsfrågorna framför allt om hur dessa kan integreras i socialtjänstens respektive hälso- och sjukvårdens arbete med att skydda och stödja barn, samt om att utvärdera hur internationellt utvecklade program fungerar i praktiken i ett svensk sammanhang.

Avslutning, uppföljning, samverkan och utvärdering

Efter att fall där män utövar våld mot kvinnor i nära relationer upptäckts, bedömts och där männen erbjudits lämpliga insatser behöver kontakten avslutas och följas upp.

Indikativa preventionsinsatser behöver också ses i ett större sammanhang. Hur kan de olika aktörer som blir inblandade i ett ärende samverka på bästa sätt? Hur ska arbetet utvärderas, både när det gäller effekter av specifika insatser och av förbättrad samverkan kring mäns våld mot kvinnor?

Att avsluta och följa upp kontakter

Många insatser är tidsbegränsade och en viktig fråga inför avslutningen och ett beslut om uppföljningsåtgärder är hur långt mannen kommit i sin förändringsprocess. Bedömningen kan ta sin utgångspunkt i den trans-teoretiska modellen där förändring diskuteras i olika faser eller steg (Prochaska m.fl. 1992). Avslutas kontakten i en upprätthållande fas då mannen försöker bevara den förändring han har uppnått? Eller har insatsen varit för begränsad? Ur ett säkerhetsperspektiv blir det viktigt att skapa en bild av om insatsen verkligen hjälpt mannen att komma till en fas där han försöker upprätthålla sitt nya icke-våldsbeteende.

Uppföljning

När det gäller uppföljning av män som genomgått olika typer av insatser ger programutvärderingar en del riktlinjer för vad som kan vara viktigt att tänka på. Utvärderingen av fyra väletablerade program i USA visar bland annat att

tidigare våld, svår psykopatologi och alkoholproblem är betydelsefulla riskmarkörer i våldsutövande mäns bakgrund, men att de inte lika tydligt förutsäger upprepat våld efter att mannen gått i ett program för våldsutövande män (Gondolf 2002).

De tydligaste tecknen på risk för återfall var istället aktivt alkoholmissbruk vid uppföljningstillfällena och den utsatta kvinnans upplevelse av bristande säkerhet. Över en tredjedel av männen upprepade våldet mot den ursprungliga partnern eller en ny partner under de första 15 månaderna efter programstart. Nästan hälften upprepade våld under den fyraåriga uppföljningsperioden. Det är värt att notera att två tredjedelar av dem som upprepade våld gjorde det inom nio månader efter att programmet startat.

Det gick också att se en tydlig nedtrappning av upprepat våld och andra former av övergrepp under det första året efter programstart. Dessutom låg våldet på en lägre nivå under de följande tre åren. Majoriteten av männen upphörde så småningom med våld under en längre period. Efter två och ett halvt år hade 80 procent inte utsatt sin partner för fysiskt våld på ett år, men efter fyra år använde 80 procent fortfarande någon form av kontrollerande beteende.

En grupp män, 20 procent, fortsatte att upprepa våld. De männen skilde inte ut sig från andra när det gäller personlighetstyp eller typ av våld, i stället tycks det ha varit de män som kom undan med det som fortsatte med sitt våldsbeteende. Den utsatta kvinnans situation och svårigheter att söka hjälp var faktorer som bidrog till att mannen kunde fortsätta utöva våld.

Forskarna kunde också se att det var mer troligt att män som sökt hjälp frivilligt upprepade våld, jämfört med de män som dömts till programmet. Det var vidare hälften så troligt med våld mot ny partner jämfört med våld mot den första kvinnan som mannen utsatt. De som utsatte ny partner hade oftast upprepat våld mot den första partnern också.

Utifrån dessa resultat ger forskarna följande rekommendationer för programutveckling:

- › De första nio månaderna efter att insatsen påbörjas bör uppföljningen vara mer intensiv.
- › Uppföljningen av mannen och hans partners bör fortgå åtminstone under de första 15 månaderna efter påbörjad insats.
- › Uppföljning av män som sökt hjälp frivilligt är minst lika viktig som uppföljning av dömda män.
- › I synnerhet den kvinna som var orsaken till att mannen kom till programmet behöver följas upp.
- › Uppföljningen behöver också ta hänsyn till i vilken grad kvinnan återhämtat sig efter utsattheten för våld, hennes upplevelse av rädsla, vilket socialt stöd hon har samt vilka möjligheter hon har att söka hjälp vid upprepat våld.
- › Om den första partnern utsätts för våld igen bör även en ny partner följas upp.
- › Det är viktigt med uppföljning av eventuellt missbruk.

Viktiga frågor att ta ställning till vid uppföljningar:

- › Ska uppföljningen ske enskilt eller i grupp?
- › Från vem ska information inhämtas? Mannen, kvinnan, ny partner, barn och/eller register?
- › Ska information hämtas i öppen eller strukturerad form?
- › Hur anpassas uppföljningen till bedömningar av farlighetsgrad och fas i förändringsprocessen?
- › Hur ska risker hanteras? Säkerhetsplanering, med vem?
- › Hur kan stödet för att ta tillvara uppnådd förändring ökas? Via nätverk, mentorskap?

Samordnade insatser och samverkan

När det gäller hur väl indikativa insatser fungerar har bland annat Gondolf påpekat att påverkansprogram och andra insatser inte kan ses isolerade (Gondolf 2002). De fungerar som en del av ett helt interventionssystem och hur väl systemet fungerar är avgörande för hur effektiva insatserna är. En central del av systemet är stödet och hjälpen till de utsatta kvinnorna, en annan är pågående riskhantering. Liknande tankegångar om samordnade insatser ligger bakom Duluth-modellen (Shepard och Pence 1999). Modellen består av ett antal olika delar eller strategier som berör samtliga organisationer och myndigheter som kommer i kontakt med familjer där mannen utövar våld mot kvinnan.

Även i Sverige har tankarna om samordnade insatser fått genomslag i praktiken genom de olika exempel på myndighetssamverkan kring våld som vuxit fram sedan mitten av 1990-talet (se Eriksson m.fl. 2006:55 ff).

I diskussionen om samverkan framhålls att en fungerande samverkan ställer krav på såväl politisk och administrativ ledning som strukturer för samverkan och samsyn mellan de aktörer som ska samverka.

Socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens samverkansansvar

Det finns också ett bredare uppdrag till socialtjänsten respektive hälso- och sjukvården att samverka med andra aktörer. Bestämmelser om samverkan finns bland annat i socialtjänstlagen och i hälso- och sjukvårdslagen. Socialnämnden ska i sin uppsökande verksamhet, om det är lämpligt, samverka med andra samhällsorgan, med organisationer och andra föreningar (3 kap. 4 § SoL). Vidare ska socialnämndens insatser för den enskilde vid behov utformas och genomföras i samverkan med myndigheter och andra samhällsorgan och med organisationer och föreningar (3 kap. 5 § SoL).

Socialnämnden har också ett ansvar för att det finns tydliga rutiner för vem som har ansvaret för samarbete kring enskilda personer, exempelvis när det gäller överföring av information och även för hur samverkan ska bedrivas internt inom socialtjänsten respektive med andra aktörer (se Socialstyrelsen 2011).

Dessutom har socialnämnden ett särskilt ansvar att aktivt verka för att samverkan kommer till stånd när det handlar om barn som far illa eller som

FAKTA

Duluthmodellen – En samordnad insats mot våld:

- › Ett konsekvent förhållningssätt där de utsattas säkerhet sätts i centrum.
- › En gemensam policy för bästa praktik och riktlinjer till alla myndigheter och organisationer.
- › Nätverksbyggande mellan hjälpare.
- › Dokumentation och uppföljning integrerade i verksamheterna.
- › Att säkerställa en stödjande infrastruktur för våldsutsatta kvinnor.
- › Att se till att det finns straff för våld och möjligheter för förövare att förändra sitt beteende.
- › Att läka den skada som våld mot kvinnor orsakat hos barn.
- › Att utvärdera den samordnade interventionen med utgångspunkt i de utsattas säkerhet.

Källa: Shepard och Pence (1999)

riskerar att fara illa (5 kap. 1a § SoL). Även hälso- och sjukvården har ett ansvar för att samverka, inte minst kring utsatta barn (se t.ex. 2 f § HSL).

Samverkan på våldsområdet handlar dock inte bara om rutiner för hanteringen av enskilda ärenden. Det kan också handla om sådant som utveckling av gemensamma verksamheter, utbildning för personal och liknande.

I arbetet med våldsutövande män kan bland annat följande frågor bli föremål för samverkan:

- › Strukturer för informationsöverföring när det gäller enskilda våldsutövande män, de utsatta kvinnorna respektive barnen i mannens närhet.
- › Strukturer för riskbedömningar.
- › Strukturer för säkerhetsarbete med männen, de utsatta kvinnorna respektive barnen.
- › Strukturer för uppföljning av insatser.
- › Gemensamt organiserade insatser till männen.
- › Partnerkontakt och barnstöd.
- › Parallella insatser, exempelvis mot våld respektive missbruk.
- › Handlingsprogram och andra policydokument.
- › Erfarenhetsutbyte mellan de som arbetar praktiskt med män, kvinnor respektive barn.
- › Inhämtande av brukares synpunkter på insatser respektive samverkan.
- › Utvärdering av insatser respektive av samverkan.
- › Utbildning och fortbildning.
- › Ackreditering av insatser och program.

Strategier för samverkan

I den strategi för samverkan kring utsatta barn som tagits fram av Myndigheten för skolutveckling, Rikspolisstyrelsen och Socialstyrelsen (2007) betonas att en fungerande samverkan ställer krav på såväl styrning som struktur och samsyn.

När det gäller den första aspekten, *styrning*, framhålls betydelsen av att den politiska och administrativa ledningen inom de organisationer som ska ingå i samverkan aktivt tar ställning för samarbetet. Utan stöd på ledningsnivå kommer samverkan bara att fungera kortsiktigt och personbundet. Ledningen måste ta ansvar för uppföljning och utvärdering av hur samverkan fungerar.

När det gäller *strukturer* för samverkan betonas att det är en utmaning för organisationer att överbrygga de hinder för samverkan som kan finnas, exempelvis i form av olika regelsystem. Arbetet med att utveckla strukturer för samverkan måste få ta tid och samverkan måste integreras i den ordinarie verksamheten.

Slutligen framhålls att verksamheter behöver utveckla en *samsyn* när det gäller målet med samverkan och de perspektiv på problemet man arbetar med.

Det är alltså viktigt att definiera den gemensamma målgruppen och kartlägga de behov som ska tillgodoses genom samverkan. Med tanke på att det kan finnas kulturella hinder i form av skilda ideologier och kunskapsbakgrunder i olika verksamheter behövs det utrymme för att utveckla en gemensam syn på mål och metoder.

Utvärdering

Som redan påpekats saknas effektstudier av insatser i Sverige när det gäller såväl universell, selektiv som indikativ prevention. För att ett bättre kunskapsunderlag ska bli möjligt på sikt, krävs att de verksamheter som finns fortsätter att utvärderas.

Redan när nya verksamheter tas fram bör behovet av utvärdering uppmärksammas och verksamheten göras utvärderingsbar från början. Det kräver bland annat en ordentlig beskrivning av insatsen och en genomtänkt plan för hur verksamheten (och exempelvis bedömningar av våld respektive behandlingsbehov) ska dokumenteras och följas upp.

Eftersom större effektstudier är komplicerade och kostsamma att genomföra är en viktig fråga hur studier av enskilda program kan utvecklas så att resultaten blir möjliga att koppla ihop med andra studier på området (se t.ex. Woodrow och Bright, 2011). Ett alternativ kan vara en gemensam strategi hos kommuner, landsting och regioner för att samordna studier av det våldsförebyggande arbetet med män som bedrivs i kommunal respektive i hälso- och sjukvårdens regi.

Utvärdering av samverkan och samordnade insatser

När verksamheter utvecklas är det inte bara insatserna riktade direkt till män, partners och barn i mannens närhet som behöver utvärderas, utan även samverkan respektive samordningen av interventioner. Utvärderingar av effekter av samordnade insatser innebär en rad metodologiska utmaningar. Studier tyder exempelvis på att det är komplicerat att påvisa några tydliga effekter av arbetssättet när det gäller förekomst av våld i ett lokalt eller regionalt sammanhang (se Post m.fl. 2010). Trots svårigheterna behövs den här typen av utvärderingar.

En relativt färsk studie av 48 olika fall av samverkan pekar på att en fungerande samverkan och mer genomgripande förändringar av interventionssystemet inte nödvändigtvis går hand i hand eller påverkas lika mycket av olika strategier för samverkan. När det handlar om att skapa förändring på systemnivå exempelvis ett mer säkerhetsinriktat arbete med mäns våld mot kvinnor i en region kan samsyn och relationer mellan de som ska samverka ha större betydelse än styrning och tydliga strukturer (Nowell 2009). Utvärderingar av samverkan kan med andra ord ge viktig kunskap för det fortsatta utvecklingsarbetet.

Samtidigt är det viktigt att fråga sig vad det är som ska stå i fokus när samverkan utvärderas. Bland annat har en av upphovskvinnorna till Duluth-modellen, Ellen Pence, påpekat att det är betydelsefullt vilket perspektiv som är utgångspunkten för utvärderingen. Är det utsatta kvinnors och barns säkerhet som är den primära frågan eller siktar utvärderingen in sig på något

annat, som antalet polisanmälda fall av våld, eller hur effektiv samordningen av insatser är ur myndighets- eller verksamhetsperspektiv? För att de utsattas säkerhet ska sättas i fokus behövs risk- och säkerhetsinriktade studier av hur samverkan och samordnade insatser fungerar i praktiken för utsatta kvinnor och barn (se Sadusky m.fl. 2010).

Att ta tillvara brukares perspektiv

Perspektivet i utvärderingarna aktualiserar också frågan om brukares medverkan i kunskapsutveckling på det här området. Att ha med brukarperspektivet i utvärderingar har blivit en allt viktigare fråga inom socialt arbete (Socialstyrelsen 2003). Ytterst handlar det om vem som har tolkningsföreträde och makt över utformningen av hjälp- och stödinsatser. Får de som insatserna riktas mot komma till tals om hur de ser på sina hjälpbehov eller hur de tycker att hjälp- och stödinsatsen fungerar? Eller är det i praktiken de som ger hjälp och stöd som definierar vad som är bäst för dem som insatserna riktas mot?

Frågan om hur brukares perspektiv ska tas tillvara kompliceras också av att det inte bara är de våldsutövande männens perspektiv som behöver uppmärksammas, utan även de berörda kvinnornas och barnens. Om mäns, kvinnors och barns synpunkter går stick i stäv när det gäller exempelvis verksamhetens förmåga att skapa trygghet för de utsatta, vems perspektiv ska ges företräde i det vidare utvecklingsarbetet?

Från intressent till expert genom erfarenhet

Evidensbaserad praktik brukar beskrivas som att den står på tre ben: dokumenterat effektiva metoder, professionell kompetens och erfarenhet samt den berörda brukarens behov och önskemål (Oscarsson 2009). Ofta ingår någon form av nöjdhetsmätning riktad till enskilda brukare i de utvärderingar som görs. Inom utvärderingsforskningen har det dock riktats kritik mot den här typen av mätningar, bland annat för att de ger en mycket begränsad bild av brukares erfarenheter och perspektiv.

Det finns flera exempel på försök att gå ett steg längre och lära även av brukares kollektiva erfarenheter av olika insatser. Ett sådant försök är Bikva-modellen (Brugerinddragelse I Kvalitetsvurdering, se Krogstrup 1999). Grundtanken i modellen är att brukarna ska definiera utvärderingsfrågorna och fungera som igångsättare av läroprocesser i en organisation. Syftet är också att förskjuta maktrelationerna i organisationen och då i synnerhet de professionellas tolkningsföreträde, till förmån för brukarperspektivet.

Ett annat sätt att formulera förskjutningen från kundnöjdhet till brukares kollektiva kunskap är att göra en distinktion mellan brukarens roll som part i målet, intressent, när det gäller insatser riktade till den enskilda personen och brukaren som expert genom erfarenhet (Oranen 2009).

När brukaren tillfrågas som part i målet handlar brukarperspektivet främst om insyn i och påverkan på arbetet i det enskilda ärendet. Om brukaren istället ses som en expert genom erfarenhet ligger det i rollen att komma med synpunkter på hur välfärdssystemet fungerar för brukargruppen mer generellt. Det kan exempelvis vara synpunkter på vilken typ av hjälp och

stöd som saknas. Inte bara män som utövat våld utan också kvinnor som utsatts för våld eller barn som upplevt våld kan inta rollerna som brukare i kunskapsutveckling (Eriksson och Pringle 2010; Oranen 2009; Scottish Women's Aid 1998).

I synnerhet rollen som expert genom erfarenhet ger anledning att reflektera över när i utvecklingsarbetet brukarsynpunkter bör inhämtas. Efterfrågas de aktivt i en inledningsfas i arbetet och under genomförandet av utvecklingsarbetet, eller endast vid uppföljning och utvärdering (Nestler 2007)? Ett exempel på hur barn som upplevt våld kan inkluderas som experter i kunskapsutveckling är ett arbete som pågått i Skottland när det gäller stödinsatser till barn.

En grupp barn med erfarenhet av våld ingick bland dem som ansvarade för ett forskningsuppdrag vars resultat så småningom kom att ligga till grund för den skotska regeringens program när det gäller stöd till barn (Scottish Government 2008; Scottish Women's Aid 2008).

I förhållande till bristerna i det svenska kunskapsläget kan man exempelvis tänka sig att det kan vara viktigt att inkludera barn som experter genom erfarenhet när det gäller utvecklingen av barnstöd kopplad till insatser riktade till våldsutövande män.

Att tillämpa eller införa ett systematiskt våldspreventivt arbete

Mäns våld mot kvinnor i nära relationer är ett brott mot mänskliga rättigheter. Det är ett globalt samhällsproblem och ett folkhälsoproblem eftersom det drabbar kvinnors och barns hälsa, välbefinnande och liv på en rad destruktiva och långtgående sätt. Därför är våldspreventivt arbete med män en angelägen fråga, oavsett vilken typ av insatser det handlar om. Det kan vara universella insatser för att förebygga våld, selektiva insatser inriktade på riskgrupper eller indikativa insatser till män som utvecklat ett våldsbeteende. Även om mäns våld mot kvinnor ytterst är ett socialt problem, så är det samtidigt ett problem i enskilda kvinnors, barns och mäns liv. Därmed blir insatser riktade till enskilda personer, tillsammans med andra insatser, en viktig pusselbit i arbetet för att förebygga mäns våld mot kvinnor.

Än så länge vet vi inte i vilken grad de universella och selektiva insatserna som görs verkligen förebygger våld. Det arbetet behöver utvärderas. När det gäller indikativa preventionsinsatser och de utvärderade programmens bidrag till minskat våld anses effekten vara liten. Försiktigt beräknat minskar återfallen i våld med fem procent när våldsutövaren går i behandling (Babcock m.fl. 2004). Effekten kan tyckas liten, men ur våldsutsatta kvinnors och barns perspektiv är varje procent betydelsefull.

Det finns också en samhällsekonomisk aspekt att ta hänsyn till. Enligt Socialstyrelsens beräkningar av samhällsekonomiska kostnader skulle

”Försiktigt beräknat minskar återfallen i våld med fem procent när våldsutövaren går i behandling.”

FAKTA

Kostnader för mäns våld mot kvinnor

Utifrån 2004 års prisläge uppskattas de samhällsekonomiska kostnaderna för mäns våld mot kvinnor till 2 695–3 300 miljoner kronor per år.

De direkta kostnaderna uppskattas till 1 978–2 536 miljoner kronor. Här ingår bland annat kostnader för sjukvård på 21–38 miljoner kronor, rättsväsendets kostnader som är 1 098–1 189 miljoner kronor och socialtjänstens kostnader på 706–1 149 miljoner kronor och stöd till behandling av män på cirka 44 miljoner kronor.

De indirekta kostnaderna uppskattas till totalt från 717–764 miljoner kronor. Värdet av produktionsbortfallet uppskattas till 679–720 miljoner kronor och värdet av ideellt arbete till 38–44 miljoner kronor.

Källa: Socialstyrelsen (2006c)

en minskning av våld med fem procent betyda att de direkta kostnaderna för våldet minskade mellan 98 och 126 miljoner per år. Ett systematiskt våldspreventivt arbete med män kan med andra ord motiveras både utifrån det mänskliga lidande som våldet orsakar och utifrån de kostnader som våldet orsakar för bland annat socialtjänst respektive hälso- och sjukvård.

Utveckling av verksamheter

Som redan påpekats är många aspekter av våldsförebyggande arbete outforskade och när det gäller insatser i Sverige har effektutvärderingar hittills varit sällsynta. Det gör att dokumenterat effektiva metoder många gånger saknas. Däremot finns en hel del forsknings- och erfarenhetsbaserad kunskap som i avsaknad av systematiska studier kan fungera som en utgångspunkt för det fortsatta utvecklingsarbetet.

Utifrån en utvärdering av fyra väletablerade program i USA ges en rad rekommendationer för hur praktiken kan förbättras vid behandling av våldsutövande män.

Följande frågor pekas ut som centrala när en ny verksamhet ska startas eller en befintlig verksamhet utvecklas:

- › Utgångspunkten bör vara en utvärderad insats/modell.
- › Det måste finnas en tydlig beskrivning av insatsen, inklusive utgångspunkter när det gäller mäns våld mot kvinnor respektive förändringsarbete.
- › Målgruppen och dess behandlingsbehov måste definieras.
- › Det måste finnas rutiner för riskbedömningar och säkerhetsarbete.
- › Det måste finnas en partnerkontakt och ett barnstöd.
- › Man bör ha rutinmetoder för att upptäcka svåra psykiska störningar och missbruk.
- › Man bör arbeta med en intensiv intervention under de första månaderna om målgruppen är män som utövat mycket våld eller begått andra våldsbrott.
- › Det måste finnas rutiner för att säkra en snabb och tydlig reaktion på upprepat våld.
- › Det måste finnas periodiska uppföljningar och en tydlig reaktion på frånvaro eller avhopp från programmet.
- › Det måste finnas en genomtänkt plan för dokumentation, uppföljning och utvärdering av verksamheten.
- › Verksamheten bör ingå i samverkan med andra aktörer i det lokala och regionala sammanhanget.

Viktiga frågor för utveckling av insatser riktade till våldsutövande män:

- › Snabb och tydlig intervention vid första polisanmälan.
- › Screening för svåra psykiatriska problem och alkoholmissbruk.
- › Intensiv intervention de första 1–2 månaderna (3–4 gånger per vecka snarare än bara 1 gång) för dem som utövat grovt våld och tidigare begått andra former av brott.
- › Genusbaserade KBT program (konventionella program) förefaller lämpliga för de flesta våldsutövande män.
- › Regelbunden uppföljning för att säkerställa snabb respons vid avbrott i programmet.
- › Pågående riskhantering med män.
- › Uppföljning och stöd till kvinnor och barn (kontinuerlig säkerhetsplanering).
- › Snabb och tydlig respons vid upprepat våld.

Källa: Gondolf (2002)

Genomförande och ledningsansvar

Bland annat utredningen om kvinnofridsuppdragen (SOU 2004:121) och betänkandet *Slag i luften* (2004:121) pekar på en rad utmaningar i införandet av ett systematiskt våldsförebyggande arbete med män. Utredningen utvärderade hur myndigheter och kommuner genomfört de så kallade kvinnofridsuppdragen och konstaterade att de normativa värden som underbyggts och förutsatts i uppdragen inte drivits vidare på lokal nivå. Det finns, menade utredarna, ingen samsyn när det gäller kvinnofridsreformens könsmaktsförståelse av våldet (SOU 2004:121 s. 12). Enligt utredningen brister arbetet med mäns våld i ”kontinuitet, institutionalisering och politisering” (SOU 2004:121 s. 17).

Genomförandet av ett systematiskt våldspreventivt arbete med män kommer med andra ord att ställa krav på den politiska och administrativa ledningen inom kommuner, landsting och regioner. Frågan om mäns våld mot kvinnor framstår fortfarande som politiskt laddad. Å ena sidan har den under de senaste decennierna etablerats på den politiska dagordningen och det finns en bred förankrad medvetenhet om våldets omfattning och det allmännas ansvar att ingripa för att motverka mäns våld. Å andra sidan kan det fortfarande vara kontroversiellt att peka ut män som våldsutövare.

Det finns föreställningar om män och manligheter som präglar de samhällen där de våldsutövande männen lever. När de föreställningarna problematiseras förskjuts också perspektivet mot män i allmänhet, det vill säga också mot de män som inte utövar våld.

Män som utövar våld och män som inte gör det har något gemensamt i och med att de lever med och möts av liknande förväntningar på dem som män. När våldsutövande män blir synliga som män, blir alltså även män i allmänhet synliga. Därmed krävs i allmänhet att män problematiserar sin egen överordnade position i samhällets könsmaktsordning.

”Frågan om mäns våld mot kvinnor framstår fortfarande som politiskt laddad.”

Könsmaktordningen och utpekandet av män som grupp har tidvis väckt starka reaktioner och skapat heta debatter om mäns kollektiva skuld i förhållande till mäns kollektiva ansvar för att bekämpa mäns våld, inte minst i media (Eduards 2002). Vissa debattörer har velat upprätthålla bilden av att våldsutövande män är avvikare, som inte har något gemensamt med de övriga män som inte utövar våld. Men det finns självfallet även de som faktiskt problematiserar normaliseringen av våld i manliga kontexter och ifrågasätter ”grabbighet” (se t.ex. *Machofabriken*).

Stöd till lärande i vardagen

Utifrån en vardaglig praktik kan det innebära ganska krävande läroprocesser för professionella att börja arbeta med mäns våld mot kvinnor på ett säkerhetsinriktat sätt, enligt modeller som sätter de utsatta kvinnornas och barnens intressen i centrum (jfr. Dahlkild-Öhman kommande). Det betyder att de som ska arbeta praktiskt behöver stöd, bland annat i form av resurser, handledning och fortbildning (jfr. Eriksson m.fl. 2006).

För att organisationen ska kunna ta till sig nya referensramar och bidra till utvecklingen av nya arbetssätt krävs stöd från ledningen. Det visar inte minst forskningen om lärande i organisationer (Ellström 2004; Sandberg och Targama 1998).

Ackreditering som ett sätt att säkra kvalitet

Ytterligare ett sätt att närma sig frågan om verksamhetsutveckling och kvalitetssäkring inom socialtjänst och hälso- och sjukvård är att lära av andra länders erfarenheter av att arbeta med ackreditering av verksamheter eller program.

Ett exempel på ackrediteringspraktik när det gäller insatser riktade till våldsutövande män som söker hjälp frivilligt kommer från organisationen RESPECT i Storbritannien. RESPECT är sedan ett drygt decennium en nationell paraplyorganisation för program för våldsutövande män i Storbritannien. I uppdraget ingår bland annat att ansvara för de minimistandarder för god praktik som de anslutna medlemsverksamheterna förbinder sig att följa. Sedan 2006 ansvarar organisationen också för ackreditering av program (RESPECT 2004; 2008).

Syftet med ackrediteringen är att försäkra sig om att verksamheter för våldsutövande män och för männens partners (ingår i minimi-standard) uppfyller tillräckliga kvalitetskrav när det gäller:

- › **Säkerhet.** Det handlar bland annat om att öka säkerheten för kvinnor, barn och andra som riskerar att utsättas för våld i nära relationer. Genom att ge information och stöd till kvinnor kan de få hjälp att ta kontroll över sina liv och att öka säkerheten för sig själva och sina barn.
- › **Bedömning och hantering av risker.** Det handlar bland annat om att bedöma risk för partnervåld och delge andra professionella bedömningen. Det handlar också om att bidra till hanteringen av risker i samverkan med andra aktörer som arbetar med mäns våld mot kvinnor lokalt och regionalt.
- › **Samordnade insatser.** I linje med Duluth-modellen ska verksamheten bidra till utvecklingen av samordnade insatser i det lokala och regionala sammanhanget.
- › **Mångfald och lika tillgång till insatser.** Arbetet med våldsutövande män måste respektera mångfald och anlägga ett antidiskriminerande förhållningssätt i alla aspekter av arbetet så att brukare får tillgång till insatser på lika villkor.
- › **Att främja respektfulla relationer.** Verksamheten ska erbjuda insatser som utmanar, stödjer och uppmuntrar förövare av våld i parrelationer att i stället välja respektfulla relationer samt främja principen att alla har rätt att behandlas med respekt och värdighet.
- › **Ansvarighet.** Män som utövar partnervåld ska bemötas som ansvariga för sitt beteende och för en förändring. De insatser som erbjuds ska vara transparenta och av god kvalitet och de ska involvera de våldsutsatta i utvecklingen och granskningen av insatserna.
- › **Social förändring.** En social förändring som kan bidra till en lägre tolerans för våld mot kvinnor i lokala och regionala sammanhang ska främjas samtidigt som verksamheten ska arbeta på ett sätt som erkänner omfattningen av, dynamiken i och effekterna av våld i nära relationer.

FAKTA

I bedömningen används tio kriterier:

1. En tydlig förändringsmodell.
2. Klienturval, vilka klienter och urvalsmetoder.
3. Inriktning mot flera dynamiska riskfaktorer.
4. Effektiva metoder.
5. Färdighetsinriktning.
6. Ordningsföljd, intensitet och varaktighet.
7. Engagemang och motivation.
8. Kontinuitet i program och andra insatser.
9. Program- och behandlingsintensitet – system för kvalitetssäkring.
10. Fortlöpande utvärdering.

För att försäkra sig om att kvalitetskraven uppfylls specificerar riktlinjerna en rad krav på de verksamheter som söker ackreditering. Kraven gäller allt ifrån ledning och organisation, kompetenskrav och utbildning för personal, själva insatsen och stödet till kvinnor och barn till uppföljning och utvärdering (se RESPECT 2008).

Någon motsvarande organisation eller modell för ackreditering av verksamheter finns inte i Sverige. På sikt kan en liknande praktik med ackreditering av verksamheter eller program vara ett rimligt sätt att försäkra sig om kvalitén i det våldspreventiva arbetet riktat till män.

Ackreditering inom Kriminalvården

Kriminalvårdens ackreditering av program kan också tjäna som utgångspunkt i utvecklingen av ackreditering för verksamheter eller program riktade till våldsutövande män som frivilligt söker hjälp.

I Kriminalvården ska en ackrediteringsansökan bestå av fem manualer. Den första är en teorimanual som beskriver programmets teoretiska grund och modell för förändring. De andra är själva programmanualen som ska beskriva varje sammankomst i programmet på en så detaljerad nivå att det är möjligt för en välutbildad programledare att genomföra programmet på det sätt som avses. Den tredje är en bedömnings- och utvärderingsmanual som bland annat innehåller alla de bedömnings- och utvärderingsinstrument som används.

Dessutom ska det finnas en genomförandemanual där det bland annat framgår vilka grundförutsättningar som krävs för att programmet ska kunna genomföras på avsett sätt samt en utbildningsmanual som både beskriver hur personalen väljs ut och utbildas och hur personalens kompetens ska upprätthållas efter att programmet godkänts.

Ansvar för universell och selektiv prevention

I socialtjänstens uppdrag ingår att arbeta strukturinriktat med sociala problem. Hälso- och sjukvårdens uppdrag inkluderar ett långsiktigt folkhälsoarbete. Hittills har dock den större delen av det universella och selektiva våldspreventiva arbetet i Sverige bedrivits av frivilligorganisationer, oftast med inriktning på unga. Frivilligorganisationernas förutsättningar för att utveckla arbetet gör att det tenderar att bli kortsiktigt eftersom det ofta bedrivs i projektform.

En av de mest påtagliga utvecklingsfrågorna på området universellt våldspreventivt arbete är effektstudier av de insatser som faktiskt görs. Arbetet utvärderas sällan systematiskt med exempelvis för- och eftertester, kontrollgrupper och uppföljning, vilket gör att det är svårt att uttala sig om det arbete som pågår har några effekter på mäns våldsutövande. Andra centrala utvecklingsfrågor är universell prevention inriktad på vuxna män, liksom selektiv prevention av mäns våld mot kvinnor, både när det gäller unga och vuxna män.

Några exempel på verksamheter som arbetar med män som utövar våld

VASKA – samtal och Säkrare pappor vid Kvinnofridsteamet på Kvinnofridsenheten inom socialtjänsten vid Rinkeby-Kista stadsdelsförvaltning i Stockholms stad

Sedan starten 2003 har det centrala i arbetet vid Kvinnofridsteamet varit kvinnans och barnens behov av skydd och stöd.

– Men för att våldet ska upphöra måste arbetet naturligtvis även inbegripa männen. Kontakten med mannen kopplas oftast på utifrån kvinnans behov, berättar Ulrika Sandberg som är biträdande enhetschef och projektledare vid Kvinnofridsenheten i Rinkeby-Kista stadsdelsförvaltning i Stockholms stad.

När verksamheten var nystartad sökte medarbetare vid Kvinnofridsenheten helt enkelt upp de män som hade en relation till den kvinna som sökte hjälp hos teamet. Men erfarenheten har visat att det gav blandat resultat. Många män har svårt att se sig själva som våldsutövande personer och förnekar sitt beteende. Det gör det svårt att motivera männen till samtal och behandling.

– Många män uppfattade oss som budbärare från kvinnan när vi kom och knackade på och det kunde låsa sig helt. Sedan dess har vi insett att en bättre ingång för att nå fram till männen är att ta kontakt med dem utifrån deras roll som pappa och förälder, berättar Ulrika Sandberg.

”... våld kan vara både fysiskt, psykiskt, ekonomiskt, materiellt och sexuellt.”

Utifrån mannens föräldraroll har Kvinnofridsteamet arbetat fram så kallade VASKA – samtal (Våld, Ansvar, Sammanhang, Konsekvenser och Alternativ) med inspiration från det norska behandlingsprogrammet ATV, Alternativ til vold.

Samtalen sker vid fem tillfällen, där varje session har ett eget tema.

VASKA ingår som en del i en pågående barnutredning när socialsekreterarna befarar att det finns våld med i bilden.

Samtalen är inte tänkta att ersätta en behandling, utan är snarare till för att mannen ska få syn på sitt eget våldsutövande, samtidigt som han får klart för sig att socialtjänsten känner till vad som pågår. Eftersom samtalen är en del av en pågående utredning är det svårt för männen att tacka nej till att delta.

– Det är ett bra sätt att nå män som egentligen inte vill tala om våld. Många män utövar våld utan att förstå vad de gör, men männen kan också förminska sina handlingar, berättar Johan Fors som är familjebehandlare och samtalsledare vid VASKA-samtalen.

Redan vid det första samtalet diskuteras våld noga och våldskriterierna går igenom. Det vill säga att våld kan vara både fysiskt, psykiskt, ekonomiskt, materiellt och sexuellt.

Det andra samtalet går ut på att mannen ska se att han har ett ansvar för sitt våld. Att han inte kan lägga det utanför sig själv, genom att göra sig till ett offer för omständigheterna.

Samtalet som handlar om sammanhang går bland annat ut på att mannen ska förstå att våld måste sättas i en kontext. Att ge en annan man en knuff på fotbollsplanen inte är detsamma som att knuffa en kvinna i en relation. Mannen får också sätta in sig själv i ett sammanhang och prata om vem han är och vad han varit med om.

– Här är det viktigt att vara på sin vakt så att inte en traumatiserande historia tas som intäkt för att ursäktas våldet, säger Johan Fors.

Nästa samtal handlar om att få mannen att se vilka konsekvenser våldet får för kvinnan, barnet och inte minst mannen själv.

Vid det sista samtalet läggs tonvikten på vilka alternativ mannen har till att bruka våld.

Ett viktigt inslag vid samtalen är också att det kan ta tid att bygga upp tillit hos kvinnan och barnet igen. Något som kan vara svårt och jobbigt för många män att förstå och ta till sig.

– Fördelen med samtalen är våldet kommer upp på bordet, vare sig han tillstår det eller inte. Mannen får också tillfälle att prata om sitt våld med någon som kan bemöta honom i det, säger Johan Fors.

Johan Fors påpekar att det är svårt för både samtalsledaren och mannen att tala om våldet, ibland så svårt att samtalsledaren riskerar att omedvetet liera sig med mannen, så kallad collusion.

– Man måste vara noga med att inte hamna i den fällan. Våldet får aldrig negligeras. I samtalen försöker jag vara vänlig, men tuff utan att vara konfrontativ, säger Johan Fors.

För att undvika collusion är det viktigt att våldsoffret hela tiden är synligt för samtalsledaren. Det är också viktigt med kontinuerlig professionell handledning.

Ibland kan VASKA – samtalen bli en ingång till att få mannen att delta i en behandling. Att delta i behandling är i allra högsta grad ett alternativ till våld.

En av de stora vinsterna med VASKA-samtalen är att Kvinnofridsteamet kommer i kontakt med många fler män tidigare. Att rekrytera män som är motiverade till behandling har varit ett problem för verksamheten eftersom det är få män som hör av sig på frivillig väg och vill ha hjälp med sitt våldsutövande. Samtidigt konstaterar Kvinnofridsteamet att det finns ett behov av att se över formerna för VASKA-samtalen, så att de inte konkurrerar ut behandlingsprogrammet Säkrare pappor som finns tillgängligt i stadsdelen.

Säkrare pappor

I Rinkeby-Kista erbjuds pappor att delta i programmet Säkrare pappor, Caring Dads, som är ett manualbaserat program med ursprung i Kanada. Programmet består av fyra block som löper över 17 veckor. Programmet leds av två gruppledare.

Det första blocket är framförallt inriktat på att öka mannens motivation till att fullfölja programmet. Mannen får också lära känna gruppen han ska arbeta i och sätta upp mål för sig själv. Därefter följer ett block med fokus på vad som kännetecknar ett gott faderskap. Hur man kan lära känna sina barn, lyssna på dem och ge dem beröm.

– Vi pratar också om att barn har olika behov i olika åldrar och att de inte går att behandla som små vuxna. I det här blocket är det väldigt fördelaktigt att papporna kan dela sina erfarenheter sinsemellan, säger Johan Fors.

Först i det tredje blocket diskuteras våldet. Då får männen bland annat lära sig att våld kan se ut på många olika sätt. Men också hur de kan lära sig att se barnens behov och hur det påverkar barnen att vara i ett sammanhang som präglas av våld. Gruppen arbetar också mycket med att bemöta de män som förnekar eller förminskar sitt våld.

Det sista blocket handlar om att fördjupa de nya kunskaperna, planera för framtiden och bygga upp förtroendet hos de våldsutsatta.

– Det kan ta tid att bygga upp tilliten hos våldsoffren igen, även om mannen gör allt rätt, säger Johan Fors.

De män som deltar i Säkrare pappor gör det utifrån ett insatsbeslut som tas i samband med en barnavårdsutredning. Det är alltså ett myndighetsbeslut som senare följs upp för att säkerställa att barnet är tillräckligt skyddat om pappan medges fortsatt vårdnad eller umgänge med barnet.

I programmet ingår en mammakontakt som går ut på att kvinnan får information om att pappan deltar i programmet och vad det innehåller. I samband med det görs också en säkerhetsplanering i samverkan med kvinnan.

Säkrare pappor bedrivs för närvarande i projektform vid Kvinnofridsteamet.

Arbetet vid Kvinnofridsteamet vilar på feministisk grund. Det innebär att det finns en förståelse av våld som ett strukturellt problem under påverkan av könsroller och könsmakt. Sida vid sida med könsmaktsperspektivet finns också en förståelse för att förövare är en heterogen grupp.

– Men vi ser alltid våldet som ett uttryck för en könsmaktsordning, men att det också kan finnas individualpsykologiska förklaringar till våldet, säger Ulrika Sandberg.

Kvinnofridsteamet vid Kvinnofridsenheten vid Rinkeby-Kista sdf i Stockholms stad

- › Kvinnofridsenheten är en enhet inom socialtjänsten i Rinkeby-Kista stadsdelsförvaltning i Stockholms stad.
- › Verksamheten har varit igång sedan 2003 och vänder sig till kvinnor som utsatts för våld i en nära relation och till män som utövar våld.
- › Under 2010 gjordes 85 utredningar om kvinnor som blivit utsatta för våld. 62 av kvinnorna fick skyddat boende och de hade med sig 25 barn. 48 män kontaktades och det inleddes en utredning i nästan alla de fall då den våldsutövande mannen var en pappa.
- › Säkrare pappor är ett nystartat projekt. Hittills har teamet träffat pappor både i grupp och individuellt.

Eftersom Kvinnofridsteamet vid Kvinnofridsenheten tillhör socialtjänsten i Rinkeby-Kista följer de socialtjänstlagen och de har myndighetsutövning. Det innebär att alla ärenden journalförs och dokumenteras noga. Teamet har också arbetat fram egna utredningsmallar utifrån den våldsproblematik de arbetar med.

Läs mer på:
www.stockholm.se

Utväg Skaraborg

Våga se – kunna handla. Det är viktiga ledord för verksamheten vid Utväg Skaraborg.

Allt relationsvåld är en del av ett sammanhang där olika omständigheter samverkar. Det kan till exempel finnas personliga, könskulturella och socialpsykologiska förklaringar. Därför är det viktigt att arbeta med våldet på flera nivåer.

– Vi tänker att det är angeläget att jobba med helheten och med hela familjen. Livsberättelsen får ta stor plats i stödet. Det blir en historia om vem man är, i vilket sammanhang man finns och en insikt om att det är föränderligt. Vi vill att man ska våga se på sitt liv på ett annat sätt än tidigare, berättar Michael Ottow, som är samordnare för de män som kommer till Utväg Skaraborg.

Utväg Skaraborg kom till i mitten av 1990-talet som ett resultat av myndighetssamverkan mot kvinnofrid i regionen. Initiativet kom från Kriminalvården som behövde erbjuda dömda män stöd och Utväg Skaraborg blev den enhet, som fick i uppdrag att aktivt arbeta mot våldet. När Kriminalvården 2007 började behandla dömda män inom ramen för sitt eget program IDAP, blev allt stöd på Utväg Skaraborg frivilligt.

– Tidigare handlade det mer om ett påverkansarbete för att männen skulle ändra sina normer, beteenden och värderingar. Nu har verksamheten utvecklats till att gränsa till terapi. Vi har ett helt annat djup på vår verksamhet än på 1990-talet, säger Michael Ottow.

Deltagande myndigheter i samverkan är Polisen, Åklagarmyndigheten,

Kriminalvården, kommuner samt hälso- och sjukvården i Västra Götalandsregionen.

Verksamheten finansieras av kommunerna och hälso- och sjukvården. En av kommunerna har hand om den administrativa delen av verksamheten, med bland annat lönehantering till de anställda.

Polisen förmedlar aktivt information till våldsutövare om Utväg Skaraborgs existens.

Dessutom har alla inblandade myndigheter ett erfarenhetsutbyte kring hur det ska gå att komma tillrätta med våldet.

I samverkan ingår också ett ansvar för myndigheterna att arbeta mot relationsvåld inom ramen för sin verksamhet.

Arbetet vid mottagningen drivs utifrån en nollvision som ska nås både genom ett förebyggande arbete och genom att förhindra upprepning av ett våldsbeteende.

Eftersom Utväg Skaraborg inte är någon myndighet hamnar verksamheten under råd och stöd. Däremot råder sekretess, vilket innebär att ingen av de samverkande myndigheterna har insyn i enskilda fall. Sekretessen kan dock lyftas om det framkommer att en person planerar någon form av kriminell verksamhet eller riskerar att skada sig själv. Det förs inga journaler, men det förekommer arbetsanteckningar.

– Det är något vi är noga med att kommunicera till dem som söker sig till oss. Vi berättar också att vi har anmälningsplikt till socialtjänsten vid misstanke om att barns utveckling är i fara, berättar Michael Ottow.

De män som kommer till mottagningen kan delas in i tre olika grupper. Män som får erbjudande om kontakt i samband med att de anmälts till polisen. De som kommer via sjukvården, socialtjänsten, familjerätten och liknande instanser. Och de som kommer helt på eget initiativ.

Det handlar om ett förutsättningslöst möte som är till för att utreda möjligheten till stöd, säger Michael Ottow.

När männen väl kommer väntar ett två timmar långt samtal där i princip våldsutövarens hela liv kartläggs på ett strukturerat sätt. Familjemedlemmar, nätverk och sammanhang. Tillsammans med samordnaren får våldsutövaren också komma fram till vad våld är, att det alltid är kopplat till respektlöshet och att det något som våldsutövaren själv ansvarar för. Det gäller också att komma fram till att det finns något att rädda genom att börja jobba med sitt beteende.

– I regel blir det en stor aha-upplevelse och många är mäkta slut när vi är klara. Samtalet ligger sedan till grund för det fortsatta stödet, säger Michael Ottow.

Oavsett i vilken form det fortsatta stödet ges, individuellt eller i grupp, finns ett stort fokus på att uppmuntra våldsutövaren till att ta hjälp av sitt nätverk för att kunna ändra sitt beteende. Närvarande är också ett barnperspektiv, vilket betyder att barnen hela tiden förs in i diskussionen och samtalet. Ofta finns en stark motivation till att inte vara en våldsutövande pappa. Det har till exempel visat sig lättare att få våldsutövande män att tacka ja till att medverka i en pappagrupp än i en vanlig mansgrupp.

Under stödinsatsen är det sällsynt att Utväg Skaraborg arbetar med partnerkontakt. När det ändå sker är det för att parterna vill ha det så.

– De flesta vill inte fortsätta leva med den som utsätter dem för våld. Då

känns det fel att prata partnerkontakt, konstaterar Michael Ottow.

För att öka säkerheten arbetar Utväg Skaraborg istället med andra personer i mannens nätverk som kan få insyn i problematiken och som mannen kan prata med om sina känslor och sitt beteende.

Arbetet vid Utväg Skaraborg har tagit avstamp i Duluth-modellen där man arbetar mycket med påverkansgrupper. Med tiden har arbetssättet utvecklats till att bli mer processorienterat och utgå från våldsutövarnas egna problem. Det beror bland annat på att män som söker hjälp på frivillig väg är mer motiverade till en förändring än män som dömts till behandling.

Över hälften av männen som går hos Utväg Skaraborg blir hjälpta till ett våldsfritt beteende.

Det fysiska och det sexuella våldet är relativt lätt att komma tillrätta med, berättar Michael Ottow. Svårast att jobba med är det psykologiska våldet, som ofta är ett mer befast beteende hos en person.

Nu arbetar Utväg Skaraborg med att dokumentera sitt arbetssätt och ta fram en manual för sitt stödprogram för män.

Med några års erfarenhet tycker sig Michael Ottow se att verksamheten står inför ett nytt paradigmskifte. Genusperspektivet är ständigt närvarande vilket betyder att medarbetarna vid mottagningen undviker att arbeta utifrån normer och värderingar som stärker könsskillnader. På det följer också en större medvetenhet kring vikten av att ha med ett hbtq-perspektiv.

– Det är fortfarande ett utvecklingsområde. Men vi pratar mer och mer om att vi kanske hellre ska utgå från våldsutövande och våldsutsatt och sätta ihop våra grupper utifrån det, istället för att utgå från kön, berättar han.

Men fakta kvarstår att det är mäns våld som är det stora problemet. Det är medarbetarna på Utväg Skaraborg tydliga med.

– Börjar man slira på det finns det risk för att en normalisering smyger sig in och då är vi farligt ute, säger Michel Ottow.

Utväg Skaraborg

Varje år får cirka 90 män som slår hjälp på mottagningen och av dem går runt 35 i gruppsamtal. Det finns också ett pappaprogram där män som slår får större kunskap om hur våldet påverkar deras barn.

Mottagningen erbjuder gruppverksamhet till barn och ungdomar som bevittnar eller utsätts för våld. Dessutom finns det tjej- och kvinnogrupper för våldsutsatta. Det finns också möjlighet för våldsutövande kvinnor att söka sig till mottagningen.

Utväg Skaraborg bedriver också ett utåtriktat och förebyggande arbete. De har bland annat ett skolprojekt som handlar om normer och värderingar där fokus ligger på vad som gör att man inte orkar vara en bra person, fast man egentligen vill vara det. Projektet vänder sig till niondeklassare och elever i första ring på gymnasiet. Vid skolbesöken är vanligt att ungdomar dröjer sig kvar, både som våldsutövare och våldsutsatta.

Verksamheten bedriver också ett program som går ut på att samtala med personer med begåvningshinder om normer och värderingar.

På Utväg Skaraborg arbetar en verksamhetsledare, tre samordnare, två skolinformatörer och tio gruppleddare.

Läs mer på:
www.utvag.se

Utväg Södra Älvsborg

Utväg Södra Älvsborg bygger på en helhetssyn där både våldsutsatta och våldsutövare erbjuds hjälp och stöd.

Både våldsutövande män och våldsutövande kvinnor erbjuds hjälp. Men det våld som män utsätter kvinnor för är ett mycket större problem än kvinnors våld mot män och anses vara ett folkhälsoproblem. Det är till exempel vanligare att kvinnor som utsätts för våld i en nära relation känner sig hotade till livet.

Därför menar medarbetarna vid Utväg Södra Älvsborg att det fortfarande är relevant att tala om mäns våld mot kvinnor.

Detta samtidigt som verksamheten utvecklas alltmer mot ett bredare fokus på hur våldet påverkar människor i en nära relation.

– Sedan 2011 har vi fått en bredare våldsdefinition. Numera arbetar vi med våld i en nära relation och inte bara med mäns våld mot kvinnor, säger Mikael Persson som är familjeterapeut och samordnare för männen.

Verksamheten bygger på en myndighetssamverkan mellan fem myndigheter i regionen. Det betyder att inriktningen på verksamheten bestäms av de fem myndigheterna tillsammans. Rent organisatoriskt har hälso- och sjukvården tagit på sig huvudmannaskapet för verksamheten, vilket innebär att medarbetarna på Utväg Södra Älvsborg är anställda av hälso- och sjukvården.

Utväg Södra Älvsborg är en fristående verksamhet utan myndighetsansvar och för därför inga journaler och kan inte heller fatta myndighetsbeslut. Tanken är att det ska göra det enklare för människor att söka verksamhetens hjälp. Många, både kvinnor och män, är oroliga för att deras våldsutövande, eller utsatthet för våld, ska registreras någonstans, berättar Mikael Persson.

Däremot har Utväg Södra Älvsborgs anmälningsplikt enligt socialtjänstlagen när det finns misstanke om att ett barn far illa, vilket de också är noga att informera alla hjälpsökande om.

– Verksamheten är helt inriktad på råd och stöd. Däremot kan det hända att vi för minnesanteckningar vid samtal, särskilt vid kontakter som varar länge. Men i så fall informerar vi den som är berörd och alla anteckningar förstörs när personen inte har kontakt med oss längre, säger Mikael Persson.

Verksamheten vid Utväg Södra Älvsborg bygger på att personer som utövar våld i nära relationer på frivillig väg hör av sig för att de vill ha hjälp att sluta med våldet. Av de våldsutövare som hör av sig är de flesta män. Det händer också att män uppmanats av exempelvis polis eller socialtjänst att kontakta mottagningen.

Den inledande kontakten tas ofta via telefon eller mejl och målsättningen är att den hjälpsökande mannen ska erbjudas ett personligt samtal på mottagningen i Borås inom två veckor.

– Helst ska det vara ett personligt möte, men eftersom verksamheten täcker in hela södra Älvsborg som består av tio kommuner kan det hända att vi istället har ett längre samtal på telefon, berättar Mikael Persson.

Det är också möjligt för någon av medarbetarna vid Utväg Södra Älvsborg att åka till personens hemort för ett samtal där. Tack vare myndighetssamverkan är det relativt enkelt att låna lokaler för ett möte.

Om klienten är villig till en fortsatt kontakt efter det inledande mötet är den normala gången att personen ifråga erbjuds ytterligare några individuella samtal innan deltagande i gruppsamtal erbjuds. Mannen avgör själv hur länge han vill gå i enskilda samtal, men ett generellt erbjudande är cirka tio träffar.

Gruppbehandlingen består av 24 träffar. Gruppbehandlingsmodellen för män som utövar våld i en nära relation är utarbetad av den norska psykologen Per Isdal som arbetar på Alternativ til vold, ATV.

För de som har svårt att prata i grupp finns möjlighet till anpassad individuell behandling. Gruppbehandlingsmodellen är vägledande också i det individuella arbetet. Träffarna utgår från särskilda teman, exempelvis vad våld är, ansvar för våld, far och barn, sexualitet och alternativ till våld. Samtidigt har gruppen hela tiden ett prioriterat fokus på deltagarnas aktuella

situation. Tanken är att deltagarna ska dela med sig av sina erfarenheter samtidigt som de stöttar och hjälper varandra.

– Vi har en klar idé om vad vi tänker att våld är och vi går noga igenom vår våldsdefinition, vi pratar om våldets konsekvenser och männen får beskriva våldet de upplevt. Vi går rakt på våldet hela tiden, säger Mikael Persson.

Utvecklingen vid Utväg Södra Älvsborg går mot att männen som kommer till mottagningen blir allt yngre. Många av dem har själva både varit utsatta för våld och är själva våldsutövare. Hos de unga männen finns också en tendens till ett ökat grovt sexualiserat våld som oroar.

De unga männen kommer sällan på eget initiativ, utan remitteras av polisen eller socialtjänsten.

– Det gör att det kan vara svårare att motivera dem till samtal, men vi försöker utveckla fungerande former för att nå de unga, säger Mikael Persson.

Utväg Södra Älvsborg anlägger flera perspektiv på våld. Dels arbetar man utifrån ett traditionellt könsmaktsperspektiv, men samtidigt finns en medvetenhet om att det också finns en individuell historia som gör att mannen agerar på det sätt han gör. Ett sätt att se på våld är att det är ett sätt att skaffa sig den makt, kontroll och status som mannen upplever att han saknar.

– Vi har en bred utbildning och kompetens och jobbar utifrån många teoretiska grunder. Det är alltifrån psykodynamiska teorier till systemteorier.

Verksamheten vid Utväg Södra Älvsborg är under ständig intern utvärdering och utveckling. Utvärderingen görs med hjälp av ett frågeformulär som används i början, mitten och i slutet av en kontakt. Dessutom brukar klienten kontaktas igen efter 3 månader, efter 6 månader och efter ett år.

De personer som haft kontakt med Utväg Södra Älvsborg upplever en positiv förändring, även om våldet inte upphör helt. Det fysiska våldet kan minska eller upphöra relativt snabbt, men många förövare tenderar att fortsätta med psykiskt våld.

– De goda resultaten gäller främst minskningen av det livshotande våldet, konstaterar Mikael Persson.

Utväg Södra Älvsborg arbetar inte utifrån ett standardiserat frågeformulär vid kartläggningen av våld, men har funderingar på att införa det. Framför allt i samtal med föräldrarna om barnen.

– Risken blir mindre att vi missar något då. Vi skulle också vinna på att hitta bra utvärderingsmodeller.

Det förs också diskussioner om att erbjuda partnerkontakt eftersom många kvinnor upplever ett behov av återkoppling.

– Det händer att en person som deltar i vår verksamhet genomgår stora positiva förändringar som individ, medan partnern fortfarande kan uppleva att det finns ett hot.

Utväg Södra Älvsborg

Utväg Södra Älvsborg är en myndighetssamverkan för kvinnofrid mellan Polismyndigheten, hälso- och sjukvården, Kriminalvården, åklagarkammaren och socialtjänsten i kommunerna Alingsås, Bollebygd, Borås, Herrljunga, Lerum, Mark, Svenljunga, Tranemo, Ulricehamn och Vårgårda.

Medarbetarna är anställda av primärvården och hälso- och sjukvården är verksamhetens huvudfinansiär och ekonomiskt tar hälso- och sjukvården 2/3 av ansvaret. Resten av verksamheten finansieras av socialtjänsten i regionen.

Verksamheten har funnits sedan 2001.

Alla myndigheter som kommer i kontakt med våldsproblematiken ska bemöta de berörda på ett samlat och konsekvent sätt. Både de som drabbas av våldet och den som utövar våldet behöver stöd för att en förändring ska ske.

Därför vänder sig Utvägs verksamhet till både kvinnor, barn och män.

Sedan 2011 har Utväg Södra Älvsborg ett utvidgat uppdrag om våld i nära relation som också omfattar hbtq-personer.

Verksamheten har också ett uppdrag att arbeta förebyggande. Det arbetet sker framförallt i arbetet med ungdomar.

Läs mer på:
www.utvag.com

Begrepp och ordförklaringar

Akreditering – kvalitetsprövning enligt fastställda standarder.

Aktuariskt system – system för att sammanställa och analysera data inför ett beslutsfattande. Riskbedömningar görs genom att följa givna regler för vilka faktorer som ska beaktas och hur de ska beaktas och hur faktorerna sedan ska omsättas i siffervärden.

Ekologisk modell – modellen framhåller ett samspel mellan personliga, situationsbetingade och sociokulturella faktorer som orsak till våld.

Familjesystemteori – enskilda vuxna eller barn med problem ses som delar i ett familjesystem. Orsakerna till problemen anses ligga i den familjekonstellation som personen befinner sig. Därmed ska hela familjen kartläggas och behandlas.

Genus/gender – genus är den betydelse vi ger det biologiska könet, det vill säga sociala och kulturella konstruktioner av det biologiska könet. Genus handlar om de förväntningar och föreställningar som både individer och samhälle har på hur människor bör vara utifrån sitt biologiska kön. Genus används ofta synonymt med socialt kön. Genus skapas och upprätthålls genom ständigt återupprepade handlingar och bidrar till att våra föreställningar om kvinnligt och manligt upprätthåller en ojämlik relation mellan könen. Det förändras över tid och ser olika ut i olika kulturer. Gender är den engelska beteckningen som ibland används i Sverige. Se även kön.

Genusystem – Mönster av maktrelationer mellan kvinnor och män och definitioner av kvinnlighet och manlighet, könets isärhållande, över- respektive underordning.

HBQ – homosexuella, bisexuella, trans- och queerpersoner.

Indikativ prevention – behandlande insatser för dem som behöver akut eller särskilt stöd, det vill säga där det finns kända problem.

Intersektionalitet – en sociologisk teori och analytiskt hjälpmedel för att studera hur olika former av diskriminerande maktordningar som exempelvis genus, etnicitet, klass, sexuell läggning, ålder och funktionsnedsättning samverkar i ett samhälle.

Intervention – psykosocial behandling.

Jämlikhet – alla individers lika värde. Det innebär rättvisa förhållanden mellan alla individer och grupper i samhället och utgår från att alla människor har lika värde oavsett kön, etnicitet, religion, social tillhörighet, sexuell läggning, funktionsnedsättning med mera.

Jämställdhet – jämställdhet är rättvisa, demokrati och delaktighet. Kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhällets såväl som sina egna liv. Det förutsätter lika rättigheter, skyldigheter och möjligheter inom livets alla områden (SKL:s definition av jämställdhet).

Kognitiv psykologi – psykologisk inriktning som handlar om de mekanismer som ligger bakom människans tankeprocesser. Till den kognitiva psykologins huvudsakliga arbetsområden hör minne, språk, problemlösning, beslutsfattande, medvetande och intelligens.

Konventionellt program – etablerat program

Kön – utgår från sammansättningen av kromosomer hos den enskilde individen, den fysiska kroppens genitalier och fortplantningsförmåga, dvs. om det är en man eller kvinna. Istället för kön används ibland begreppet biologiskt kön inom forskning för att beskriva personens kroppsliga könsuttryck. På engelska översätts det biologiska könet med "sex", och det sociala könet (genus) med "gender".

Könsmaktsordning – teori som går ut på att män i alla samhällen är fostrade att inneha den ekonomiska och beslutande makten i familj och samhälle. Samhällets regler är utformade så att denna ordning kan upprätthållas.

Normkritik – innebär att inte fokusera på dem som uppfattas som avvikare i ett sammanhang, utan istället att fokusera på de normer och maktstrukturer som gör att dessa personer uppfattas som avvikare och de konsekvenser som kommer av denna obalans.

Partnerkontakt – innebär att kvinnan får en egen kontaktperson under tiden som den man som utsatt henne för våld får behandling.

Psykodynamisk psykologi – utgår från dels att människan handlar målmedvetet för att tillfredsställa sina medfödda behov, dels att hon styrs av omedvetna konflikter och motiv. Dessa omedvetna processer, tankar, rädslor och önskningar påverkar beteendet. De psykodynamiska teorierna lägger oerhört stor vikt vid barndomen som ses som nyckeln till människans beteende och psykiska hälsa senare i livet.

Screening – breda undersökningar av individer i en population utan att individerna uppvisar några uppenbara symtom på den eftersökta problematiken.

Selektiv prevention – förebyggande arbete som sker i ett särskilt syfte och med särskilt utvalda och avgränsade grupper där personerna riskerar att utveckla problem.

Socialisationsteori – behandlar processen där människor blir fungerande samhällsmedborgare. Anpassningsprocessen går i båda riktningarna: Individen anpassas till samhället, men samhället blir också förändrat av individer.

Transteoretisk modell – beskriver hur förändring sker i flera steg, eller faser. Faserna kan definieras och följas av såväl behandlare som brukare.

Universell prevention – innebär generella insatser som riktar sig till stora grupper i syfte att stärka existerande positiva beteenden och förebygga uppkomsten av problem.

Lästips

Kapitel 1. Från privatsak till politiskt problem och kunskapsområde

- Eriksson, M., med Biller, H. och Balkmar, D. (2006) *Mäns våldsutövande – barns upplevelser. En kartläggning av interventioner, kunskap och utvecklingsbehov*. Stockholm: Näringsdepartementet/Fritzes.
- Karolinska Institutet (2011). *Kartläggning över insatser för män som utövar våld mot kvinnor. Ett kunskapsunderlag för framtida utvecklingsarbete*. Stockholm: Karolinska Institutets folkhälsoakademi 2011:3.
- Länsstyrelsen Stockholm (2010) *Socialtjänstens arbete med män som utövar våld i nära relation*. Stockholm: Länsstyrelsen i Stockholms län.
- Råkil, M. (red.) (2002). *Menns vold mot kvinner – Behandlingserfaringer og kunnskapsstatus*. Oslo. Universitetsforlaget.
- SKL (2006) *Mäns våld mot kvinnor – en kunskapsöversikt*. Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting.
- SKL (2009) *Utveckling pågår. En kartläggning av kvinnofridsarbetet i kommuner, landsting och regioner*. Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting.
- Wendt-Höjer, M. (2002). *Rädslans politik. Våld och sexualitet i den svenska demokratin*. Malmö: Liber.

Kapitel 2. Perspektiv på mäns våld

- Bowker, L. H. (red.) (1998) *Masculinities and Violence*. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications.
- Enander, V. (2008) *Women Leaving Violent Men: Crossroads of Emotion, Cognition and Action*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Hearn, J. (1998) *The Violences of Men*. London: Sage Publications.
- Johansson, K. (red.) (2005). *Hedersmord. Tusen år av hederskulturer*. Lund: Historiska Media.
- NCK (2010a) *Antologi. Sju perspektiv på våldtäkt*. Uppsala: Nationellt centrum för kvinnofrid, NCK-rapport 2010:2.
- NCK (2010b) *Hedersrelaterat våld och förtryck. En kunskaps- och forskningsöversikt*. Uppsala: Nationellt centrum för kvinnofrid, NCK-rapport 2010:1.
- Tobiasson, M-A. och Eriksson, M. (2010). IDAP-behandlingsprogram för män som misshandlar, i Berman, A. H., och Farbring, C.-Å. (red.) *Kriminalvården i praktiken: Strategier för att minska återfall i brott och missbruk*. Lund: Studentlitteratur.

Kapitel 3. Att förebygga våldets uppkomst

- Alvant, P. (2009) *Effekter av anti-mobbingsprogram – vad säger forskningen?* Stockholm: Brottsförebyggande rådet (BRÅ).

- Berg, L. (2007) *Nordisk forskning om prevention mot våld bland unga – En betraktelse från en genusorienterad horisont*. Stockholm: FoU-enheten Stockholms stad. Nr 1.
- Berg, L. Sjögren, M. Söderström, P. (2010) *Prata bort mansvåld. Våldspreventivt arbete riktat till unga män*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Barker, G. Ricardo, C. och Nascimento, M (2007) *Engaging men and boys in changing gender-based inequity in health: Evidence from programme interventions*. Genève: Världshälsoorganisationen (WHO).
- Crooks, C. V., Goodall, G. R., Hughes, R., Jaffe, P. G., Baker, L. L. (2007) Engaging Men and Boys in Preventing Violence Against Women: Applying a Cognitive-Behavioural Model, *Violence Against Women* 13(3), 217-239.
- Ferrer-Wreder, L. Stattin, H. Lorente, C. C. Tubman, J. G. och Adamsson, L. (2005) *Framgångsrika preventionsprogram för barn och unga. En forskningsöversikt*. Stockholm: Gothia.
- Förebyggande program inriktade på ungt partnervåld, exempel: <http://www.ucalgary.ca/resolve/violenceprevention/English/reviewprog/youthdintro.htm#progs> [2011-06-03]
- Zero Tolerance: <http://zerotolerance.org.uk/>

Kapitel 4. Upptäckt och bedömning av mäns våld

- Bancroft, L. och Silverman J. (2002) *The Batterer as Parent. Addressing the impact of domestic violence on family violence*. New York: Sage Publications.
- NCK (2010c) *Att fråga om våldsutsatthet som en del av anamnesen*. Uppsala: Nationellt centrum för kvinnofrid, NCK-rapport 2010:4.
- Shlonsky, A. och Friend, C. (2007). Double Jeopardy: Risk assessment in the Context of Child maltreatment and Domestic Violence, *Brief Treatment and Crisis Intervention*, 7 (4), 253-274.
- Socialstyrelsen (2009) *Socialtjänstens arbete med våldsutsatta kvinnor och deras barn, Utveckling och prövning av standardiserade bedömningsinstrument. Slutrapport till regeringen 1 december 2009*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2011/kommande). *Våld i nära relationer. Handbok för socialtjänsten för stöd och hjälp till våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Kapitel 5. Insatser riktade till våldsutövande män

- Anttila, S., Ericson, C., Glad, J., Fredriksson, M., Olofsson, H., Smedslund, G., Klingspor, K., Hydén, M. (2006) *Utfall och effekter av sociala metoder för kvinnor som utsatta för våld i nära relationer. En systematisk översikt*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Babcock, J. C., Green, C. E., Chet, R. (2004). Does batterers' treatment work? A meta-analytic review of domestic violence treatment, *Clinical Psychology Review*, 23, 1023-1053.
- Berman, A. H., och Farbring, C.-Å. (red.) (2010) *Kriminalvården i praktiken: Strategier för att minska återfall i brott och missbruk*. Lund: Studentlitteratur.

- Eriksson, M., med Biller, H. och Balkmar, D. (2006) *Mäns våldsutövande – barns upplevelser. En kartläggning av interventioner, kunskap och utvecklingsbehov*. Stockholm: Näringsdepartementet/ Fritzes.
- Gondolf, E. W. (2002). *Batterer Intervention Systems. Issues, Outcomes, and Recommendations*. Thousand Oaks, London och New Delhi: Sage Publications.
- Gävle kommun (2005). *Våld i nära relationer och samarbetsamtal. Ett metodutvecklingsprojekt vid Familjerätten i Gävle*. Gävle: Gävle kommun, Kvalitet och uppföljning, 2005:10.
- Kriminalvården (2010) *Utvärdering av partnerkontakt kopplat till IDAP*. Norrköping: Kriminalvårdens Utvecklingsenhet.
- Isdal, P. (2001). *Meningen med våld*. Stockholm: Gothia.
- Isdal, P. och Råkil, M. (2001). Omöjliga män eller män med möjligheter? I B. Metell (red): *Barn som ser pappa slå*. Stockholm: Gothia.
- RESPECT (2004). *Statement of Principles and Minimum Standards of Practice for Domestic Violence Perpetrator Programs and Associated Women's Services*. London: RESPECT.

Kapitel 6. Särskilt inriktade insatser

- Davies, D. (2004). Group intervention with abusive male adolescents. In P. Jaffe, L. Baker, och A. Cunningham (red.), *Protecting Children from Domestic Violence. Strategies for community intervention*. New York, NY: Guilford Press.
- Gondolf, E. W. (2009) Outcomes from Referring Batterer Program Participants to mental Health Treatment, *Journal of Family Violence*, 24, 577-588.
- Gondolf, E. W. och Williams, O. J. (2001). Culturally Focused Battering Counseling for African American Men, *Trauma, Violence och Abuse*, 4, 283-295.
- Mbilinyi, L. F., Neighbors, C., Walker, D. D., Roffman, R. A., Zegree, J., Edleson, J., O'Rourke, A. (2010) A Telephone Intervention for Substance-Using Adult Male perpetrators of Intimate Partner Violence, *Research on Social Work Practice*, 21(1), 43-56.
- Scott, K. L. och Crooks, C. V. (2004). Effecting Change in Maltreating Fathers: Critical Principles for Intervention Planning. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 11, 95-111.
- Stalans, L. J., Hacker, R., Talbot, M. E. (2010) Comparing Nonviolent, Other-Violent, and Domestic Batterer Sex Offenders: Predictive Accuracy of Risk Assessments on Sexual Recidivism, *Criminal Justice and Behaviour* 37(5), 613-628.

Kapitel 7. Avslutning, uppföljning, samverkan och utvärdering

- Gondolf, E. W. (2002). *Batterer Intervention Systems. Issues, Outcomes, and Recommendations*. Thousand Oaks, London och New Delhi: Sage Publications.
- Krogstrup, H. K. (1999) *Brugerinddragelse og organisatorisk læring i den sociale sektor*. Århus: Systime.

Myndigheten för skolutveckling, Rikspolisstyrelsen, Socialstyrelsen (2007) *Strategi för samverkan – kring barn som far illa eller riskerar att fara illa*. Stockholm: Myndigheten för skolutveckling, Rikspolisstyrelsen, Socialstyrelsen.

Shepard, M. och Pence, E. (Eds.) (1999). *Coordinating Community Responses to Domestic Violence. Lessons from Duluth and Beyond*. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications.

Socialstyrelsen (2011/kommande). *Våld i nära relationer. Handbok för socialtjänsten för stöd och hjälp till våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Kapitel 8. Att införa ett systematiskt våldspreventivt arbete

RESPECT (2008) *The Respect Accreditation Standard*. London: RESPECT.

Socialstyrelsen (2006) *Kostnader för våld mot kvinnor. En samhälls-ekonomisk analys*. Stockholm: Socialstyrelsen.

SOU 2004:121. *Slag i luften. En utredning om myndigheter, mansvåld och makt*. Betänkande av Utredningen om kvinnofridsuppdragen. Stockholm: Fritzes.

Webbsidor

Caring Dads: www.caringdadsprogram.com

DAIP/Duluth-modellen: www.theduluthmodel.org

Domestic Abuse Project: www.domesticabuseproject.com

Futures without violence: www.futurewithoutviolence.org

MVU (Mansmottagningen mot våld i Uppsala): www.mansmottagningen.se

Operation Kvinnofrid: www.operationkvinnofrid.nu

RESPECT: www.respect.uk.net

ROKS: www.roks.se

Rättspsykiatriska regionkliniken Sundsvall: www.rpksundsvall.se

SKR: www.kvinnojouren.se

Statens Institutionsstyrelse (SiS): www.stat-inst.se

Utväg: www.utvag.se samt www.utvag.com

Women's Aid, Skottland: www.scottishwomensaid.org.uk

Women's Aid, Storbritannien: www.womensaid.org.uk

White Ribbon-kampanjen: www.whiteribbon.ca

Exempel på preventionsprogram för unga

Förebyggande program inriktade på ungt partnervåld, exempel:

www.ucalgary.ca/resolve/violenceprevention/English/reviewprog/youthdintro.htm#progs [2011-06-03]

Expect Respect/Teen abuse kit: www.homeoffice.gov.uk

Machofabriken: www.machofabriken.se

Olweus anti-mobbningsprogram: www.olweus.se

Safe Dates: www.hazelden.org/web/public/safedates.page

SKRUV-projektet: www.skruvprojektet.se

Zero Tolerance: www.zerotolerance.org.uk

Referenser

- Abu-Lughod, L. (1986) *Veiled sentiments. Honor and poetry in a Bedouin society*. Berkely, CA: University of California Press.
- Adams, D. (1988) Treatment Models of Men who Batter. A Profeminist Analysis, i K. Yllö och M. Bograd (red.) *Feminist Perspectives on Wife Abuse*. Newbury Park, CA: Sage Publications.
- Al-Baldawi, R. (1998) Psykosociala konsekvenser av en förändrad familjestruktur, *Läkartidningen* 95 (19), 2223–2231.
- Al-Baldawi, R. (2002) Culture, Migration, and the Reconstruction of Individual Identity and Family Structure, i N. Banno Gomes, A. Bigestans, L. Magnusson, I. Ramberg (red.) *Reflections on Diversity and Change in Modern Society – A Festschrift for Annika Sjögren*. Botkyrka: Mångkulturellt Centrum.
- Al-Baldawi, R. (2004) Long-Term Measures to Combat Honour-Related Violence in Patriarchal Families, i S. Mojab och N. Abdo (red.) *Violence in the Name of Honour. Theoretical and Political Challenges*. Istanbul: Istanbul Bilgi University Press.
- Alvant, P. (2009) *Effekter av anti-mobbningsprogram – vad säger forskningen?* Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Andersson, G. (2002). Utvecklingsekologi och sociala problem, i A. Meeuwisse, S. Sunesson och H. Swärd (red.) *Perspektiv på sociala problem*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Andersson, K. (2008) *Tackling violence, constructing identity. Young men in institutional care*. Linköping Studies in Arts and Science No. 444 Linköping University, Tema Institute, Linköping 2008.
- Anttila, S., Ericson, C., Glad, J., Fredriksson, M., Olofsson, H., Smedslund, G., Klingspor, K., Hydén, M. (2006) *Utfall och effekter av sociala metoder för kvinnor som utsatta för våld i nära relationer. En systematisk översikt*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Austin, J. B. och Dankwort, J. (1999) Standards for Batterer Programs: A Review and Analysis. *Journal of Interpersonal Violence* 14 (2), 152–168.
- Babcock, J. C., Green, C. E., Chet, R. (2004) Does batterers' treatment work? A meta-analytic review of domestic violence treatment, *Clinical Psychology Review* 23 (8), 1023–1053.
- Baird, C. och Wagner, D. (2000) The relative validity of actuarial and consensus-based risk assessment systems, *Children and Youth Services review* 22 (11), 839–871.
- Bancroft, L. och Silverman J. (2002) *The Batterer as Parent. Addressing the impact of domestic violence on family violence*. New York: Sage Publications.
- Banyard, V. Plante, E., Moynihan, M. (2004) Bystander education: bringing a broader community perspective to sexual violence prevention, *Journal of Community Psychology* 32 (1), 61–79.

- Barker, G., Ricardo, C., Nascimento, M. (2007) *Engaging men and boys in changing gender-based inequity in health: Evidence from programme interventions*. Genève: WHO.
- Barker, G., Ricardo, C., Nascimento, M., Olukoya, A., Santos, C. (2010) Questioning gender norms with men to improve health outcomes: Evidence of impact, *Global Public Health* 5 (5), 539–553.
- Barker, L. L. och Jaffe, P. G. (2003) *Youth Exposed to Domestic Violence. A Handbook for the Juvenile Justice System to enhance assessment and intervention strategies for youth from violent homes*. London, ON: Centre for Children and Families in the Justice System [www.lfcc.on.ca/YE2DV.html/ 2011-06-03].
- Baumann, D. J., Law, J., Sheets, J., Reid, G., Graham, H. (2005) Evaluating the effectiveness of actuarial risk assessment models, *Children and Youth Services Review*, 27 (5), 465–490.
- Belfrage, H. (2005) *PATRIARK. Bedömning av risk för patriarkalt våld med heder som motiv*. Sundsvall: Rättspsykiatriska regionkliniken [www.rpksundsvall.se 2011-06-03].
- Belfrage H (2008) SARA:SV. Version 2. Bedömning av risk för upprepat partnervåld. Användarmanual. Svensk översättning av Kropp PR, Hart SD och Belfrage H: B-SAFER-2. *Brief spousal assault form for the evaluation of risk*. Sundsvall: Rättspsykiatriska regionkliniken [www.rpksundsvall.se 2011-06-03].
- Belfrage, H. och Strand, S. (2007) *Polisiära bedömningar av åtgärder vid stalking – ett utvecklingsprojekt i Södertörn och Kalmar län*. Sundsvall: Rättspsykiatriska regionkliniken [www.rpksundsvall.se 2011-06-03].
- Belfrage, H. och Strand, S. (2009) Validation of the guide for Stalking Assessment Management (SAM) in Swedish law enforcement, *International Journal of Police Science and Management*, 11 (1), 67–76.
- Belfrage, H. och Strand, S. (2010). *Strukturerad bedömning av risker vid hot och trakasserier med hedersrelaterad bakgrund*. Sundsvall: Rättspsykiatriska regionkliniken [www.rpksundsvall.se 2011-06-03].
- Berg, L. (2005a) ”Om hon somnade skulle inte jag vilja ha sex” – unga män samtalar om gränsen mellan fredligt ”sex” och våldtäkt. *Socialmedicinsk Tidskrift* nr 6, 536-547.
- Berg, L. (2005b) På killarnas villkor, *Socialpolitik* nr 1, 31–32.
- Berg, L. (2007a) Homosocialitetens kraft: hur unga män ”gör” maskulinitet i grupp och individuellt, *Sociologisk forskning* nr 2, 26–48.
- Berg, L. (2007b) *Nordisk forskning om prevention mot våld bland unga – En betraktelse från en genusorienterad horisont*. Stockholm: Stockholms stad, FoU-enheten.
- Berg, L. Sjögren, M. Söderström, P. (2010) *Prata bort mansvåld. Våldspreventivt arbete riktat till unga män*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Bergman, Helena och Hobson, Babara (2002) Compulsory fatherhood: the coding of fatherhood in the Swedish welfare state. I B. Hobson (red.) *Making Men into Fathers. Men, Masculinities and the Social Politics of Fatherhood*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Bergström, L. och Rudqvist, A. (2006) *Mansfrid. Behandling av män som begått våldsbrott mot kvinnor i nära relation* [Treatment of men who have committed violent crimes against women in close relationships]. Karlstad: Karlstads universitet.
- Boer, D. P., Hart, S. D., Kropp, P. R., Webster C. D. (1999). *SVR-20. Riktlinjer för bedömning av risk för sexuellt våld*. Svensk översättning av H. Belfrage, B. Jarl, N. Långström. Sundsvall: Sundsvall: Rättspsykiatriska regionkliniken [www.rpksundsvall.se 2011-06-03].
- Bondeham, F. (2006) Feministisk pedagogik i det globala rummet: några reflektioner kring omöjlig undervisning, i E. L. Volk (red.) *Jämställdhet gör världen rikare: en inspirationsskrift för skolans alla lärare om jämställdhet för hållbar utveckling i ett globalt perspektiv*. Stockholm: Sida.
- Bowker, L. H. (red.) (1998) *Masculinities and Violence*. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications.
- Broberg, A., Almqvist, K., Almqvist, L., Axberg, U., Cater, Å. K., Eriksson, M., med Forssell, A., Grip, K., Iversen, C., Sharifi, U. (2010) *Stöd till barn som upplevt våld mot mamma. Preliminära resultat från en nationell utvärdering*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Bronfenbrenner, Urie (1979) *The Ecology of Human Development*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- BRÅ (Brottsförebyggande rådet) (2005) *Våldtäkt. En kartläggning av polisanmälda våldtäkter*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet, BRÅ-rapport 2005:7.
- BRÅ (2006) *Stalking i Sverige. Omfattning och åtgärder*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet, BRÅ-rapport 2006:3.
- BRÅ (2009) *Våld mot kvinnor och män i nära relationer. Våldets karaktär och offrens erfarenheter av kontakter med rättsväsendet*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet, BRÅ-rapport 2009:12.
- BRÅ (2010a) *Kriminalstatistik 2009*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- BRÅ (2010b) *Strukturerad riskanalys vid våld mot närstående. En lägesbeskrivning av polisens arbete*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet, BRÅ-rapport 2010:20.
- BRÅ (2011) *Det dödliga våldets utveckling. Fullbordat och försök till dödligt våld i Sverige på 1990- och 00-talet*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet, BRÅ-rapport 2011:5.
- Baagøe Nielsen, S. och Nordberg, M. (2005) *Manlighet i fokus: en bok om manliga pedagoger, pojkar och maskulinitetsskapande i förskola och skola*. Stockholm: Liber.
- Buttell, F. P. och Carney, M. M. (2006). A Large Sample Evaluation of a Court-mandated Batterer intervention Program: Investigating Differential Program Effect for African American and Caucasian Men, *Research on Social Work Practice* 16 (2), 121–131.
- Campbell, J. C. (1995) *Assessing Dangerousness*. Newbury Park: Sage Publications.
- Campbell, J. C. (2001) Safety Planning Based on Lethality Assessment for Partners of Batterers in Intervention Programs, *Journal of Aggression, Maltreatment and Trauma*, 5(2), 129–143.

- Carbin, M. (2010). *Mellan tystnad och tal: flickor och hedersvåld i svensk offentlig politik*. Stockholm: Stockholms universitet.
- Carlsson, N. (2009) *Avslöjandets tid: kvinnors bearbetning av sexuella övergrepp*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Connell, R. W. (1987) *Gender and Power. Society, the person and sexual politics*. Cambridge: Polity.
- Connell, R. W. (1995) *Masculinities*. Cambridge: Polity.
- Corvo, K., Dutton, D., Chen, W-Y. (2008). Toward Evidence-Based Practice with Domestic Violence Perpetrators. *Journal of Aggression, Maltreatment and Trauma* 16 (2), 111–130.
- Crooks, C. V., Goodall, G. R., Hughes, R., Jaffe, P. G., Baker, L. L. (2007) Engaging Men and Boys in Preventing Violence Against Women: Applying a Cognitive-Behavioural Model, *Violence Against Women* 13(3), 217–239.
- Crooks, C. V., Scott, K., Francis, K. L., Kellt, T., Reid, M. (2006) Eliciting Change in Maltreating Fathers: Goals, Processes, and Desired Outcomes, *Cognitive and Behavioural Practice*, 13(1), 71–81.
- Dahlkild-Öhman, G. (kommande) *Att våga tala med barn om pappas våld mot mamma – radikalt lärande inom socialtjänstens familjerätt*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Danielsson, M. Fors, A., Frej, I. (2011) *Behandlingsprogrammet ART i kriminalvården. Utvärdering av återfall i brott för programdeltagare 2003–2006*. Norrköping: Kriminalvårdens utvecklingsenhet.
- Davies, D. (2004) Group intervention with abusive male adolescents, i P. Jaffe, L. Baker, och A. Cunningham (red.), *Protecting Children from Domestic Violence. Strategies for community intervention*. New York, NY: Guilford Press.
- Davies, J. och Lyon, E. (1998) *Safety Planning with Battered Women. Complex Lives/Difficult Choices*. Sage Publications.
- Day, A., Bryan, J., Davey, L., Casey, S. (2006). The process of change in offender rehabilitation programs. *Psychology, Crime och Law*, 12, 473–487.
- Debonnaire, T. och Newman, C. (2011) Evaluation of the Respect Young People's Tool Kit Pilot. Presentation vid *The Respect conference: You just don't get it! Young People's Violence in Close Relationships*, London 17 februari 2011 [www.respect.uk.net 2011-06-03].
- Dobash, R. E. och Dobash, R. (1979) *Violence against wives: a case against the patriarchy*. New York: Free Press.
- Douglas, H., och Walsh, T. (2010). Mothers, Domestic Violence, and Child Protection, *Violence Against Women* 16 (5), 489–508.
- Dutton, D. G. (1995) *The batterer: A psychological profile*. New York: Basic Books.
- Edleson, J., och Tolman, R. (1992). *Intervention for men who batter: An ecological approach*. Newbury Park, CA: Sage.
- Edleson, J. L. och Williams, O. J. (2006) *Parenting by Men Who Batter. New Directions for Assessment and Intervention*. Oxford: Oxford University Press.
- Eduards, M. (2002) *Förbjuden handling. Om kvinnors organisering och feministisk teori*. Malmö: Liber.
- Ekbrand, H. (2006) *Separationer och mäns våld mot kvinnor*. Göteborg: Göteborgs universitet.

- Ekström, S. (2009) *Hedersmorden och orden: Berättelser om kultur, kritik och skillnad*. Göteborg: Makadam.
- Eldén, Å. (2003) *Heder på liv och död: våldsamma berättelser om rykten, oskuld och heder*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Eliasson, P. E. (2000) *Män, kvinnor och våld. Att förstå och förändra våldsamt beteende*. Stockholm: Carlssons.
- Ellström, P-E. (2004) Reproduktivt och utvecklingsinriktat lärande i arbetslivet, i P-E. Ellström och G. Hultman (red.) *Lärande och förändring i organisationer – om pedagogik i arbetslivet*. Lund: Studentlitteratur.
- Enander, V. (2008) *Women Leaving Violent Men: Crossroads of Emotion, Cognition and Action*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Eriksson, M. (2003). *I skuggan av Pappa. Familjerätten och hanteringen av fädrens våld*. Stehag: Gondolin.
- Eriksson, M. (2004). Unni Wikan: En fråga om heder, *Kvinnovetenskaplig tidskrift* nr 3, 97–99.
- Eriksson, M. (red.) (2007). *Barn som upplever våld: Nordisk forskning och praktik*. Stockholm: Gothia.
- Eriksson, M. och Berg, L. (2010) *Kunskap och praktik i utveckling. Utvärdering av Allmänna Arvsfondens stöd till projekt om mäns våld mot kvinnor och barn*. Allmänna Arvsfonden. Stockholm.
- Eriksson, M., med Biller, H. och Balkmar, D. (2006). *Mäns våld mot kvinnor och barns upplevelser: interventioner, kunskaper och utvecklingsbehov*. Stockholm: Näringsdepartementet/Fritzes.
- Eriksson, Maria och Dahlkild-Öhman, Gunilla (2008), Motstridiga förståelser av risk och riskbedömningar i familjerättssammanhang, i M. Eriksson, Å. K. Cater, G. Dahlkild-Öhman, E. Näsman (red.) *Barns röster om våld – att tolka och förstå*. Malmö: Gleerups.
- Eriksson, M. och Hester, M. (2001). Violent Men As Good-Enough Fathers? A look at England and Sweden, *Violence Against Women* 7 (7), 779–799.
- Eriksson, M., Nenola, A., Nilsen, M. M. (red) (2002) *Kön och våld i Norden. Rapport från en konferens i Køge, Danmark 23–24 november 2001*. Köpenhamn: Nordiska Ministerrådet, TemaNord 2002:545 [www.norden.org/sv 2011-06-03].
- Eriksson, M. och Pringle, K. (2010) Children's perspectives informing professional welfare practice: a comparative view, I M. P. Robb och R. Thomson (red.) *Critical Practice with Children and Young People*. Bristol: Policy Press.
- Eriksson, M., med Wychichowska, M. (2010) *Stöd till barn som upplevt våld. Utvecklingen på fältet 2006–2010*. Uppsala: Uppsala universitet [www.soc.uu.se/, 2011-06-03].
- Farbring, C. Å. och Forsberg, L. (2010) Motiverande samtal. MI i praktiken, i A. Berman och C. Å. Farbring (red.) *Kriminalvård i praktiken. Strategier för att minska återfall i brott och missbruk*. Lund: Studentlitteratur.
- Feder L, Wilson D.B, Austin, S. (2008) *Court-Mandated Interventions for Individuals Convicted of Domestic Violence*. The Campbell Collaboration, Campbell Systematic Reviews. 2008; 12 [www.campbellcollaboration.org 2011-06-03].

- Ferrer-Wreder, L. Stattin, H. Lorente, C. C. Tubman, J. G. och Adamsson, L. (2005) *Framgångsrika preventionsprogram för barn och unga. En forskningsöversikt*. Stockholm: Gothia.
- Fleury, R., Sullivan, C., och Bybee, D. (2000). When ending the relationship does not end violence: Women's experiences of violence by former partners, *Violence Against Women* 6 (12), 1363–1383.
- Flood, M. (2009) *Advancing the field: best practice in schools-based violence prevention*. Domestic Violence Resource Centre, Partners in Prevention, Australien [www.dvrcv.org.au/pip/ 2011-06-03].
- Follingstad, D. R. (2011). A Measure of Severe Psychological Abuse Normed on a Nationally Representative Sample of Adults, *Journal of Interpersonal Violence* 26 (6), 1194–1214.
- Foshee, V. Bauman, K. Arriaga, X. Helms, R. Koch, G och Linder, G (1998) An Evaluation of Safe Dates, an Adolescent Dating Violence Prevention Program, *American Journal of Public Health* 88 (1), 45–50.
- Foshee, V. och Langwick, S. (2010). *Safe Dates. An Adolescent Dating Abuse Prevention Curriculum, 2nd Edition*. Center City, MN: Hazelden.
- Goldstein, A. Glick, B. och Gibbs, J. (2004) *ART. Aggression Replacement Training*. Abeby: Barnhemmet Oasen.
- Gondolf, E. W. (2002) *Batterer Intervention Systems. Issues, Outcomes, and Recommendations*. Thousand Oaks, London och New Delhi: Sage Publications.
- Gondolf, E. W. (2004) Evaluating batterer counseling programs: A difficult task showing some effects and implications, *Aggression and Violent Behaviour* 9 (6), 605–631.
- Gondolf, E. W. (2004b). Regional and Cultural Utility of Conventional Batterer Counseling, *Violence Against Women* 10 (8), 880–900.
- Gondolf, E. W. (2009) Outcomes from Referring Batterer Program Participants to mental Health Treatment, *Journal of Family Violence*, 24 (8), 577–588.
- Gondolf, E. W. (2010) The Contributions of Ellen Pence to Batterer Programming, *Violence Against Women*, 16 (9), 992–1006.
- Gondolf, E. W. och Williams, O. J. (2001). Culturally Focused Battering Counseling for African American Men, *Trauma, Violence and Abuse*, 2(4), 283–295.
- Grann, M. (2002). Riskbedömningar – Möjligheter eller omöjligheter, i SOU 2002:26. *Frigivning från livstidsstraff*. Stockholm: Fritzes.
- Gundersen, K och Svartedal F. (2006) Aggression Replacement Training in Norway: outcome evaluation of 11 Norwegian student projects, *Scandinavian Journal of Educational Research* 50 (1), 63–81.
- Gävle kommun (2005). *Våld i nära relationer och samarbetsamtal. Ett metodutvecklingsprojekt vid Familjerätten i Gävle*. Gävle: Gävle Kommun, Kvalitet och Uppföljning, 2005:10.
- Hague, G., Thiara, R., Mullender, A. (2011) Disabled Women, Domestic Violence and Social Care: The Risks of isolation, Vulnerability and Neglect, *British Journal of Social Work* 41(1), 148–165.

- Handu (2007) *Mäns våld mot kvinnor med funktionsnedsättning*. Stockholm: Handu.
- Hart, B. (1990). *Safety planning with children: Strategizing for unsupervised visits with batterers*. Reading PA: PCADV [www.mincava.umn.edu 2011-06-03].
- Hart, B. och Stuehling, J. (1992). *Personalized Safety Plan*. Reading PA: PCADV [www.mincava.umn.edu/ 2011-06-03].
- Hayes, S. Villatte, M. Levin, M and Hildebrandt, M (2011) Open, Aware, and Active: Contextual Approaches as an Emerging Trend in the Behavioral and Cognitive Therapies, *Annual Review of Clinical Psychology* 7, 141–168.
- Hearn, J. (1998). *The Violences of Men*. London: Sage Publications.
- Hearn, J. och Pringle, K. (2006). *European Perspectives on Men and Masculinities*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Heckert, D. A. och Gondolf, E. W. (2004). Battered women's perceptions of risk versus risk factors and instruments in predicting repeat assault, *Journal of Interpersonal Violence*, 19 (7), 778–800.
- Hed tjärn, G., Hultmann, O., Broberg, A., (2009) Var femte mamma till barn i BUP vård hade utsatts för våld, *Läkartidningen* 106 (48), 3242–3247.
- Hester, M. (2004) Future Trends and Developments – Violence Against Women in Europe and East Asia, *Violence Against Women* 10 (12), 1431–1448.
- Hester, M., Pearson, C., Harwin, N., med Abrahams, H. (2006a) *Making an Impact. Children and Domestic Violence – a reader*. 2. uppl. London: Jessica Kingsley.
- Hester, M., Westmarland, N., Gangoli, G., Wilkinson, M., O'Kerlly, C., Kent, A., Diamond, A. (2006b) *Domestic Violence Perpetrators: Identifying Needs to Inform Early Intervention*. Bristol och London: University of Bristol och Home Office.
- Hilton, N. Z., Harris, G. T., Rice, M. E., Lang, C., Cormier, C. A., Lives, K. J. (2004) A Brief Actuarial Assessment for the Prediction of Wife Assault Recidivism: The Ontario Domestic Assault Risk Assessment, *Psychological Assessment* 16(3), 267–275.
- Hilton, N. Z., Harris, G. T., Popham, S., Lang, C., (2010). Risk Assessment Among Incarcerated Male Domestic Violence Offenders, *Criminal Justice and Behavior*, 37(8), 815–832.
- Hobson, Barbara och Morgan, David (2002): Introduction: making men into fathers. I Hobson, B. (red.): *Making Men into Fathers. Men, Masculinities and the Social Politics of Fatherhood*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Holden, G. och Ritchie, K. (1991) Linking extreme marital discord, child rearing, and child behavior problems: Evidence from battered women, *Child Development*, 62, 311–327.
- Holmqvist, R. Hill, T och Lang, A. (2005) Ger ART bättre behandlingseffekter? Utvärdering av metoder på tre ungdomshem. Stockholm: Statens Institutionsstyrelse, *SIS Forskningsrapport nr 1*.
- Holzworth-Munroe, A. och Stuart, G. L. (1994) Typologies of male batterers: Three subtypes and the differences among them, *Psychological Bulletin*, 116, 476–497.

- Humphreys, C. och Carter, R., med Eriksson, M., Haller, B., Hanmer, J., Hester, M., Kirwil, L., Lovett, J., Lunnerman, K., Rabe, H., Logar, R., Seith C., Thiara, R. K. (2006). The justice system as an arena for the protection of human rights for women and children experiencing violence and abuse, *Co-ordination Action on Human Rights Violations* (CAHRV) [www.cahrvi.uni-osnabrueck.de 2010-04-29].
- Isdal, P. (2001). *Meningen med våld*. Stockholm: Gothia.
- Isdal, P. och Råkil, M. (2001). Omöjliga män eller män med möjligheter? i B. Metell (red) *Barn som ser pappa slå*. Stockholm: Gothia.
- Iwi, K. och Worms, J. (2011). Young People's Service and Toolkit. Presentation vid *The Respect conference: You just don't get it! Young People's Violence in Close Relationships*, London, 17 februari 2011 [www.respect.uk.net 2011-06-03].
- Jacobs, N. och Jaffe, R. (2010). Investigating the Efficacy of CoMeT, a New Mediation Model for High-Conflict Separating Parents, *The American Journal of Family Therapy* 38 (1), 16–31.
- Jacobson, N., och Gottman, J. (1998) *When men batter women: New insights into ending abusive relationships*. New York: Simon och Schuster.
- Jaffe, P. G.; Crooks, C. V., Wolfe, D. A. (2003) Legal and policy responses to children exposed to domestic violence: The need to evaluate intended and unintended consequences, *Clinical Child and Family Psychology Review* 6 (3), 205–213.
- Jaffe, P. G., Wolfe, D. A. och Wilson, S. K. (1990) *Children of Battered Women*. Newbury Park, London och New Delhi: Sage Publications.
- Jarl, B och Stolt, E. (2010) Mellan normalitet och avvikelse. Forskning om sexualförövare och framväxten av praktisk behandling, i *Antologi. Sju perspektiv på våldtäkt*. Uppsala: Nationellt Centrum för Kvinnofrid.
- Jeffner, S. (1997) *"Liksom våldtäkt, typ". Om betydelsen av kön och heterosexualitet för ungdomars förståelse av våldtäkt*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Johansson, H. (2003) Struliga grabbar och coola gubbar, i M. Bäck-Wiklund (red.) *Den dolda könsdiskursen. Mödrar, söner och frånvarande fäder*. Stockholm: Migra Grafiska.
- Johansson, H. (2006) *Brist på manliga förebilder. Dekonstruktion av en föreställning och dess praktik*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Johansson, K. (red.) (2005) *Hedersmord. Tusen år av hederskulturer*. Lund: Historiska Media.
- Johansson, P. (2010) *Behandlingsforskning – utøvere av vold mot partner. Oversikt over forskning på feltet*. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Johnson, H. (1996) *Dangerous Domains: Violence against women in Canada*. Toronto: Nelson.
- Johnson, N. E., Saccuzzo, D. P, Koen, W. J. (2005) Child Custody Mediation in Cases of Domestic Violence: Empirical Evidence of a Failure to Protect, *Violence Against Women* 11 (8), 1022–1053.

- Johnson, W. (2005) The risk assessment wars; A commentary: Response to 'Evaluating the effectiveness of actuarial risk assessment models' by Donald Baumann, J. Randolph Law, Janess Sheets, Grant Reid and J. Christopher Graham, *Children and Youth services Review*, 27 (5), 465–490.
- Justitiekommittén, Rapport från riksdagen 2007/08:RFR9 *Uppföljning av Kriminalvårdens behandlingsprogram för män som dömts för våld i nära relationer*. Stockholm: Riksdagen.
- Karolinska Institutet (2011) *Kartläggning över insatser för män som utövar våld mot kvinnor. Ett kunskapsunderlag för framtida utvecklingsarbete*. Stockholm: Karolinska Institutets folkhälsoakademi 2011:3.
- Kelly, J. B. (2004) Family Mediation Research: Is There Empirical Support for the Field?, *Conflict Resolution Quarterly* 22 (1-2), 3–35.
- Kelly, L. (1998) *Surviving sexual violence*. Cambridge: Polity.
- Kelly, T och Wolfe, D. A (2004) Advancing Change with Maltreating Fathers. *Clinical Psychology, Science and Practice* 11 (1), 116–119.
- Kessler, Suzanne och McKenna, Wendy (1978) *Gender: An ethnomethodological approach*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Kimber, B. (2011) *Primary prevention of mental Health Problems among Children and Adolescents through Social and Emotional Training in School*. Stockholm: Karolinska Institutet.
- Kjellgren, C. (2009) *Adolescent Sexual Offending. Prevalence, Risk Factors, and Outcome*. Lund: Lunds universitet, Medicinska fakulteten, Avhandlingsserie 2009:82.
- Kriminalvården (2010) *Utvärdering av partnerkontakt kopplat till IDAP*. Norrköping: Kriminalvårdens Utvecklingsenhet.
- Kriminalvården (2011) *Slutredovisning av Kriminalvårdens särskilda satsning mot våld i nära relationer och sexualbrott 2008–2010*. Norrköping: Kriminalvården.
- Krogstrup, H. K. (1999) *Brugerinddragelse og organisatorisk læring i den sociale sektor*. Århus: Systime.
- Kropp, P. R. och Hart, S. D. (2000). The Spousal Assault Risk Assessment (SARA) Guide: Reliability and Validity in Adult Male Offenders. *Law and Human Behaviour*, 24, 101–118.
- Kumashiro, K. K. (2002) *Troubling Education; Queer Activism and Anti-Oppressive Education*. New York: Routledge.
- Kwarnmark, E. (2010) Psykologisk behandling av sexualbrottsdömda, i A. Berman och C. Å. Fabring (red.) *Kriminalvård i praktiken. Strategier för att minska återfall i brott och missbruk*. Lund: Studentlitteratur.
- Lundgren, E. (1989) Våldets normaliseringsprocess. Två parter – två strategier, i *Kvinnomisshandel*. Stockholm: Delegationen för jämställdhetsforskning, Jämfo-rapport nr. 14.
- Lundgren, E. (1992) *Gud och alla andra karlar. En bok om kvinnomisshandlare*. Stockholm: Natur och kultur.
- Lundgren, E. (1993) *Det får da være grenser for kjønn. Voldelig empiri og feministisk teori*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lundgren, E. (2004) *Våldets normaliseringsprocess*. Stockholm: ROKS

- Lundgren, E., Heimer, G., Westerstrand, J., Kalliokoski, A-M. (2001) *Slagen Dam. Mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige – en omfångsundersökning*. Umeå och Uppsala: Brottsoffermyndigheten och Uppsala universitet.
- Länsstyrelsen i Stockholms län (2010) *Socialtjänstens arbete med män som utövar våld i nära relation*. Stockholm: Länsstyrelsen i Stockholms län.
- Länsstyrelsen i Uppsala län och Uppsala kommun (2008) *När man krockar: ett handlägningsstöd för socialtjänsten om hedersrelaterat våld och generationskonflikter kring traditioner, seder och bruk*. Uppsala: Länsstyrelsen i Uppsala län och Uppsala kommun.
- Lösel, F. och Schmucker, M. (2005) The effectiveness of treatment for sexual offenders: A comprehensive analysis, *Journal of Experimental Criminology*, 1, 117–146.
- MacKinnon, C. A. (1989) *Toward a Feminist Theory of the State*. Cambridge, Mass. Harvard University Press.
- MacMillan, H. L., Wathen, C. N., Jamieson, E., Boyle, M., McNutt, L. A., Worster, A, m. fl. (2006) Approaches to screening for intimate partner violence in health care settings: a randomized trial. *JAMA* 296 (5), 530–536.
- Mbilinyi, L. F., Neighbors, C., Walker, D. D., Roffman, R. A., Zegree, J., Edleson, J., O'Rourke, A. (2010) A Telephone Intervention for Substance-Using Adult Male perpetrators of Intimate Partner Violence, *Research on Social Work Practice* 21 (1), 43–56.
- Mankowski, E. S., Haaken, J., Silvergleid, C. S. (2002) Collateral Damage: An Analysis of the Achievements and Unintended Consequences of Batterer Intervention Programs and Discourse, *Journal of Family Violence* 17 (2), 167–184.
- Messerschmidt, J. W. (1997) *Crime as Structured Action. Gender, race class and crime in the making*. London: Sage Publications.
- Messerschmidt, J. W. (2000) *Nine lives: Adolescent masculinities, the body and violence*. Boulder, CO: Westview.
- Miller, W. R. och Rollnick, S. (2009). *Motiverande samtal: att hjälpa människor till förändring*. 2:a utg. Stockholm: Natur och Kultur.
- Morgan, W. och Gilchrist, E. (2010) Risk assessment with intimate partner sex offenders, *Journal of Sexual Aggression* 16 (3), 361–372.
- Moynahan, L och Strømgren, B. (2005) Preliminary results of aggression replacement training for Norwegian youth with aggressive behaviour and with different diagnosis, *Psychology, Crime & Law* 11 (4), 411–419.
- Murphy, K. A. och Smith, D. I. (2010) Adolescent Girls' Responses to Warning Signs of Abuse in Romantic Relationships. Implications for Youth targeted Relationship Violence Prevention, *Journal of Interpersonal Violence* 25 (4), 626–647.
- Murphy, C. och Ting, L. A. (2010). Interventions for Perpetrators of Intimate Partner Violence: A Review of Efficacy Research and Recent Trends, *Partner Abuse* 1 (1), 26–44.
- MVU (Mansmottagnigen mot våld i Uppsala) (2008) *Slutredovisning av projektet pappa-gruppen – gruppverksamhet för våldsbenägna fäder*. Uppsala: MVU [www.mansmottagnigen.se 2011-05-09].

- Myndigheten för skolutveckling, Rikspolisstyrelsen, Socialstyrelsen (2007) *Strategi för samverkan – kring barn som far illa eller riskerar att fara illa*. Stockholm: Myndigheten för skolutveckling, Rikspolisstyrelsen, Socialstyrelsen.
- NCK (2010a) *Antologi. Sju perspektiv på våldtäkt*. Uppsala: Nationellt centrum för kvinnofrid, NCK-rapport 2010:2.
- NCK (2010b) *Hedersrelaterat våld och förtryck. En kunskaps- och forskningsöversikt*. Uppsala: Nationellt centrum för kvinnofrid, NCK-rapport 2010:1.
- NCK (2010c) *Att fråga om våldsutsatthet som en del av anamnesen*. Uppsala: Nationellt centrum för kvinnofrid, NCK-rapport 2010:4.
- National Probation Service for England and Wales (2003) *Integrated Domestic Abuse Program (IDAP). Theory Manual*. London: National Probation Service for England and Wales.
- Nestler, Z. (2007) *Barn och migration. Utvärdering av projekt riktade till barn och ungdomar med flykting- och invandrarbakgrund*. Stockholm: Allmänna Arvsfonden.
- Nowell, B (2009) Profiling Capacity for Coordination and Systems Change: The Relative Contribution of Stakeholder Relationships in Interorganizational Collaboratives, *American Journal of Community Psychology* 44 (3–4), 196–212.
- Oliver, M. (1990) *The Politics of Disablement*. London: McMillan.
- Olver, M. E., Wong, S. C. P. Nicholaichuck, T., Gordon, A. (2007) The Validity and Reliability of the Violence Risk Scale – Sexual Offender Version. Assessing Sex Offender Risk and Evaluating therapeutic Change, *Psychological Assessment* 19(3), 318–29.
- Olver, M. E., Stockdale, K. C., Wormith, J. S. (2011) A Meta-Analysis of predictors of offender Treatment Attrition and Its Relationship to Recidivism, *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 79 (1), 6–21.
- Olweus, D. (1993) *Bullying at school. What we know and what we can do*. Oxford: Blackwell.
- Olweus, D. (1999a) Sweden, i P. K. Smith, Y. Morita, J. Junger-Tas, D. Olweus, R. Catalano, P. Slee (red.) *The nature of bullying. A cross-National perspective*. London: Routledge.
- Olweus, D. (1999b) Norway, i P. K. Smith, Y. Morita, J. Junger-Tas, D. Olweus, R. Catalano, P. Slee (red.) *The nature of bullying. A cross-National perspective*. London: Routledge.
- Oranen, M. (2009) Using the other hand – Children living with violence and the right to participate. Presentation vid möte i forskarnätverket *Nordisk forskning om insatser för att skydda och stödja barn som exponeras för våld i sin familj*, Tammerfors, 25–26 november 2009 [www.soc.uu.se 2011-05-09].
- Oscarsson, L. (2009) *Evidensbaserad praktik inom socialtjänsten – En introduktion för praktiker, chefer, politiker och studenter*. Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting.

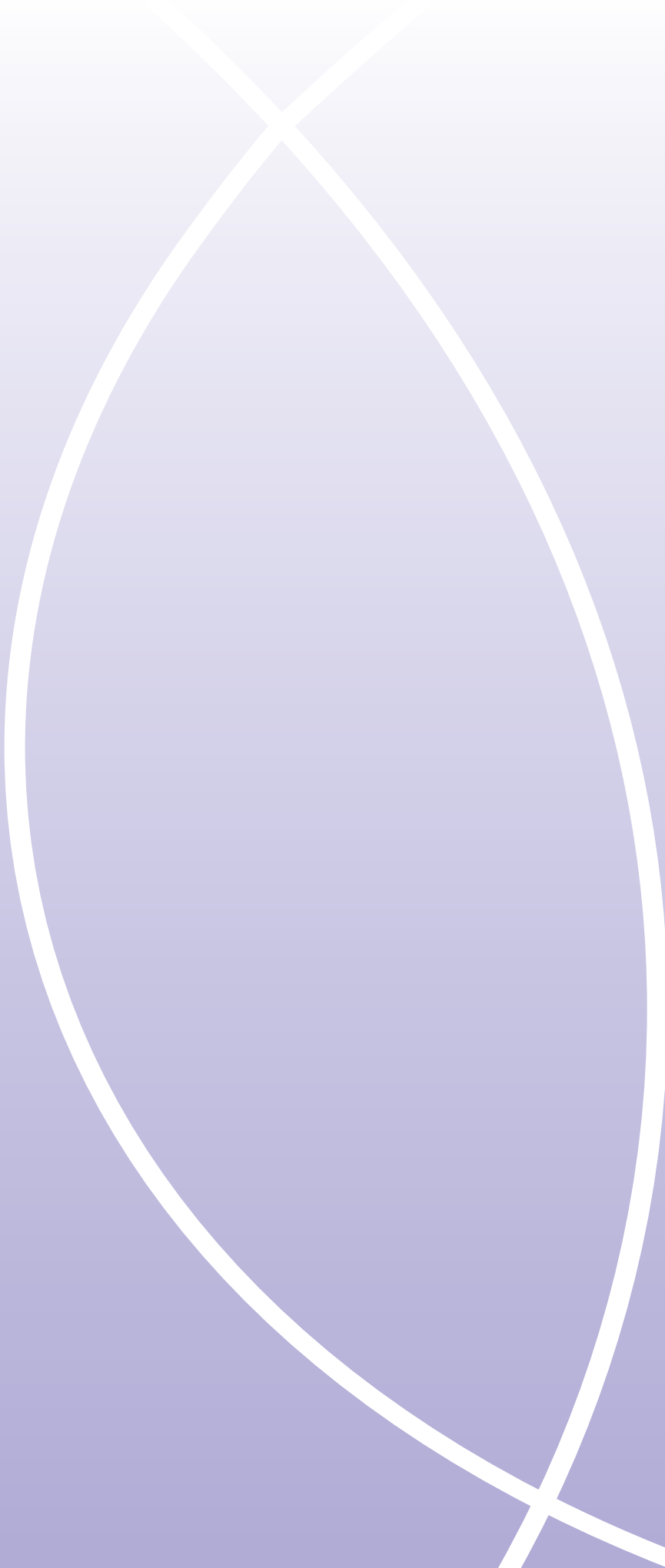
- O'Sullivan, C. (1998) Ladykillers: Similarities and Divergencies of Masculinities in Gang Rape and Wife Battery, i L. H. Bowker (red.) *Masculinities and violence*. Thousand Oaks, London och New delhi: Sage Publications.
- Pease, B. (2003) Critical reflections on profeminist practice in men's groups, i M. Cohen och A. Mullender (red.) *Gender and groupwork*. London och New York: Routledge.
- Peled, E. (2000) Parenting by Men Who Abuse Women. Issues and Dilemmas, *British Journal of Social Work* 30 (1), 25–36.
- Pence, E., och Paymar, M. (1993) *Education groups for men who batter: The Duluth model*. New York: Springer
- Post, L. A. Klevens, J., Maxwell, C. D., Shelley, G. A., Ingram, E. (2010) An Examination of Whether Coordinated Community Responses Affect Intimate Partner Violence, *Journal of Interpersonal Violence* 25(1), 75–93.
- Pringle, K. (1995). *Men, Masculinities and Social Welfare*. London: UCL Press.
- Pringle, K., Hearn, J., Ferguson, H., Kambourov, D., Kolga, V., Lattu, E., Müller, U., Nordberg, M., Novikova, I., Oleksy, E., Rydzewska, J., Smidova, I., Tallberg, T., Niemi, H., (2006) *Men and Masculinities in Europe*. London: Whiting and Birch.
- Prochaska, J., DiClemente, C., Norcross, J. (1992) In search of how people change, *American Psychologist*, 47 (9), 1102–1114.
- Proposition 1990/91:113. *Om en ny jämställdhetslag mm*. Stockholm: Fritzes.
- Proposition 1997/98:55. *Kvinnofrid*. Stockholm: Fritzes.
- Proposition 2010/11:45. *Förbättrat skydd mot stalking*. Stockholm: Fritzes.
- Radford, L., Blacklock, N., Iwi, K. (2006) Domestic Abuse Risk Assessment and safety Planning in Child Protection – Assessing Perpetrators, i C. Humphreys och N. Stanley (red.) *Domestic Violence and Child Protection. Directions for Good Practice*. London: Jessica Kingsley.
- Rajlic, G. och Gretton, H. M. (2010) An Examination of Two Sexual Recidivism Risk measures in Adolescent Offenders: The Moderating Effect of Offender Type, *Criminal Justice and Behavior* 37(10), 1066–1085.
- RESPECT (2004). *Statement of Principles and Minimum Standards of Practice for Domestic Violence Perpetrator Programs and Associated Women's Services*. London: RESPECT. [www.respect.uk.net 2011-06-03].
- RESPECT (2008) *The Respect Accreditation Standard*. London: RESPECT. [www.respect.uk.net 2011-06-03].
- Rivett, M. (2006) Editorial. Treatment for Perpetrators of Domestic Violence: Controversy in Policy and Practice, *Criminal Behaviour and Mental Health* 16 (4), 205–210.
- Rivett, M. och Rees, A. (2004) Dancing on a Razor's Edge: Systemic Group Work with Batterers. *Journal of Family Therapy* 26 (2), 142–164.
- Råkil, M. (red.) (2002) *Menns vold mot kvinnor – Behandlingserfaringer og kunnskapsstatus*. Oslo. Universitetsforlaget.

- Råkil, M. (2006) Are men who use violence against their partners and children good enough fathers? The need for an integrated child perspective in the treatment work with the men, i C. Humphreys och N. Stanley (red.) *Domestic Violence and Child Protection: Directions for good practice*. London: Jessica Kingsley.
- Sadusky, J. M., Martinson, R., Lizdas, K., McGee, C. (2010) The Praxis Safety and Accountability Audit: Practicing a "Sociology for people", *Violence Against Women* 16(9), 1031–1044.
- Sandberg, A. (2010) *Våld i nära relationer – ett familjerådgivningsperspektiv. Redovisning av enkätundersökning inom den kommunala familjerådgivningen 2009*. Föreningen Sveriges kommunala familjerådgivare [www.kfr.nu/ 2011-05-09].
- Sandberg, J. och Targama, A. (1998) *Ledning och förståelse – Ett kompetensperspektiv på organisationer*. Lund. Studentlitteratur.
- Sandmo, E. (2005a) Hvorfor ikke? i Johansson, K. (red.) *Hedersmord. Tusen år av hederskulturer*. Lund: Historiska Media.
- Sandmo, E. (2005b) Æreskulturens fall og vekst, i Johansson, K. (red.) *Hedersmord. Tusen år av hederskulturer*. Lund: Historiska Media.
- Sartin, R. M., Hansen, D. J., Huss, M. T. (2006) Domestic violence treatment response and recidivism: A review and implications for the study of family violence. *Aggression and Violent Behavior* 11 (5), 425–440.
- Schanke, V. A. (2005) *Forebyggende og helsfremmende arbeid, fra forskning til praksis*. Oslo: Nordisk kompetanssenter – RUS ved Nordlandskliniken.
- Schlytter, A. och Linell, H. (2008) *Hedersrelaterade traditioner i en svensk kontext – en studie av omhändertagna flickor*. Sollentuna: FoU Nordväst, Forskningsrapport 2008:2.
- Shlonsky, A. och Friend, C. (2007) Double Jeopardy: Risk assessment in the Context of Child maltreatment and Domestic Violence, *Brief Treatment and Crisis Intervention* 7 (4), 253–274.
- Scott, K. (odaterad). *Final Report. Pilot Implementation of the Caring Dads Program for Abusive and At-Risk Fathers*. London, Ontario: The Centre for Research on Violence against Women and Children [www.caringdadsprogram.com 2011-05-09].
- Scott, K. L. (2004) Predictors of change among male batterers. Application of Theories and Review of Empirical Findings, *Trauma, Violence and Abuse* 5 (3), 260–284.
- Scott, K. L. och Crooks, C. V. (2004). Effecting Change in Maltreating Fathers: Critical Principles for Intervention Planning. *Clinical Psychology: Science and Practice* 11 (1), 95–111.
- Scott, K. L. och Crooks, C. V. (2007) Preliminary Evaluation of an Intervention program for Maltreating Fathers, *Brief Treatment and Crisis Intervention* 7(3), 224–238.
- Scottish Government (2008). *National Domestic Abuse Delivery Plan for Children and Young People*. Edinburgh: Scottish Government.
- Scottish Women's Aid (2008). *Children och Young People as Partners in the Design and Commissioning of Research*. Edinburgh: Scottish Women's Aid [www.scottishwomensaid.org.uk/ 2011-05-09].

- Shaw, L. A. (2010) Divorce Mediation Outcome Research: A Meta-Analysis, *Conflict Resolution Quarterly* 27 (4), 447–467.
- Shepard, M. och Pence, E. (Eds.) (1999). *Coordinating Community Responses to Domestic Violence. Lessons from Duluth and Beyond*. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications.
- Shlonsky, A. och Friend, C. (2007). Double Jeopardy: Risk assessment in the Context of Child maltreatment and Domestic Violence, *Brief Treatment and Crisis Intervention*, 7 (4), 253–274.
- Skjørten, K. (1994) *Voldsbilder i hverdagen. Om menns forståelse av kvinnemishandling*. Oslo: Pax Forlag A/S.
- SKL (2006) *Mäns våld mot kvinnor – en kunskapsöversikt*. Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting.
- SKL (2009). *Utveckling pågår. En kartläggning av kvinnofridsarbetet i kommuner, landsting och regioner*. Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting.
- Skolverket (2011) *Utvärdering av metoder mot mobbning*. Stockholm: Skolverket, Rapport 353.
- Skr. 2007/08:39. *Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer*. Stockholm: Fritzes.
- Smedslund G, Dalsbo TK, Steiro AK, Winswold A, Clench-Aas J. (2007) Cognitive behavioral therapy for men who physically abuse their female partner. The Campbell Collaboration, Campbell Systematic Reviews. [www.campbellcollaboration.org/ 2011-05-09].
- Socialstyrelsen (2002) *”Tack för att ni frågar” – Screening om våld mot kvinnor*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2003a) *Vårdnad, boende och umgänge – Handbok*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2003b) *Brukarmedverkan i socialtjänstens kunskapsutveckling*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2004) *Jämställd socialtjänst? Könsperspektiv på socialtjänsten*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2006a) *Insatser mot hedersrelaterat våld – resultatutvärderingar i andra länder. Sammanställning av rapporten Insatser mot æresrelateret vold*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2006b) *Grundbok. Barns behov i centrum (BBIC)*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2006c) *Kostnader för våld mot kvinnor. En samhällsekonomisk analys*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2007) *Nationella riktlinjer för missbruks- och beroendevård*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2009) *Socialtjänstens arbete med våldsutsatta kvinnor och deras barn, Utveckling och prövning av standardiserade bedömningsinstrument. Slutrapport till regeringen 1 december 2009*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2010) *Behandling av män som utövar våld i nära relationer – en utvärdering*. Stockholm: Socialstyrelsen.

- Socialstyrelsen (2011) *Svensk och internationell forskning om sociala interventioners effekter*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2011) *Våld. Handbok om socialnämndens ansvar för våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- SOU 1995:60 *Kvinnofrid*. Kvinnovåldskommissionens huvudbetänkande. Stockholm: Fritzes.
- SOU 2002:71. *Nationell handlingsplan mot våld i nära relationer*. Delbetänkande från Personsäkerhetsutredningen. Stockholm: Fritzes.
- SOU 2004:121 *Slag i luften. En utredning om myndigheter, mansvåld och makt*. Betänkande av Utredningen om kvinnofridsuppgiften. Stockholm: Fritzes.
- SOU 2008:81 *Stalking – ett allvarligt brott*. Stockholm: Fritzes.
- SOU 2010:16 *Sverige för nyanlända. Värden, välfärdsstat, vardagsliv*. Delbetänkande av Utredningen om samhällsorientering för nyanlända invandrare. Stockholm: Fritzes.
- Stalans, L. J., Hacker, R., Talbot, M. E. (2010) Comparing Nonviolent, Other-Violent, and Domestic Batterer Sex Offenders: Predictive Accuracy of Risk Assessments on Sexual Recidivism, *Criminal Justice and Behaviour* 37(5), 613–628.
- Straus, M. Hamby, S., Boney-McCoy, S., Sugarman, D. (1996). The Revised Conflict Tactics Scale (CTS2): Development and Preliminary Psychometric Data, *Journal of Family Issues* 17 (3), 283–316.
- Stenson, K. (2002) *Men's violence against women: a challenge in antenatal care*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Stith, S. M., Rosen, K. H., Middleton, K. A., Busch, A. L. Lundenberg, K., Carlton, R. P. (2000) The intergenerational transmission of spouse abuse: A meta-analysis, *Journal of Marriage and the Family* 62 (3), 640–654.
- Sundell, K. och Forster, M. (2005) *En grund för att växa. Forskning om att förebygga beteendeproblem hos barn*. Stockholm: Stockholms Stad, FoU-rapport nr 1.
- Sundell, K. Koutakis, N. Andrén, J. & Forster, M. (2007) *PS – Preventionsprogram för Skolan år fyra till nio*. FoU-enheten Stockholm Stad. [www.stockholm.se/fou]
- Söderberg, M. (2010) *Män som hatar kvinnor. Attityder som stöder eller ursäktar partnervåld – operationalisering, bakgrund och förståelse*. Norrköping: Kriminalvårdens Utvecklingsenhet.
- Taylor, R. och Nabors, E. L. (2009). Pink or Blue... Black and Blue? Examining Pregnancy as a Predictor of Intimate Partner Violence and Femicide, *Violence against Women* 15(11), 1273–1293.
- Thackeray, J., Stelzner, S., Downs, S. M., Miller, C. (2007) Screening for intimate partner violence: The impact of screener and screening environment on victim comfort, *Journal of Interpersonal Violence* 22 (6), 659–670.

- Thomas, M. D. och Bennett, L. (2009) The Co-Occurrence of Substance Abuse and Domestic Violence: A Comparison of Dual-Problem Men in Substance Abuse Treatment and in a Court-Ordered Batterer Program, *Journal of Social Work Practice in the Addictions* 9 (3); 299–317.
- Tidefors, I. (2010) "Det känns som jag inte har nåt riktigt liv än". *Fyrtiofem tonårspojkar som har begått sexuella övergrepp*. Stockholm: Statens Institutionsstyrelse, Rapport 2010:1.
- Ting, L., Jordan-green, L., Murphy, C., Pitts, S. C. (2009) Substance Use Problems, Treatment Engagement, and Outcomes in Partner Violent Men, *Research on Social Work Practice* 19 (4): 395–406.
- Tobiasson, M-A. och Eriksson, M. (2010). IDAP-behandlingsprogram för män som misshandlar, i A. H. Berman och C. Å. Farbring (red.) *Kriminalvården i praktiken: Strategier för att minska återfall i brott och missbruk*. Lund: Studentlitteratur.
- Todahl, J. L. och Walters, E. (2009). Universal Screening and Assessment for Intimate Partner Violence: The IPV Screen and Assessment Ties (IPV-SAT) Model, *Journal of Feminist Family Therapy*, 21: 247–270.
- United Nations, A/RES/48/104, Declaration on the Elimination of Violence against Women.
- Utbildningsdepartementet (2011) *Uppdrag att ta fram kunskapsstöd som är inriktat på attityder och värderingar kring jämställdhet, maskulinitet och våld*, U2011/2232/UC. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Walby, S. och Allen, J. (2004) *Domestic violence, sexual assault and stalking: Findings from the British Crime Survey*. London: Home Office Research Study 276.
- Wendt-Höjer, M. (2002) *Rädslans politik. Våld och sexualitet i den svenska demokratin*. Malmö: Liber.
- West, C. och Zimmerman, D. (1987) Doing gender. *Gender och Society* 1 (2), 125–151.
- WHO. (2009) *Violence prevention: the evidence: Changing cultural and social norms that support violence*. Genève: WHO.
- Williams, O. J. (2003) Developing the capacity to address social context issues: group treatment with African American men who batter, in M. Cohen och A. Mullender (red.) *Gender and groupwork*. London och New York: Routledge.
- Wikan, U. (2004) *En fråga om heder*. Stockholm: Ordfront.
- Women's Aid (2010) *Teenage Relationship Abuse. A teacher's guide to violence and abuse in teenage relationships*. Bristol: Women's Aid.
- Woodrow, A. C. och Bright, D. A. (2011) Effectiveness of a Sex Offender Treatment Programme: A Risk Band Analysis, *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* 55(1): 43–55.
- Östberg, E. (2005) Heder, hat och förtvivlan, i Johansson, K. (red.) *Hedersmord. Tusen år av hederskulturer*. Lund: Historiska Media.

Våldsförebyggande arbete med män

En kunskapsöversikt

Mäns våld mot kvinnor och barn i nära relationer är ett mycket allvarligt samhälls- och folkhälsoproblem som innebär stora och kostsamma konsekvenser för både individ och samhälle. För att stödja kommuner, landsting och regioner i arbetet med att förhindra mäns våld mot kvinnor och barn presenterar SKL denna kunskapsöversikt om våldsförebyggande arbete med män. Skriften är tänkt att fungera som en kunskapsbank och ett verktyg som kan inspirera och vägleda arbetet vidare.

Kunskapsöversikten har skrivits av Maria Eriksson från Uppsala Universitet, docent i sociologi och universitetslektor i barn- och ungdomsvetenskap samt Lena Berg fil.dr sociologi och kurator vid Järva Ungdomsmottagning.